magazin istoric

ANUL XX NR. 9 (234) SEPTEMBRIE 1986

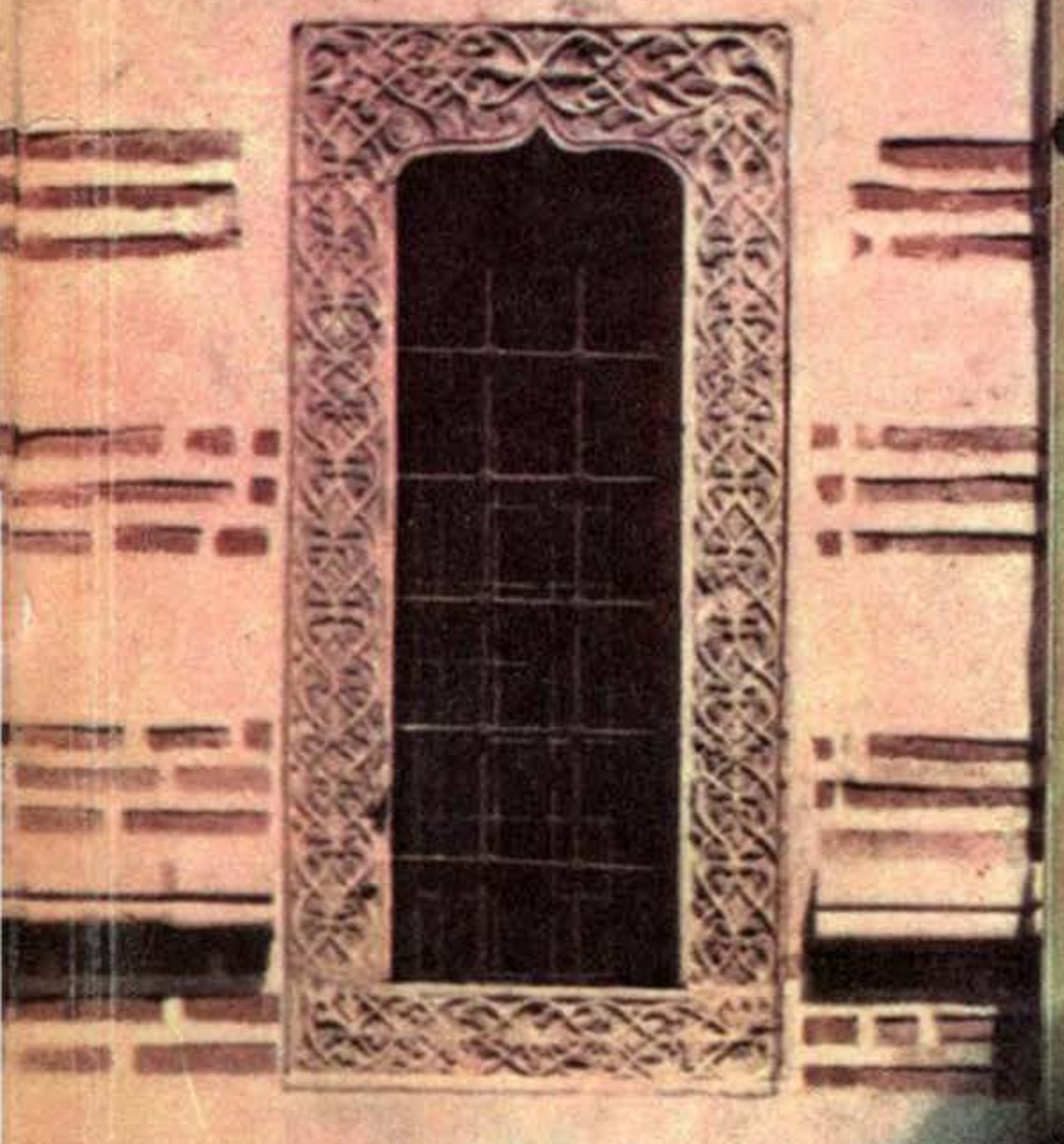

ІѠ МИ́ХАИЛЪ
ЄОЄВО́ КТИТО
ГИЦІЖЄ́ ПОНАЧА́Л
НІЙ СТІЯ ТРО́ИЦЫ
ІѠ
МИХАИЛ
ЄОЄВО

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XX
Nr. 9 (234)
septembrie 1986

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIROIL CÂNDEA
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEOROESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

● 1386-1986. „Io Mircea, mare voievod": *Ştefan Ştefănescu*... 2 ● Mircea şi lumea românească a vremii sale: *Constantin Rezachevici*... 6 ● Personalitatea domnitorului în acte de cancelarie: *Virgiliu Z. Teodorescu*...12 ● Tezaure din veacul lui Mircea: *Venera Rădulescu* ...14 ● Cozia — vestita ctitorie a unui mare voievod: *Gherasim Cristea*...16

Relaţiile înaltului comandament român cu Aliaţii în primul război mondial (II):
Ilie Ceauşescu 19

August-decembrie 1916. Furtună în Adunarea Naţională Franceză... 19

Limba română — zestre istorică a poporului român: 26
Al. Rosetti

Cnezi şi voievozi ai Transilvaniei (V):
Ştefan Pascu 28

Pe urmele strămoşilor (XIV):
Ion Popescu-Puţuri 33

1926-1930. În culisele crizei dinastice (III):
Mircea Muşat, Ion Ardeleanu 36

În Bucureşti, acum 50 ani 58

● Unde au dispărut comorile incaşilor?: *Patrick Braun*...42 ● Protagonişti şi decizii în al doilea război mondial: *Gordon A. Craig*...45 ● 1920. Acordul revizionist franco-ungar — realitate sau mit: *Jacques Bariéty*...50 ● Legendă şi istorie sub soarele Tripolitaniei: *Cornelia Ştefănescu*...52 ● Samuel Pepys, părintele lui Royal Navy: *Howard Tomlinson*...55

● Cîştigătorii concursului Magazin istoric, ediţia 1986...30 ● Cărţi sosite la redacţie...32 ● Poşta Magazin istoric...62

COPERTELE NOASTRE

① ④ Personalitate proeminentă a istoriei patriei noastre, domnitorul Mircea cel Mare s-a urcat pe tronul Ţării Româneşti în urmă cu şase veacuri. În ima ini: chipul voievodului aşa cum ni s-a păstrat în fresca realizată în sec. XVI de Dobromi din Tîr ovişte; hrisov din cancelaria Ţării Româneşti despre „oastea cea ma e" document aflat la Direcţia Generală a Arhivelor Statului; Cozia (detaliu a hitectonic); podoabe şi bijuterii din au şi a int din vremea ma elui domn. („Io Mircea, mare voievod", p. 2)

② Voievodul şifiului său. Portretul votiv, aflat la Coz a ca, de altfel, int e ul complex a hitectonic, au fost supuse ecent unei complexe restaurări prin rija conducerii ţării, ilustrare a preţuirii pe care generaţiile de azi le poartă faptelor şi realizărilor marilor înaintaşi. (Cozia — vestita ctitorie..., p. 16)

③ Frescă de la ctito la românească maramureşeană de la Rozavlea, semnificativă dovadă a or înalităţ i civilizaţiei autohtone în Transilvania — această st ăveche vatră românească — pe al cărei teritor u au înflo it fo me politice specifice româneşti de organizare în evul med u timpuriu. (Cnezi şi voievozi ai Transilvaniei, p. 28)

Macheta artistică a copertelor ① ④: arhitect Alexandra Ţuţui

1386-1986:

„IO MIRCEA, MARE VOIEVOD"

ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU,
membru corespondent al Academiei R.S.România

În multimilenara istorie a patriei, ilustrată prin atîtea şi atîtea momente de înălţătoare glorie, Mircea cel Mare[1] (cum l-au spus, încă în timpul vieţii, contemporanii) sau Mircea cel Bătrîn, cum l-au numit adesea urmaşii, este una din cele mai luminoase personalităţi ale istoriei româneşti — personalitate ce a făcut din organizarea ţării şi din apărarea independenţei ei ţinta întregii vieţi şi întregii domnii. Numele său, ca mai tîrziu cele ale lui Iancu de Hunedoara, Vlad Ţepeş, Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul, a căpătat în decursul timpului, valoare de simbol al rezistenţei româneşti împotriva cotropirii străine.

De la începutul domniei

„Principe între creştini cel mai viteaz şi cel mai ager" — cum avea să-l caracterizeze cronicarul german Leunclavius — Mircea cel Mare a ocupat tronul Ţării Româneşti în urmă cu şase veacuri, într-un moment în care existenţa ei ca stat era grav primejduită. În urma unor lupte crîncene, Imperiul otoman reuşise să străpungă rezistenţa popoarelor balcanice şi să se apropie de Dunăre. Rapiditatea înaintării otomane crea îngrijorare nu numai în Ţara Românească, dar şi în ţările din Europa Centrală şi chiar în cele din Apus.

Mircea moştenise de la destoinicii lui predecesori un stat în plin avînt, puternic, respectat de stăpînitorii vecini. Acest fapt i-a înlesnit, încă de la începutul domniei, importante acţiuni diplomatice, în urma cărora, cu mijloacele ce-i stăteau la dispoziţie, să poată desăvîrşi opera înaintaşilor săi — consolidarea poziţiei Ţării Româneşti pe plan internaţional, înlăturarea pretenţiilor de suzeranitate asupra ei, manifestate de regatul maghiar, izbutind, în acelaşi timp, să se opună cu succes incursiunilor otomane.

Pentru a-şi menţine şi întări stăpînirea asupra Severinului, ca şi asupra feudelor din Transilvania, Amlaş şi Făgăraş, şi pentru a contracara o eventuală lovitură din partea regatului maghiar, care nu privea cu ochi buni emanciparea politică tot mai deplină a Ţării Româneşti, Mircea a încheiat în 1389, prin mijlocirea domnului Moldovei Petru Muşat, un tratat de alianţă cu Vladislav Jagiello, regele Poloniei.

Vestea acestei alianţe, ca şi iminenta primejdie otomană pentru regatul maghiar — în cazul în care Ţara Românească ar fi căzut sub stăpînirea otomană — l-au determinat pe regele Ungariei, Sigismund de Luxemburg, să încerce, încă din 1390, o apropiere de Mircea voievod. Înţelegerea lucidă a situaţiei internaţionale l-a determinat pe voievodul român ca, în interesul luptei antiotomane şi în schimbul recunoaşterii şi lărgirii stăpînirilor sale în Transilvania, să se alieze cu regele Ungariei, fără să renunţe la prietenia cu Polonia, cu toate că între cele două regate existau puternice rivalităţi dinastice.

Asigurînd hotarul dinspre nord, domnul român şi-a creat posibilitatea să-şi concentreze eforturile în apărarea celui sudic. El a întărit lanţul cetăţilor de la Dunăre, bastioane puternice de apărare a ţării, şi a căutat să creeze dificultăţi înaintării otomane, să slăbească puterea sultanului prin ridicarea împotriva lui a unor stăpînitori politici din Asia şi ajutorarea forţelor creştine ce se opuneau expansiunii otomane. Intervenţiile sistematice ale lui Mircea cel Bătrîn

[1] Personalitatea marelui voievod a fost evocată de numeroase ori în paginile revistei noastre, fie în articole consacrate întregii sale domnii, fie în studii, evocări şi reconstituiri istorice consacrate unor momente ale îndelungatei cîrmuiri: *Magazin istoric*, nr. 3/1967, 4-5/1970, 1/1971, 1/1972, 1/1973, 12/1974, 9/1976, 8/1978, 11/1979, 3-4/1980, 7,12/1981, 6/1982, 3,4/1984, 8/1986.

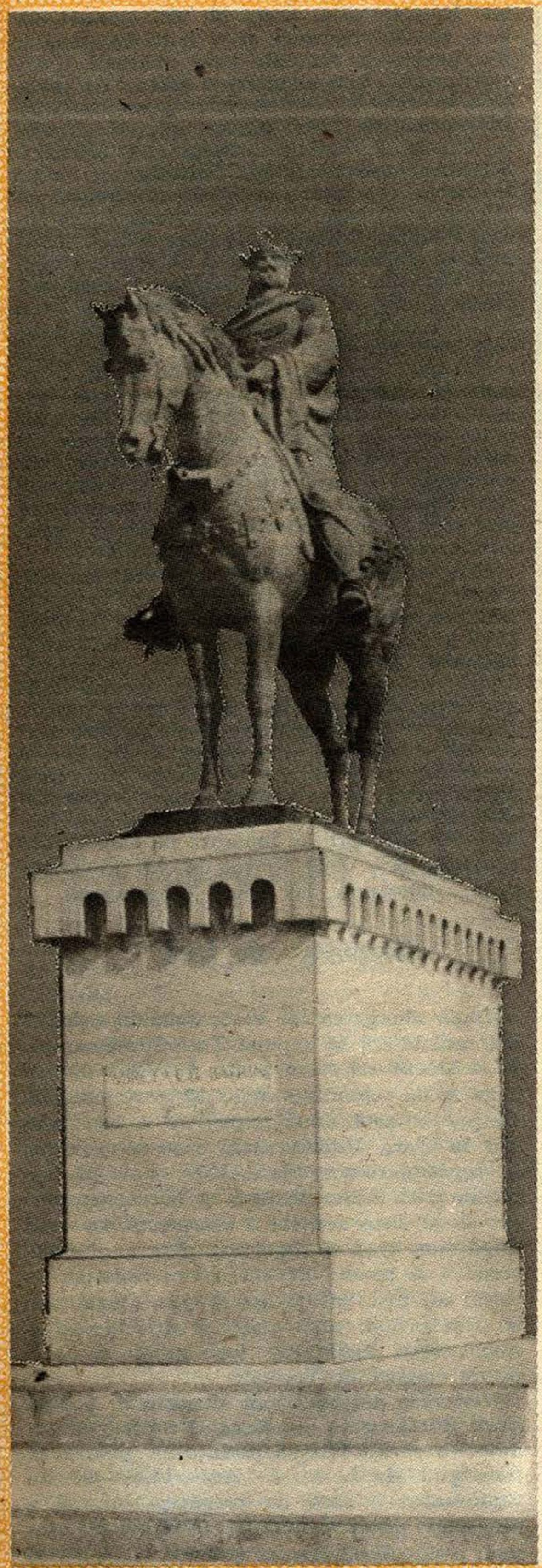

în sudul Dunării, ca şi stăpînirea de către el, după moartea despotului dobrogean Ivanco, a Dobrogei cu Silistra l-au adus în conflict permanent cu Imperiul otoman. Aceasta n-a lăsat să întîrzie prea mult hotărîrea lui de a supune Ţara Românească. O oaste otomană, condusă de Firuz-bei, a trecut în Ţara Românească, a prădat cumplit parte din teritoriul ei, întorcîndu-se apoi în sudul Dunării încărcată de o mare pradă, alcătuită din averi numeroase şi mulţi prinşi, „feciori destoinici şi fete cu înfăţişare frumoasă" — cum spune, cu emfază, în cronica sa, Idris Bitlisi. Expediţia lui Firuz-bei la nordul Dunării a marcat începutul unei lungi serii de lupte româno-otomane, care au adus poporului român multe suferinţe, dar şi glorie.

După luptele pe care în 1393 sultanul Baiazid le-a purtat în Bulgaria şi încercările lui de a ocupa cetăţile de la Dunăre, în 1394 otomanii au trecut Dunărea pentru a-l îngenunchia pe Mircea. Disproporţia numerică dintre forţele de care dispunea domnul român şi cele ale invadatorilor a făcut ca Mircea să adopte tactica luptelor de hărţuială, care făceau să slăbească treptat forţele agresorului înainte de bătălia decisivă. Lupta hotărîtoare s-a dat la 10 octombrie 1394 la „Rovine". A fost o luptă crîncenă, una din cele mai grele şi mai glorioase din istoria războaielor româno-otomane. Cronicarii otomani şi-au exprimat uimirea faţă de modul în care românii rezistau, deşi în unele momente ei păreau copleşiţi de numărul mare al duşmanilor. Mărturii sîrbeşti, bulgăreşti, italieneşti, bizantine, raguzane şi româneşti, vorbesc de victoria obţinută de Mircea asupra lui Baiazid. Cronica bulgară relatează că în luptă, „lănci nenumărate s-au frînt" şi s-au tras atîtea săgeţi, încît cerul „nu se mai putea vedea de desimea lor", că rîul lîngă care s-a dat bătălia „curgea roşu de sîngele ce ieşea din mulţimea trupurilor căzute", şi că sultanul Baiazid „s-a înspăimîntat şi a fugit". Cronicarul turc Orudj recunoaşte şi el că a fost o luptă sîngeroasă, cu mari pierderi din ambele părţi, în urma căreia sultanul Baiazid a trecut Dunărea şi s-a dus la Nicopole şi de acolo la Adrianopol.

După cum se ştie, strălucita biruinţă a lui Mircea cel Bătrîn a fost evocată de marele nostru poet Mihail Eminescu în nemuritoarele versuri din *Scrisoarea III*.

Deşi repurtase o mare biruinţă împotriva turcilor, la puţin timp după lupta de la Rovine, Mircea, şi-a văzut primejduit tronul. O parte a boierimii, temîndu-se de creşterea puterii lui, în care vedea o permanentă ameninţare pentru privilegiile pe care le dobîndise, a căutat să-l înlăture din domnie şi să

Statuia marelui voievod al Ţării Româneşti, de la Fulcea, realizată de sculptorul Ion Jalea

pună în locul lui pe un pretendent, Vlad, intrat în istorie sub numele de Vlad Uzurpatorul. Amenințat de dușmanul intern cu pierderea scaunului domnesc, Mircea n-a acceptat să înstrăineze, ca atîția alți domni în situații asemănătoare, atributele suveranității de stat în favoarea puterilor vecine chemate în ajutor. În martie 1395 a încheiat la Brașov un tratat de alianță, în condiții de deplină egalitate, cu regele Ungariei; în tratat se prevedea cooperarea în viitor a forțelor româno-maghiare în lupta împotriva Imperiului otoman. Se părea că domnul și aliații lui vor învinge cu ușurință tabăra grupată în jurul lui Vlad. Boierii ce-i erau ostili au cerut atunci ajutorul turcilor pentru a-l alunga. În mai 1395, oștile otomane au pătruns din nou la nord de Dunăre. Părăsit de cei mai mulți dintre boieri, Mircea a fost înlăturat din domnia Țării Românești. Încercarea regelui maghiar de a-l restabili pe tron s-a dovedit zadarnică. Banul Ștefan de Losoncz, trimis cu oști în sprijinul lui Mircea, a căzut în lupta cu otomanii și cu Vlad.

În vara anului 1396, sprijinit de Știbor, voievodul Transilvaniei, Mircea a făcut o nouă încercare de a ocupa tronul. Cu toate că n-a putut să-și înlăture definitiv rivalul, el a reușit să-și întărească din nou poziția, fapt ce i-a permis de altfel să participe cu o oaste românească destul de însemnată la lupta de la Nicopole.

La expediția cruciată pusă la cale de Sigismund de Luxemburg, și care s-a soldat cu eșecul lamentabil de la Nicopole, au luat parte cavaleri unguri, germani, francezi, englezi, italieni, boemi și poloni. Acestora li s-a adăugat Mircea cu oastea credincioasă lui. În total erau peste 60 000 oameni călări, 40 000 pedeștri și o flotă însemnată. Era pentru prima dată cînd călărașii și arcașii români urmau să lupte alături de cavalerii în zale ai Occidentului germano-latin. În septembrie 1396, oastea creștină se afla la Nicopole. Aici a întîmpinat-o Baiazid. Scriitorul german Hans Schiltberger, aflat în oastea cruciată, ne-a lăsat informația că Mircea ar fi cerut ca el, cu românii, să înceapă lupta. Această propunere a fost susținută în consiliul de luptă și de regele Ungariei Sigismund și de comandanții maghiari. Motivul era că Mircea cunoștea mai bine felul de luptă al otomanilor. Cavalerii francezi reclamau însă pentru ei onoarea primului atac. Intrînd cei dintîi în luptă, francezii au obținut de la început oarecari succese, dar, înaintînd repede, s-au depărtat prea mult de grosul oastei, și, căzînd în cursa ce li s-a întins prin retragerea simulată a otomanilor, au fost zdrobiți cu desăvîrșire. Sigismund, venind cu restul oastei, n-a mai putut salva situația. Mulțime de cavaleri au pierit sau au căzut prizonieri.

Prin victoria repurtată la Nicopole, otomanii făceau dovadă că organizarea lor militară era superioară celei din Apusul Europei și că puterea lor imprima caracter de durată stăpînirii ținuturilor pe care le cuceriseră. După lupta de la Nicopole, țaratul bulgar de la Vidin a fost transformat în pașalîc turcesc, moșiile feudalilor locali au fost confiscate și dăruite otomanilor. Toate aceste consecințe au făcut ca boierimea din Țara Românească, să se ralieze celui ce dovedise atîta temeritate și pricepere în lupta cu otomanii și să-l sprijine în lupta pe care acesta continua să o ducă, ajutat de oști transilvănene, împotriva lui Vlad Uzurpatorul.

Diferite tipuri de monede emise de Mircea cel Mare

Gospodar de țară

După alungarea lui Vlad, Baiazid a încercat încă odată să supună Țara Românească. El a trecut cu mare grabă Dunărea pentru a nu le da românilor răgaz să se organizeze. Despre această nouă expediție a lui Baiazid în Țara Românească, care a avut loc în septembrie-octombrie 1397, s-au păstrat puține știri. Ele arată însă că Mircea a repurtat și de data aceasta o categorică victorie, după cum avea să repurteze și în anul 1400, cînd — se spune într-un izvor venețian — turcii au fost bătuți așa de rău „încît unii au fost prinși, alții uciși și alții înecați și n-au scăpat decît vreo trei mii care s-au întors singuri în Turcia".

Victoriile obținute au consolidat poziția Țării Românești și au făcut să crească enorm autoritatea lui Mircea în interior precum și prestigiul său în afară. Anii 1400-1409 au reprezentat o fază de pregătire internă a unei mari ofensive împotriva Imperiului otoman condusă de Mircea voievod. Ca țara să

să prospere din punct de vedere economic, el a încurajat dezvoltarea producției și a comerțului: a bătut monede de argint care au avut o largă circulație, a acordat privilegii comerciale negustorilor din Polonia și Lituania și le-a reînnoit pe cele acordate de predecesorii săi brașovenilor, stabilind taxele vamale, mijloc important de creștere a veniturilor statului.

Înflorirea economică pe care o cunoștea Țara Românească i-a oferit lui Mircea cel Mare mijloacele materiale necesare promovării culturii și creșterii forței militare. El a luat măsuri de întărire a cetăților de la Dunăre, a reorganizat instituțiile, căutînd să consolideze puterea centrală. În mod deosebit s-a preocupat de organizarea instituțiilor care priveau apărarea țării, cum era „bănia Severinului" și oastea Mircea cel Mare a creat un dregător special, banul, care exercita în părțile Severinului și poate pe întreg teritoriul Olteniei atribuțiile domniei, în special în ceea ce privea organizarea militară a acestui ținut, expus incursiunilor otomane.

Conștient de iminența primejdiei otomane, Mircea a organizat „oastea cea mare", formată din țărani liberi și chiar dependenți, căreia i-a adăugat contingente de mercenari atrași în Țara Rom nească de renumele conducătorului ei.

Forța de care dispunea domnul român i-a îngăduit ca, asigurînd apărarea Țării Românești, să joace și rol de protector pentru celelalte provincii românești, Moldova și Transilvania. În anul 1400 el a intervenit în luptele feudale din Moldova și a determinat înscăunarea pe tron a lui Alexandru cel Bun. Într-o perioadă în care tulburările politice interne ale regatului maghiar îl împiedicau pe regele Sigismund să exercite o autoritate efectivă în ținuturile mărginașe ale regatului maghiar dinspre Țara Românească, aceste ținuturi au fost supuse autorității lui Mircea. El a reușit apoi să elibereze o parte din ținuturile care rămăseseră în stăpînirea otomanilor în cursul luptelor din anii 1393-1396. În 1404, Mircea cel Mare a revenit în Dobrogea și Silistra, întinzîndu-și totodată stăpînirea pînă la gurile Dunării „către părțile tătărești", unde a ocupat Chilia de la genovezi.

Într-un document din perioada 1404-1406 prin care se întăreau mănăstirii Cozia mai multe stăpîniri la Dunăre, Mircea se intitula: „Io Mircea mare voievod și domn... peste toată țara Ungrovlahiei și al părților de peste munți, încă și către părțile tătărești, și Amlașului și Făgărașului herțeg și domn al Banatului Severinului și pe amîndouă părțile pe toată Podunavia, încă și pînă la Marea cea Mare și stăpînitor al cetății Dîrstorului".

Prin fapte de arme și înțelepciune politică, Mircea cel Mare a fost un adunător de pămînt românesc, Țara Rom nească cunoscînd în vremea domniei lui cea mai mare întindere ce a avut-o vreodată.

Slăbirea puterii centrale a sultanilor turci la începutul secolului XV i-a înlesnit lui Mircea cel Mare să reia ofensiva împotriva otomanilor și să joace rolul de arbitru în cadrul luptelor pentru tron ce se desfășurau în imperiu. Acest fapt i-a adus un mare renume în lumea orientală. Occidentul european lua, de asemenea, cunoștință cu satisfacție de „frumoasele victorii" repurtate de domnul rom n.

Nemuritoare cunună de glorie

La sfîrșitul anului 1406, Mircea a avut o întrevedere la Severin cu regele Sigismund. Cu acel prilej s-a stabilit modul în care urma să se desfășoare în viitor acțiunea antiotomană. Domnul Țării Românești urmărea să continue ofensiva începută pe teritoriul Dobrogei și să alunge pe otomani din ținuturile balcanice, vecine cu Țara Românească. Condițiile se arătau favorabile acestei intenții. Criza din Imperiul otoman ar fi făcut posibilă organizarea unei mari ofensive a tiotomane. Ea nu s-a putut realiza însă din cauza republicilor maritime italiene, Genova și Veneția, ca și a împăratului bizantin Manuel Paleologul, care, mărginindu-se la interesele lor comerciale (în cazul celor două republici italiene) sau nevrînd să abdice de la formalele sale prerogative (în cazul lui Manuel) au zădărnicit această încercare. Văzînd că nu poate pune în practică planul unei mari ofensive antiotomane, Mircea a intervenit, la solicitarea unor pretendenți, în luptele ce se desfășurau în Imperiul otoman între urmașii lui Baiazid pentru ocuparea tronului. În 1411, cu ajutorul lui Mircea, unul dintre pretendenții la scaunul sulta ilor, Musa, a fost instalat pe tron. Împotriva acestuia s-a ridicat, sprijinit fiind de puterile mediteraneene, de Veneția în special, cel mai mic dintre fiii lui Baiazid, Mahomed. Acesta a reușit în 1413 să-l înfrîngă pe Musa și să-l ucidă. În anul următor, 1414, pentru a pedepsi pe Mircea pentru sprijinul acordat lui Musa, Mahomed a atacat Țara Românească, silindu-l pe Mircea să cadă la înțelegere cu Imperiul otoman. Domnul Țării Românești se obliga să plătească o sumă anuală sultanului sub numele de haraci, ca răscumpărare a păcii, sultanul obligîndu-se, în schimb, să respecte independența Țării Rom nești.

Încheind acest armistițiu, Mircea nu a dorit decît să-și acorde un răgaz pentru o nouă acțiune pe care chiar în acel moment o pregătea contra otomanilor. Împotriva lui Mahomed, el a susținut la tronul sultanilor un nou pretendent, pe Mustafa, care a fost și el înfrînt în 1416 de oștile lui Mahomed. Desfășurarea evenimentelor arăta că în acel moment criza din Imperiul otoman era în declin și planul inițiat de Mircea cel Bătrîn,

(Continuare în p. 18)

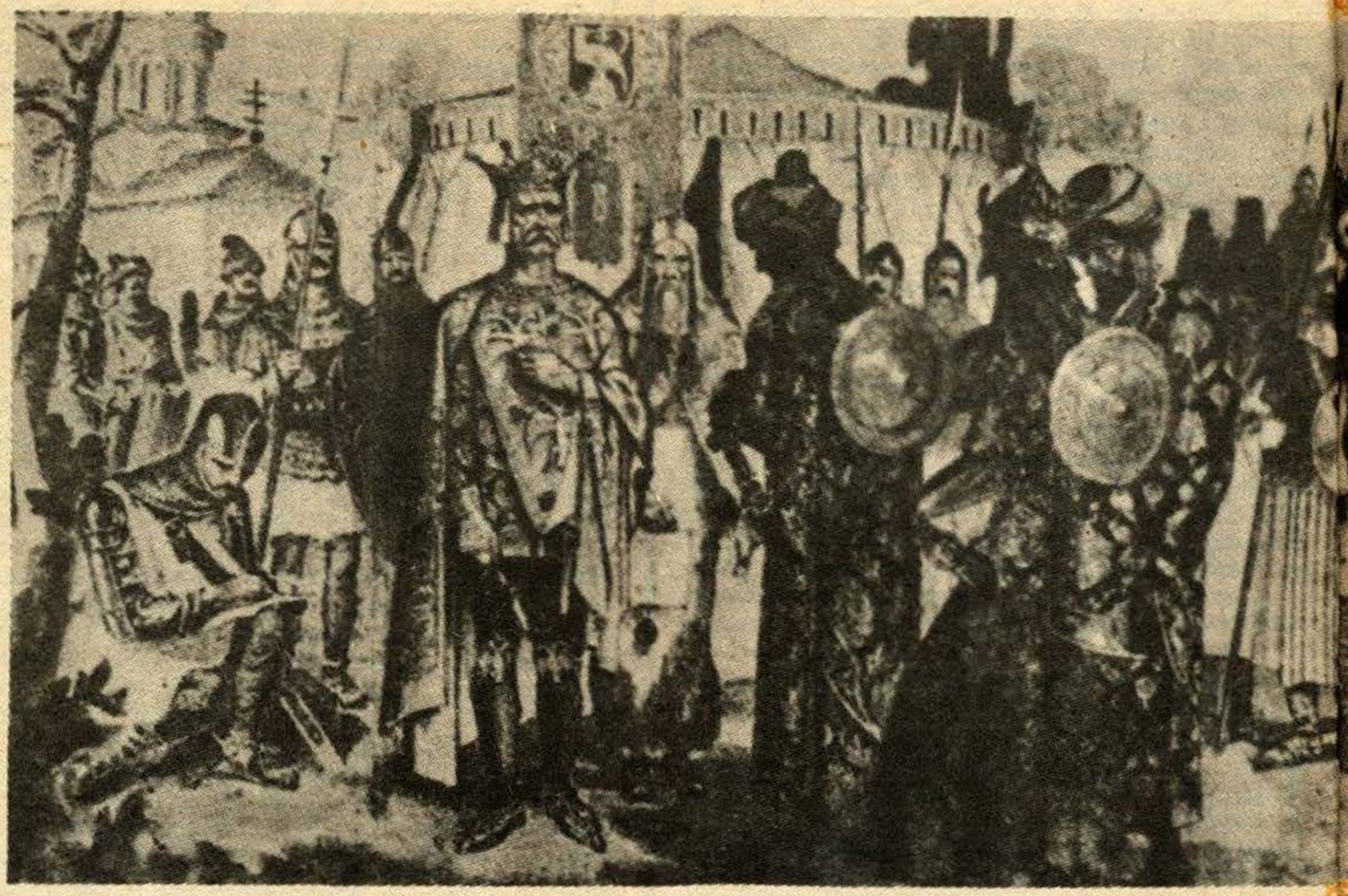

MIRCEA ŞI LUMEA ROMÂNEASCĂ A VREMII SALE

Dr. CONSTANTIN REZACHEVICI

Au trecut şase veacuri de la începutul domniei lui Mircea, una din marile personalităţi ale poporului nostru. Izvoarele vremii — atîtea cîte au ajuns pînă la noi — ne îngăduie să reconstituim în linii generale, adesea chiar cu unele amănunte semnificative, o latură însemnată a politicii domnului de la Curtea de Argeş — cea a legăturilor sale interromâneşti. Acceptate de obicei ca ceva de la sine înţeles, aceste relaţii n-au constituit, pînă acum, obiectul unei analize mai amănunţite, astfel că o seamă de aspecte ale lor se cuvin relevate în adevărata lor semnificaţie.

O prietenie statornică

Foarte probabil, la începuturile domniei sale, Mircea a fost sprijinit de către mai vîrstnicul domn al Moldovei, Petru I (c. 1375-1392). Legăturile lor strînse din anii următori ne permit această presupunere. Petru I, care a contribuit decisiv la organizarea statului românesc de la răsărit de Carpaţi şi la întinderea acestuia pînă la Cetatea Albă, a fost, la rîndul său, o personalitate cu mult mai complexă decît s-a crezut pînă nu demult. El a dat un nou curs orientării externe a Moldovei, încheind, după negocieri purtate în 1386, o legătură de tip feudal cu noul rege al Poloniei, Vladislav Jagiello (1386-1434), la 14 septembrie 1387 *(data*

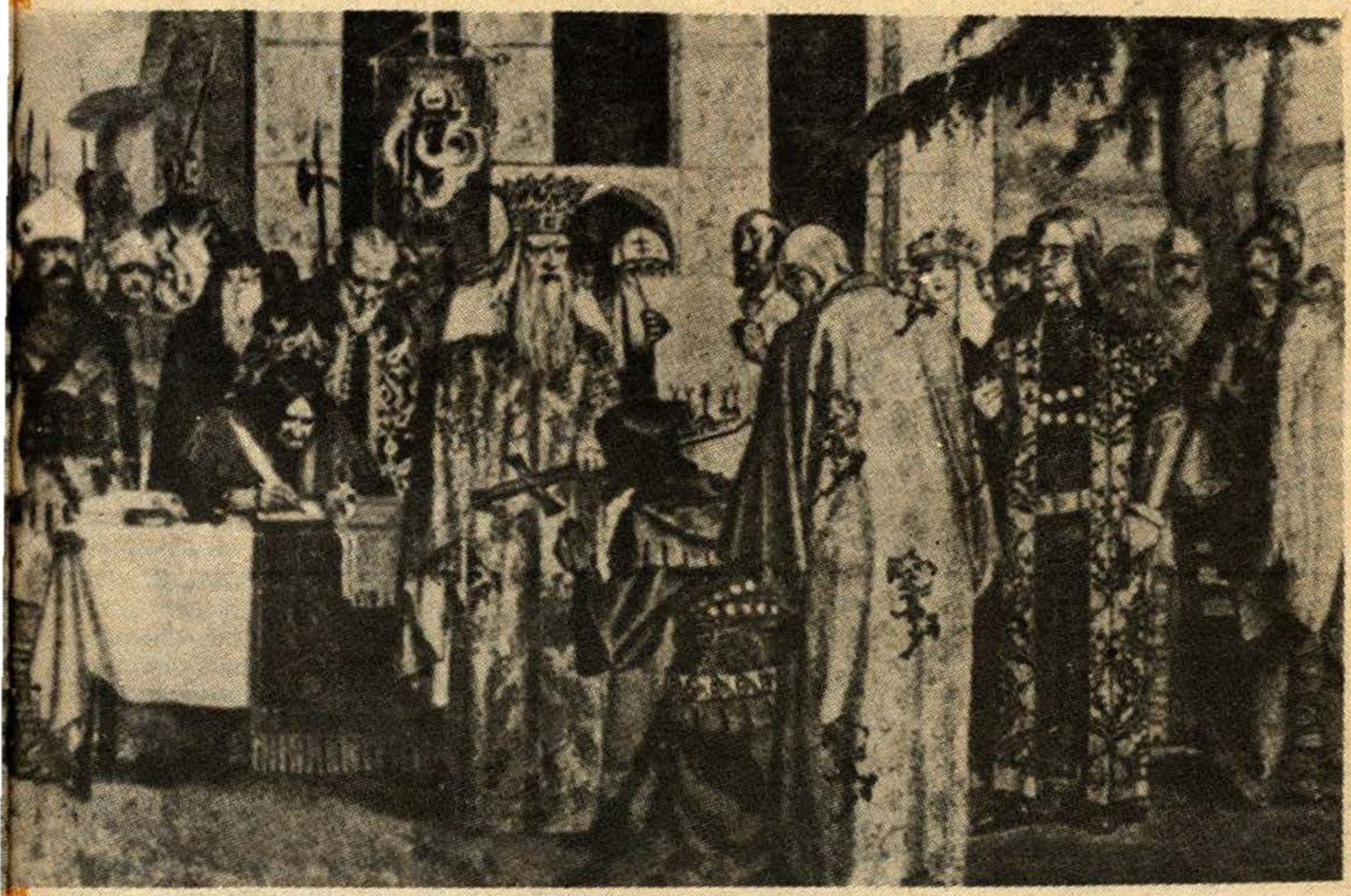

Mircea cel Mare și Alexandru cel Bun, domni de sine stătători, ctitori de țară. Imagine din monumentala frescă de la Ateneul Român. Pictorul Costin Petrescu i-a imaginat pe cei doi voievozi — Mircea (stînga) și Alexandru (dreapta) — în mijlocul curtenilor și slujitorilor lor

pe care o menționăm pentru întîia oară după o cronică inedită privind istoria Moldovei în sec. XIII-începutul sec. XVII, pe care am descoperit-o în Polonia). Prin aceasta Petru I dobîndea sprijinul coroanei polone, împotriva tendințelor regelui Ungariei, Sigismund de Luxemburg (1387-1437), de a instaura în Moldova o suzeranitate înțeleasă ca o dominație efectivă. Și tot Petru I, atît personal, cît și prin Drăgoi, vornicul curții de la Suceava, a jucat un rol însemnat în medierea tratatului negociat de Mircea cu același Vladislav Jagiello, între 1389-1391. Aceasta înseamnă că alianța celor doi domni români se constituise înainte de 1389 și funcționa împotriva aceluiași inamic, regele Ungariei. Tînărul Sigismund de Luxemburg, în vîrstă de 19 ani la data încoronării, moștenise ambițiile de dominație ale socrului său Ludovic I de Anjou, vizînd, ca și acesta, în primul rînd Moldova, spre care a pregătit, în 1390, și a executat, în 1395, campanii militare, ultima înfrîntă categoric de oastea domnului Ștefan I. Dar gîndul său se îndrepta și asupra Țării Românești. În fapt, pînă la sfîrșitul vieții, Sigismund n-a renunțat la pretențiile sale de suzeranitate, în sensul amintit de dominație efectivă, pretenții rupte de realitate, asupra celor două țări românești extracarpatice, pe care în documente le numea de obicei ale „noastre". S-a ferit însă să folosească această formulă și în cele care îi erau adresate lui Mircea. Căci domnul Țării Românești n-a acceptat, chiar și atunci cînd a fost pribeag, decît relații și tratate la nivel de egalitate. Neîncadrîndu-se în ierarhia feudală internațională a vremii care reducea relațiile între părți de forțe diferite la sistemul suzeran-vasal, Mircea constituie cu adevărat o excepție în secolul XIV, putînd fi socotit cu deplin temei un domn neatîrnat. „*Tratatul de prietenie neclintită cu prealuminatul principe, domnul Vladislav, regele Poloniei etc.*", redactat în final în cancelaria polonă, la Liov, la 6 iulie 1391, prevăzînd ajutorarea reciprocă a părților muntean, respectiv polonă, în caz de „*năvălirea și atacul dușmănos al regelui Ungariei* [Sigismund]", nu făcea nici el excepție de la amintita regulă, semnatarii săi avînd poziții de deplină egalitate.

Încă de la negocierea primei forme a acestui tratat, realizată la Radom, la 10 decembrie 1389, sprijinul acordat de Petru I lui Mircea s-a vădit prin prezența la primele tratative a lui Drăgoi, vornicul curții domnești *(Draguy mar[e]scalcus)*. Acest dregător însemnat, corespunzător judelui curții în Europa Centrală, unul din cei cinci „sfetnici de frunte" *(supremi consiliarij)* ai domnului Moldovei, poate fi identificat cu destulă siguranță cu vornicul Drăgoi „viteazul" *(cavalerul)* de la Tulova, județul Suceava, care apare în sfa-

tul domnesc, după izvoarele interne păstrate, între 1392-1415. El participase şi la încheierea legăturii feudale de la Liov din septembrie 1387, dintre Petru I şi Vladislav Jagiello, fiind deci un cunoscător al relaţiilor cu regele Poloniei.

Ceea ce a dat acestei prezenţe a vornicului Drăgoi la tratativele de la Radom un caracter de excepţie, ieşind din cadrul obişnuit al unei întrajutorări diplomatice moldo-muntene, a fost faptul, neobservat pînă acum, că vornicul *nu a însoţit, ci a făcut parte în mod oficial din solia trimisă de Mircea cel Bătrîn* la Vladislav Jagiello. Textul tratatului de la Radom arată foarte clar că *unul dintre cei mai de frunte sfetnici ai lui Petru I l-a reprezentat pe Mircea*, împreună cu doi jupani munteni din sfatul acestuia: *„Noi Manea şi Roman din Herăşti, comiţii ilustrului principe domn Mircea, voievodul Ţării Româneşti etc. precum şi Drăgoi vornicul magnificului principe domn Petru voievodul Moldovei, ambasadori, recunoaştem prin cuprinsul celor prezente şi mărturisim public că atunci cînd am fost în solie la preaînaltul principe domn Vladislav, regele Poloniei etc., am făcut o astfel de înţelegere cu acel domn Vladislav, regele*, în numele şi din partea sus-zisului domn Mircea voievod, domnul nostru, a cărui împuternicire ne-a fost dată nouă [s.a.], *încheind un legămînt de prietenie inviolabilă, care să se ţină şi să servească de ambele părţi în veci nestricat"*. Aceeaşi înţelegere de la Radom prevedea că ambele părţi, trebuiau să-şi trimită tratatele ratificate *„în Moldova"*, unde, aşadar, sub supravegherea semnificativă a lui Petru I, se concentrau firele primei legături statale munteano-polone.

Şi, într-adevăr, în martie 1390, cele două părţi şi-au trimis *la Suceava* soliile cu ratificarea tratatelor, dar schimbul acestora n-a mai avut loc, la 17 ale lunii încheindu-se, între reprezentanţii lui Mircea şi Vladislav, un nou „protocol", ale cărui prevederi erau *încă şi mai favorabile domnului Ţării Româneşti*. Cum cele două solii nu aveau instrucţiuni în acest sens, noul proiect de tratat, cu care, după ratificarea de către Mircea şi Vladislav Jagiello, alte solii trebuiau să se prezinte la 24 iunie 1390 *tot la Suceava*, a fost redactat desigur din îndemnul direct al domnului Moldovei, prezent foarte probabil şi la tratative. Nu încape îndoială că Petru I a avut în vedere să-l sprijine pe Mircea. Nu era vorba aici de interese strategice, căci sub acest aspect domnul de la Suceava era interesat într-o măsură poate chiar mai mare în legăturile cu Polonia, ci de *conştiinţa unei solidarităţi de neam*.

Vornicul Drăgoi n-a fost singurul dregător moldovean aflat la un moment dat în slujba domnului Ţării Româneşti. La 27 decembrie 1391, în sfatul domnesc al lui Mircea apărea Groza *Moldovan*, martor la un act domnesc de danie a unei mari moşii, Scorei, din Ţara Făgăraşului, către doi boieri din Ţara Românească. Simbolică apariţie şi semnificativă mărturie a legăturilor lui Mircea cu celelalte ţinuturi româneşti: *un mare boier din Moldova martor în sfatul domnesc al Ţării Româneşti la o danie a voievodului acesteia în Ţara Făgăraşului!* Trei luni mai tîrziu, „pan Grozea", revenit în Moldova, făcea parte din sfatul noului domn Roman I (1392-1394), iar peste cîţiva ani, sub numele de „Grozea viteazul" *(cavalerul)* era amintit în cel al voievodului Iuga (1399-1400).

Privilegii, drumuri şi vămi

Mircea a făcut şi alte danii în Ţara Făgăraşului unor boieri din Ţara Românească: satul Braniştea Urăşiei şi ocină la Vadul Şercaiei (Vad), „ocinele cu drept boieresc Viştea de Jos şi Viştea de Sus" şi jumătate din Arpaşu de Jos. Dar a făcut danii şi unor făgărăşeni — Micul şi Stoia — locuitori din Mîndra, cărora le-a dăruit, la 20 iulie 1400, jumătate din moşia satului *„pentru slujba lor credincioasă"* dovadă că făgărăşenii au participat la campaniile antiotomane sub conducerea lui Mircea. Consecvent ataşat instituţiei „domniei", ca formă românească de conducere a ării, Mircea a emis de la Argeş documente nu în calitate de „herţeg" de Amlaş şi Făgăraş (titlu oficial păstrat), ci de *„domn în Ţara Românească şi în Ţara Făgăraşului"*, cu drept de transmitere a stăpînirii. Tot astfel, cum a procedat şi în cazul altor stăpîniri ale sale, intitulîndu-se *„domn al banatului Severinului"*, iar nu „ban de Severin" (vasal al regelui Ungariei, sau chiar dregător încadrat ierarhiei maghiare), *„domn...peste toată Podunavia, încă pînă la Marea cea Mare şi singur stăpînitor al cetăţii Dîrstor"*, iar nu „despot" al pămînturilor lui Dobrotici, sau al cetăţii Silistra.

În afara posesiunilor transilvane menţionate, Mircea a primit, în a doua jumătate a anului 1398, din partea lui Sigismund de Luxemburg, ca loc de refugiu în Transilvania, cetatea Bologa sau Huedin de lîngă Cluj, cu aproape întregul ei domeniu (circa 18 sate şi tîrgul Huedin); la începutul anului următor, reprezentantul domnului pentru această posesiune era Nicolae de Luduş. După întrevederea de la Severin cu regele Ungariei, de la sfîrşitul lui noiembrie 1406, Mircea a mai primit şi cetatea Bran, unde a numit castelani şi a aşezat vama Ţării Româneşti. Cetatea a rămas în stăpînirea sa şi a fiului său Mihail pînă în iunie 1419[1].

Mircea a acordat, se pare, protecţie saşilor din tîrgul Cisnădie, îngăduindu-le să-şi pască turmele în munţii de sub stăpînirea sa, iar la vreme de război făgăduind să le trimită spre apărare un boier de-al său cu o ceată de „săgetaşi" (arcaşi călări), privilegiu întărit de fiul său Mihail, la 29 mai 1419.

Cu Ştibor de Stiborich (Sciborzyć), voievodul Transilvaniei (1395-1401; 1410-1414), un credincios de neam polon al regelui Sigismund, Mircea a avut întotdeauna relaţii prieteneşti. Ştibor, cu oastea transilvană, l-a ajutat pe domnul român în 1396, atît înainte cît şi după bătălia de la Nicopole (26 septembrie) să-şi redobîndească tronul Ţării

[1] *Magazin istoric*, nr. 8/1978.

Românești, ocupat de vărul său Vlad I. În prima bătălie, în drum spre Nicopole, Știbor a înfruntat chiar pe Vlad cavalerește, *„într-o luptă dată de ei doi..., fiind greu rănit acolo numitul Vlad, care se da drept voievod"*. Iar în decembrie 1396 - ianuarie 1397 l-a capturat pe Vlad la cetatea Dîmboviței, după un asediu în toată regula.

Ulterior, în 1412, voievodul Știbor a sprijinit prin reglementări scrise legăturile comerciale între toate țările române. La 21 iulie, el a întărit vechile vămi care se plăteau la Rodna pentru comerțul de ambele părți cu Moldova, la 18 septembrie interzicînd să se mai perceapă vamă la Brașov *negustorilor din Moldova care treceau spre Țara Românească*. Vama de la Brașov era de fapt cea care mai înainte se percepea la cetatea Bran (cedată lui Mircea). Avem astfel o dovadă indirectă, dar relevantă, că negustorii moldoveni foloseau în relațiile lor comerciale cu Țara Românească drumul mai scurt prin partea de est a Transilvaniei, trecînd pe la Brașov. Acesta era de altfel un obicei mai vechi, de vreme ce Știbor îl menționa ca atare: *„nimeni din părțile Moldovei, din părțile de sus, nu era dator să plătească nici o vamă în orașul sus-zis"*, iar Alexandru cel Bun, domnul Moldovei, *„mustra cu seriozitate în scrisorile sale"* pe voievodul Transilvaniei, pentru impunerea recentă a negustorilor din țara sa la o vamă care mai înainte nu trebuiau să o plătească.

În aceeași lună, la 7 septembrie 1412, din Brașov, Știbor a confirmat rînduielile și *„statornicirile vamale"* privitoare la comerțul brașovenilor cu Țara Românească, inclusiv pe cele acordate mai de mult de către domnitorii munteni, din care pînă la noi a ajuns doar privilegiul lui Vlaicu-Vladislav, din 20 ianuarie 1368. Numai existența unor astfel de p ivilegii ale domnilor munteni explică, după părerea noastră, faptul că voievodul Transilvaniei se referea în actul de confirmare din 7 septembrie 1412 la v mile de la Brăila, Tîrgșor și Tîrgoviște, menționînd plățile în moneda muntească, *ducatul*, care — fapt semnificativ — ci cula și în Țara Bîrsei.

Pînă în ultimul timp, istoriografia perioadei a făcut tot felul de presupuneri privitoare la faptul că Mircea a acordat brașovenilor un privilegiu asemănător de abia peste un an, văzîndu-se în aceasta o „ezitare" a domnului de a reveni la alianța cu Ungaria. În realitate, *negustorii din Țara Bîrsei:* brașoveni, rîșnoveni și alții, au fost cei care au solicitat lui Mircea o nouă reglementare vamal *de abia în august 1413*. Solicitarea lor a venit abia acum, deoarece împrejurările pentru comerțul sud-dunărean în cursul anului 1412 și în p i-ma jumătate a lui 1413 nu fuseseră favorabile. Dincolo de Dunăre se desfășuraseră luptele pentru putere între fiii lui Baiazid: Musa Celebi — stăpînul Rumeliei și Mehmed Celebi — viitorul sultan, stăpînitorul Anatoliei, încheiate tocmai în iulie 1413. Ca atare, la sfîrșitul aceleiași luni, sau în primele zile ale celei următoare, negustorii din Țara Bîrsei, în frunte cu judele brașovean Valentin, s-au înfățișat lui Mircea, iar acesta le-a întărit, îndată și fără nici o ezitare, la 6 august 1413, privilegiile acordate de domnii anteriori. Drept urmare, aceeași delegație a solicitat domnului, prezentîndu-i și privilegiul din anul trecut, obținut de la Știbor, reglementarea statutului referitor *„la vămile amîndoror părților, adică a Țării noastre Românești și a [Țării] Bîrsei și să le întărim"*. În consecință, la 25 ale aceleiași luni august, printr-un nou act, Mircea a realizat în fapt *„uniunea vamală"* a Țării Românești cu Țara Bîrsei. Pe baza acestui act, reînnoit în 1421, putea fiul lui Mircea cel Bătrîn, Radu Praznaglava, să făgăduiască Brașovului și Țării Bîrsei: *„să fie o singură țară cu țara domniei mele"*. Un privilegiu similar a acordat Mircea și Sibiului, dar acesta nu s-a păstrat, fiind cunoscut doar din mențiuni indirecte.

Mircea a avut strînse relații de prietenie și colaborare și cu Petru I (în imagine), unul dintre predecii înaintași ai lui Alexandru cel Bun

„Blocul românesc"

Cu Roman I (1392-1394)[1], fratele și succesorul lui Petru I pe tronul de la Suceava, relațiile lui Mircea au fost, de asemenea, prietenești. Influențat de titlul lui Mircea, Roman, sub care stăpînirea Moldovei a ajuns „pînă la mare", s-a intitulat și el *„autocrat"*. Nici cu Ștefan I (1394-1399), u - mașul lui Roman I, Mircea n-a avut relații încordate, cum s-a crezut pînă în ultimul timp. Este drept că legămîntul lui Ștefan față de Vladislav Jagiello, din 6 ianuarie 1395, includea între posibilii inamici ai regelui Poloniei, față de care acesta trebuia ajutat, și pe „voievodul Basarabiei" (Țara lui Basarab, cum numeau polonii Țara Românească pentru a o deosebi de cealaltă Valahie, pe care în sec. XIV ei încă nu o denumeau Moldova), dar această prevedere generală nu se referea la Mi cea, ci la Vlad I, rivalul domnului muntean.

O dezvoltare deosebită au cunoscut relațiile lui Mircea cu Moldova o dată cu urcarea pe tronul din Suceava a lui Alexandru cel Bun (1400-1432). Este posibil ca între Mircea și Alexandru să fi existat o legătură de rudenie. Astfel, ținînd seama de mentalitatea vremii, s-ar putea explica mai ușor sprijinul

[1] *Magazin istoric*, nr. 10/1981.

acordat lui Alexandru de către domnul Țării Românești în vederea obținerii tronului, în dauna lui Iuga „Ologul" (1399-1400). Pînă acum acest sprijin a fost interpretat, fără excepție, ca o acțiune militară a lui Mircea, în cursul căreia Iuga a fost luat în captivitate și dus în Țara Românească. Analiza atentă a izvoarelor narative ulterioare, nu indică însă cu siguranță o astfel de desfășurare. *Letopisețul anonim al Moldovei*, cel mai vechi și mai explicit izvor, arată doar că: *„s-a ridicat domn în țara Moldovei Alexandru voievod, iar pe Iuga voievod l-a luat Mircea voievod"*. Alte cronici din secolul XVI înregistrează numai domnia de doi ani a lui Iuga și faptul că *„a venit la domnie Alexandru voievod"*, fără a aminti vreo acțiune militară a lui Mircea în sprijinul acestuia. Toate sînt însă de acord că Alexandru *„s-a ridicat"* sau *„a venit"* singur la domnie, adică a fost înscăunat de forțele interne. Dar cum ridicarea la domnie a lui Alexandru de către forțele interne nu se putea face decît prin înlăturarea lui Iuga, ce rost ar mai fi avut o campanie militară a lui Mircea, decît cel mult pentru înfrîngerea unei ulterioare împotriviri a fostului domn? Oricum, Mircea putea „lua la sine" pe Iuga în multe feluri, expresia neavînd doar sensul de luare în prizonierat fie că i-a fost încredințat de noul domn, pentru a nu se refugia și a complota în Polonia sau Lituania, fie că Iuga însuși putea fugi în Țara Românească, unde Mircea *„l-au luat la sine"* (Grigore Ureche), adică la curte. Să nu uităm că tot astfel se exprima și Ștefan cel Mare, pe la 1481, în proclamația prin care cerea brăilenilor și buzoienilor să treacă de partea pretendentului muntean Mircea, pe care l-a *„luat"* pe lîngă sine în Moldova, *spre a-l ajuta*.

Cetatea Bran a fost, pe timpul domniei lui Mircea, un simbol al legăturilor dintre români

Dar dincolo de felul ajutorului dat de Mircea lui Alexandru la luarea domniei, o înțelegere între cei doi a existat cu siguranță. Și această înțelegere, exprimată printr-o statornică colaborare a celor două mari personalități ale istoriei românești, a continuat vreme de 17 ani, pînă la moartea domnului Țării Românești. Dacă Petru I l-a sprijinit pe Mircea în primii ani de domnie, acesta, la rîndul său, a procedat la fel cu Alexandru cel Bun, tînărul fiu al lui Roman I. Curînd cei doi domni au încheiat un tratat formal de alianță și bună vecinătate, pe care la 15 aug st 1475 regele Matias Corvin avea să-l evoce și să-l propună ca exemplu pentru reglementarea relațiilor dintre Ștefan cel Mare și Vlad Țepeș.

Observăm, de asemenea, că un cunoscător al regiunilor Europei răsăritene, ca Ioan, arhiepiscop de Sultanieh, fost sol al lui Timur Lenk în Europa, autor al unui adevărat manual de geografie *(Libellus de Notitia Orbis)*, redactat tocmai în perioada la care ne referim, adică înainte de 1404, la curtea regelui Franței, pentru informarea statelor europene, menționa existența „lîngă Marea cea Mare sau Pontică" a unei singure Valahii: *„o fară mare"*, care *„are un domn al său"*. În fapt, el cunoștea realitatea existenței celor două țări românești, Moldova și Țara Românească, din moment ce preciza că *„Valahia e numită cea Mare și cea Mică"*, dar unitatea etnică a locuitorilor acestora și strînsa colaborare a domnilor lor, Mircea și Alexandru, *l-au făcut să le descrie, semnificativ, ca pe o singură țară, cu un singur domnitor*.

Un domeniu în care colaborarea lui Mircea cu Alexandru poate fi bine pusă în evidență este acela al relațiilor celor doi domni cu Polonia. Deschiderea de către Mircea, pe la 1403, a unei noi rute comerciale prin Țara Româ-

nească, pentru negustorii din Liov, dar și din restul Poloniei și al Lituaniei, prin acordarea unui privilegiu comercial acestor negustori, s-a înfăptuit de comun acord cu Alexandru cel Bun. Noua cale comercială era o ramură a „drumului moldovenesc", care, la rîndul său, reprezenta o parte însemnată a drumului comercial ce unea bazinul baltic cu acela al Mării Negre. Privilegiul comercial acordat de Alexandru cel Bun acelorași, negustori lioveni, la 6 octombrie 1408 arată că produsele importate și exportate de aceștia din Țara Românească treceau prin Moldova. Un an mai tîrziu, cînd Mircea, la rîndul său, a acordat negustorilor lioveni un al doilea privilegiu, legătura comercială a acestora cu Țara Românească era menționată în document ca un *„obicei"*. Ca și în cazul negustorilor lioveni, Mircea și Alexandru au arătat unitate de vederi și în privința celor brașoveni, primul privilegiu comercial dat brașovenilor de către un domn al Moldovei — Alexandru — a fost influențat desigur de actele similare acordate de Mircea cel Bătrîn.

Colaborarea dintre cei doi domni a îmbrăcat însă preponderent aspecte politico-diplomatice. Astfel, în 1411, cînd amenințați din nou de pretențiile regelui Ungariei și răspunzînd propunerilor din aprilie-mai făcute de regele Poloniei, care căuta și el aliați împotriva aceluiași Sigismund de Luxemburg, Mircea și Alexandru au acționat evident în mod unitar. La 17 mai 1411, din cetatea Giurgiului, Mircea a redactat textul unui nou *„tratat de prietenie neclintită"* negociat cu regele Poloniei. Pe lîngă obișnuita clauză de ajutorare reciprocă *la cerere* a părților împotriva lui Sigismund, Mircea socotind că regele Ungariei ar putea încerca *„cu dușmănie să ne supună pe noi sau țara noastră"*, a adăugat o nouă prevedere. Conform acesteia, în cazul unui atac al lui Sigismund asupra Poloniei, respectiv a Țării Românești, partea cealaltă trebuia să răspundă deîndată printr-o contraofensivă asupra stăpînirilor lui Sigismund, fără a mai aștepta cererea de ajutor a partenerului atacat. Solii lui Mircea, în drum spre Polonia, s-au înfățișat cu noul tratat lui Alexandru, aflat la Roman. Cîteva zile mai tîrziu, la 25 mai 1411, Alexandru a elaborat și el propriul său tratat cu regele Poloniei, care conținea aceleași cazuri de luptă împotriva regelui Ungariei. Sub influența, vizibilă în parte și în redactare, a tratatului lui Mircea, Alexandru a introdus în textul său emis la Roman o prevedere similară celei noi cuprinsă în actul domnului Țării Românești. Aceasta, deși Alexandru, spre deosebire de Mircea, era oricum asigurat de ajutorul regelui Poloniei printr-o mai veche legătură feudală. Cu textele celor două tratate, din 17 și 25 mai 1411, solii lui Mircea și Alexandru s-au înfățișat împreună lui Vladislav Jagiello, aflat în Lituania, cele două acte păstrîndu-se apoi în arhiva coroanei.

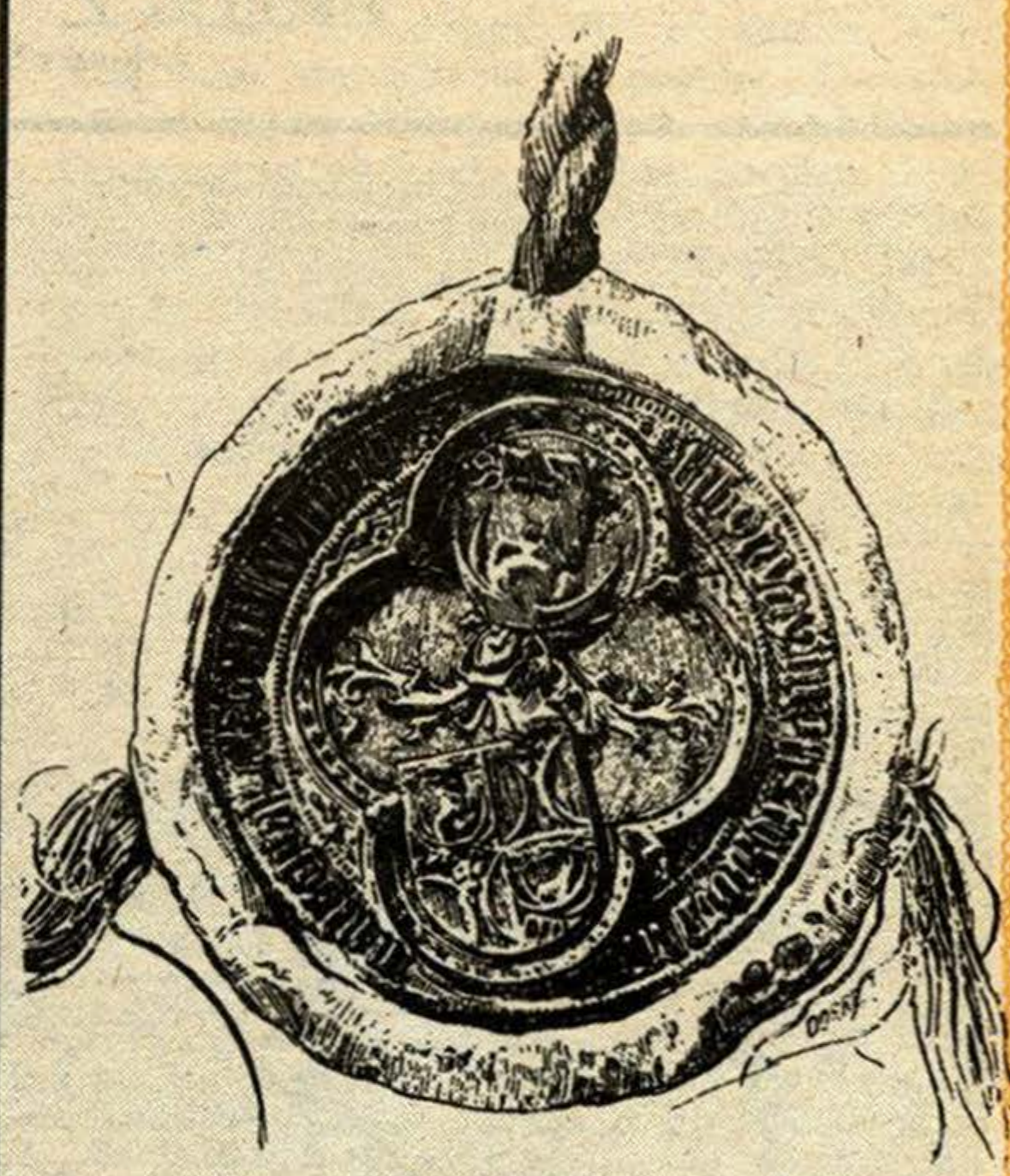

Și cu Știbor, voievodul Transilvaniei (a cărui pecete este redată în această imagine), Mircea a avut legături prietenești, oștile lor reunite înfruntînd în repetate rînduri dușmanul comun

Au existat și alte momente în care cei doi domni români au acționat la fel, coordonîndu-și desigur acțiunile. De pildă, cu ocazia trimiterii de ajutoare militare regelui Poloniei, în timpul „Marelui Război" al uniunii polono-lituane cu ordinul cavalerilor teutoni (1409-1411), sau în vremea conciliului de la Constanța (în Baden), din 1414-1418.

Toate acestea îndreptățesc părerile despre existența acelui „bloc românesc", cristalizat încă la sfîrșitul veacului XIV, despre care vorbea Nicolae Iorga, și care izvora din necesitățile obiective ale societății românești. Așadar, poate mai mult decît în alte privințe, Mircea a jucat un rol de seamă tocmai în domeniul, pînă acum mai puțin cercetat, al relațiilor interromânești. ■

PERSONALITATEA DOMNITORULUI ÎN ACTE DE CANCELARIE

VIRGILIU Z. TEODORESCU,
Arhivele Statului

17 mai 1411. La Giurgiu — cetatea de pe Dunăre — domnitorul Mircea şi marii boieri din sfatul domnesc validează un document extern de deosebită importanţă: tratatul de alianţă româno-polon. Nouă sigilii de dregători şi pecetea mare (a ţării) şi cea mică (personală a voievodului) autentifică actul. Pe ambele peceţi — cea mare în latină, cea mică în slavonă — în exergă se află înscris: *„Io Mircea, marele voievod...“*. O formulă ce relevă prestigiul de care se bucura domnitorul Ţării Româneşti atît în interiorul ţării, cît şi dincolo de hotarele ei.

În imagine: facsimil din tratatul de alianţă încheiat la 17 mai 1411, la Giurgiu, între Mircea cel Mare şi Vladislav Jagiello, regele Poloniei.

Denumiri precum „cel Mare“, „cel Viteaz“, „cel Bun“, „cel Înţelept“, „cel Drept“ sînt numai cîteva din cele ce s-au adăugat numelor voievozilor care, prin faptele lor de organizatori de ţară, apărători ai gliei strămoşeşti, legiuitori, diplomaţi, ctitori de cultură au rămas pild pentru urmaşi. În şirul acestora se înscrie la loc de frunte şi Mircea voievod gloriosul biruitor de la Rovine[1], al cărui

[1] Informaţiile furnizate de izvoarele istorice au făcut ca o parte a istoricilor să plaseze desfăşurarea luptei la 10 octombrie 1394, în vreme ce mai recent alţii o datează 17 mai 1395. „Data adevărată — se consemnează în *Istoria militară a poporului român*, vol.II, p.172 — a acestei memorabile bătălii, 17 mai 1395, admisă recent în istoriografie, înlătură orice dicuţie asupra caracterului ei: a fost o victorie categorică, şi anume o victorie românească“.

nume îl găsim asociat cu asemenea calificative într-o serie de documente atît din țară, cît și de pestehotare. Unul din documentele depeste hotare în care găsim o astfel de titulatură este o scrisoare adresată de regele Ungariei Sigismund de Luxemburg, la 23 martie 1399, comitelui Ioan de Paszto, fost jude al Curții regale. În textul respectiv, se amintește despre o scrisoare trimisă regelui la 7 martie 1399 de către „*măritul bărbat* [s.n.], domnul Țării Românești". La 23 septembrie 1403, două documente emise din cancelaria voievodală folosesc formula „*mare voievod al Țării Basarabiei* [adică stăpînită de dinastia Basarabilor]". Acestor prime documente interne și externe li se adaugă, în anii următori altele. La 6 februarie 1410, în scrisoarea trimisă, din Jedlinia, de Vladislav Jagiello lui Mircea, scrisoare în care se reînnoiau stipulațiile tratatelor de alianță încheiate între Polonia și Țara Românească, regele Poloniei îl definea pe voievodul muntean ca „marele domn Mircea". Formula „marele domn" o întîlnim și în reprezentări sigilare, deci însemne destinate să dea caracter oficial, solemn unor acte de cancelarie.

Deosebitul respect pentru personalitatea și faptele domnului Țării Românești reiese și din felul în care urmașii la domnie, voievozii din secolele următoare, i-au menționat numele, însoțindu-l adesea de apelativul „cel Mare". Astfel într-un document din 23 iulie 1512-1513 (anul este incert), Neagoe vodă Basarab menționa între donatorii mănăstirii Cutlumus de la Muntele Athos pe „Io Mircea, *marele voievod* [care] a înnoit sfîntul și atotcinstitul hram... făcîndu-l ctitorie a Țării Românești". Antecesor al lui Neagoe la domnie, Mihnea I (1508-1510) ținea la rîndul lui să amintească în documentele de danie în chip deosebit „cartea [hrisovul] străbunicului domniei mele Mircea voievod și apoi cărțile tuturor domnilor pe rînd", dovadă a prețuirii deosebite pentru marele său înaintaș.

În chip constant, Mircea voievod s-a bucurat de respectul lui Mihai Viteazul, care în documentele vremii sale făcea mențiuni la hrisoave din timpul marelui său înaintaș, întărindu-i daniile. „Și prima întărire — se arată în documentul de danie din 4 ianuarie 1594, către mănăstirea Tismana — să-i fie satul numit Jircovți, și selиștea Stancișor la balta Bistrețului, și Breșnița, și amîndouă Vărovnicele, și Prilipeț, și Petrivița, și Vîrbița, și satul Jidovștița, și cu Potocul și cu Vîrtejul de la Mijloc la Dunăre, tot la «iuțeli» și venitul din opt pescării și Dunărea de la Padina Nucilor pînă la puntea de sus și Vodița Mare și amîndouă părțile cu nucii, cu livezile și cu silиștele Bahnei și morile la Bistrița și Bistrița cu tot hotarul. Pînă aci se sfîrșește hrisovul lui Mircea voievod cel Bătrîn. Iar cine va călca și va strica și va clinti judecata domniei mele și va strica pomana domnilor bătrîni, pe acela domnul Dumnezeu să-l nimicească".

Respectul pentru personalitatea voievodului reiese și din felul în care numele său este evocat în raport cu acela al altor înaintași la tronul țării sau al unor conducători de state învecinate. Semnificativ este, în acest sens, documentul din 15 aprilie 1626, prin care domnitorul Alexandru Coconul, fiul lui Radu Mihnea, întărea ca egumen al Tismanei pe părintele Serghie: „a citit domnul — se arăta în document —, cu toți dregătorii din divan și cartea bătrînului Sigismund [Sigismund de Luxemburg] craiul de la Buda, cărțile bătrînului Iancu voievod [Iancu de Hunedoara] și al Sibiului din Țara Ardealului, ale lui Ștefan Despotul, fiul cneazului Lazăr din Țara Sîrbească, ale domnilor *marele* [s.n.] Mircea voievod, care a fost la Turnu Severin...". Așadar, în vreme ce foștii regi și voievozi erau amintiți doar cu numele, Mircea era supranumit „cel Mare", definiție ce trebuia să ilustreze, în ochii emitentului și ai beneficiarilor actului, calități deosebite, de natură să-l deosebească de ceilalți donatori.

Denumirea de „cel Mare" o găsim, de asemenea, în documente emise de Matei Basarab. De pildă, într-un act din 10 aprilie 1643, Matei Basarab întărea mănăstirii Cozia stăpîniri în județul Teleorman dăruite de „Mircea voievod cel Mare".

Felul în care numele voievodului român a fost folosit în documentele vremii și-a găsit reflectarea în scrierile istorice. Cu numele „cel Mare" a intrat Mircea voievod și în istoriografia modernă românească. În *Istoria românilor din Dacia Traiană*, A.D. Xenopol a consacrat un subcapitol „predecesorilor lui Mircea cel Mare" și un altul, în care tratează în mod special această glorioasă domnie. Dimitrie Onciul și-a intitulat cursul pe care în calitate de profesor universitar l-a susținut la Catedra Seminarului de Istoria Românilor „Mircea cel Mare și Alexandru cel Bun". Chipul lui Mircea cel Mare a fost răspîndit la începutul veacului pe mii de cărți poștale ilustrate, iar Societatea Numismatică Română a bătut, în anii 1904-1905, o suită de medalii evocînd o serie de domnitori, printre care și Mircea cel Mare.

Astfel, peste veacuri, prețuirea contemporanilor și, deopotrivă, a urmașilor și-a găsit expresia și în documentele de cancelarie, care în forme lapidare, dar expresive, au exprimat admirația și prețuirea pentru personalitatea și faptele domnitorului urcat acum șase veacuri pe tronul Țării Românești. ■

TEZAURE DIN VEACUL LUI MIRCEA CEL MARE

VENERA RĂDULESCU,
Muzeul de istorie al R.S.România

Îndelungată şi bogată în înfăptuiri, domnia lui Mircea cel Mare a însemnat şi o epocă de deosebită prosperitate economică, exprimată între altele prin avîntul deosebit al meşteşugurilor şi negoţului. Din privilegiile comerciale acordate de domnitor negustorilor din Braşov şi din Liov aflăm de o serie de mărfuri, care, alături de unelte şi arme, se bucurau de mare

căutare în acea vreme în ţările române: postavuri şi catifele „de Ipria" (din Flandra), „de Colonia" (din Germania) sau „de Cehia", mătăsuri de tot felul şi mirodenii aduse din Orient. Nu lipseau nici obiectele din aur şi argint. Unele din import, dar cele mai multe autohtone, făurite de iscusiţi meşteri. Tezaurele descoperite pe teritoriul românesc sudcarpatic şi datate la sfîrşitul sec. XIV şi în prima jumătate a sec. XV (deci într-o perioadă acoperită în cea mai mare parte de domnia lui Mircea cel Mare) cuprind obiecte ce relevă o creaţie de mare diversitate: piese laice şi de cult, ferecături pentru cărţi, bijuterii de tot felul. Analiza lor îngăduie desprinderea unor concluzii deosebit de importante pentru reconstituirea vieţii artistice şi culturale din ţările române în perioada amintită. Tezaurele conţin piese cu motive ornamentale uzuale în toate cele trei ţări româneşti, ceea ce arată că respectivele obiecte circulau în tot spaţiul românesc. Multe piese au fost lucrate, de exemplu, în ateliere sau de către meşteri din Transilvania; motive ornamentale descoperite în Muntenia le regăsim aidoma, în Moldova. Modul în care au fost lucrate evidenţiază, de asemenea, o colaborare a meşterilor munteni, transilvăneni sau moldoveni, ceea ce a avut ca rezultat o simbioză artistică în care se pot distinge numeroase trăsături comune. Putem vorbi, totodată, de menţinerea încă multă vreme a tradiţiei bizantine, ştiut fiind că ţările române au gravitat în sfera acestei culturi şi că ulterior — mai ales după căderea Constantinopolului — au avut un important rol de protectoare a acestei moşteniri.

Întrucît numărul tezaurelor este mare şi în limitele spaţiului acestui articol nu e posibilă o prezentare detaliată a descoperirilor, vom enumera cele mai importante obiecte, de natură să ne ofere o imagine cît mai sugestivă asupra acestor valoroase vestigii istorice şi de artă.

DIADEMELE — podoabe pentru cap — se înscriu printre cele mai valoroase piese, îndeosebi ca realizare artistică. Astfel la *Olteni*, jud. Teleorman a fost descoperit un tezaur în compoziţia căruia s-au aflat şi plăci pentagonale din argint, unite între ele prin şarniere, bijuterie de o deosebită fineţe artistică. De aceste plăcuţe sînt prinse lănţişoare decorate cu mărgele de argint şi terminate cu pandantive triunghiulare fin cizelate. Fragmente de la o altă diademă — găsite tot la

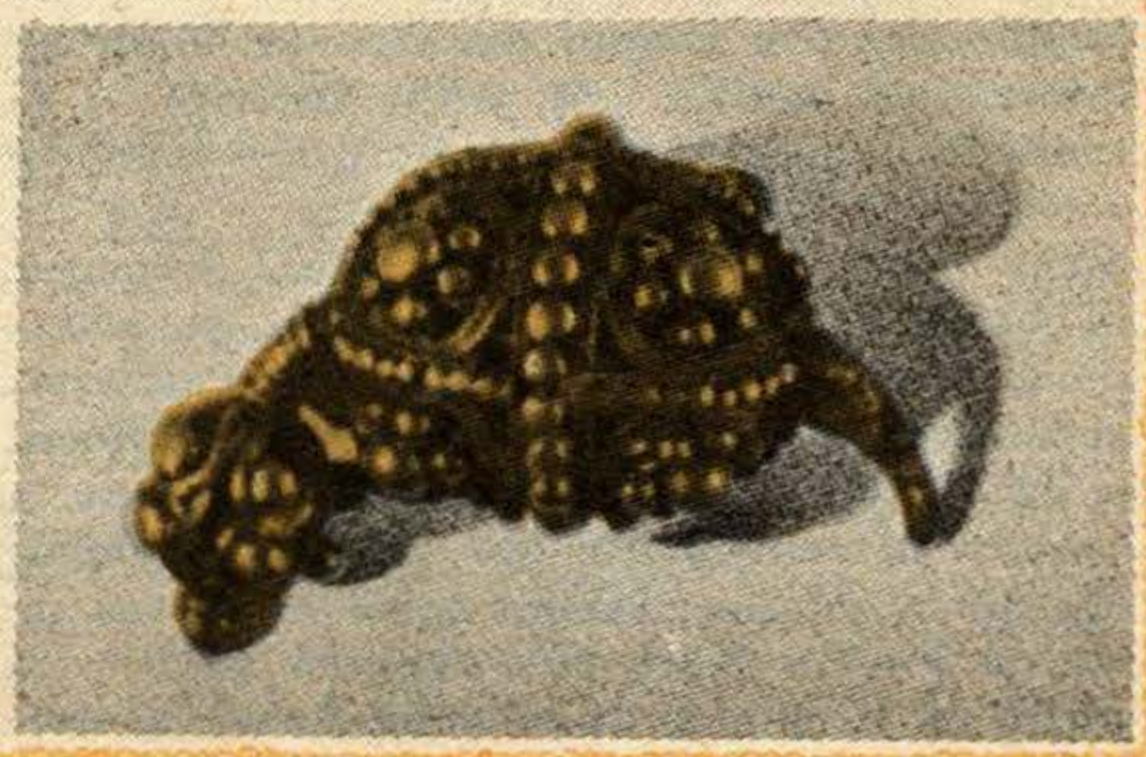

Olteni — arată că respectiva bijuterie avea ca ornamente pietre din cristal alb de stîncă de o deosebită puritate.

CERCEII DE TÎMPLĂ — lucrați după moda din secolele XIII-XIV, din verigă de sîrmă de argint, împletită în două, pe care erau înșirate, în partea inferioară, mărgele de argint. Exemplare de mare valoare s-au aflat în tezaurele descoperite la *Olteni*, amintit mai sus, la *Cetățeni*, jud. Argeș, *Susița*, jud. Dolj. Podoabe lucrate după aceeași tehnică au fost găsite și la *Cotul Merii-Popricani*, județul Iași, într-un tezaur ascuns datat în sec. XVI — fapt semnificativ pentru unitatea culturală românească.

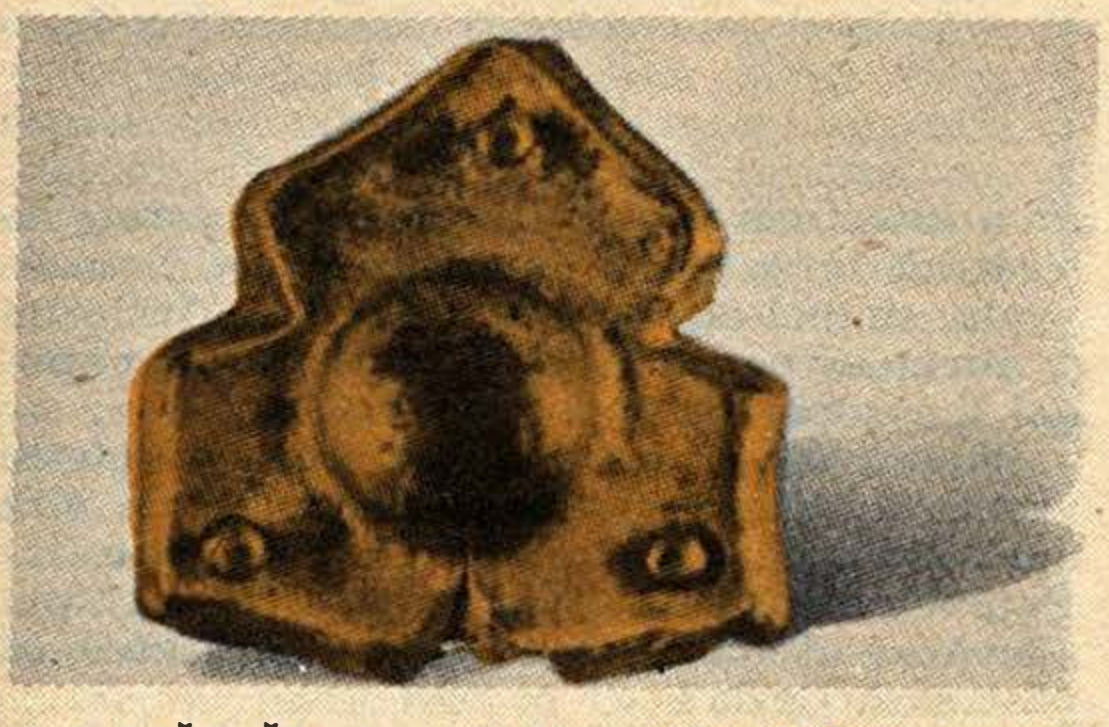

BRĂȚĂRILE — două exemplare întregi descoperite la *Basarabi-Calafat* fac parte din așa-numitele brățări deschise, realizate prin torsionarea unei tije metalice. Alte tipuri de brățări au fost realizate prin împletirea mai multor sîrme de argint sau din plăcuțe de diverse forme geometrice, decorate cu pietre ornamentale, cercuri filigranate sau perle metalice.

INELELE — cele mai răspîndite bijuterii în evul mediu, fac, de asemenea parte din piesele contemporane epocii lui Mircea cel Mare. Cele mai multe aveau forme și decor simplu, fiind produse de atelierele locale și destinate păturilor sociale de mijloc: tîrgoveți, meșteșugari, țărani liberi. Deseori întîlnim însă și inele ce serveau și ca sigilii. Astfel din săpăturile făcute la *Drobeta-Turnu Severin* provin mai multe exemplare a căror montură e ornată prin gravare, cu motive geometrice, vegetale, o acvilă cu aripile întinse ș.a.m.d. La *Mădicănești* (în preajma Capitalei) s-au găsit podoabe similare. Alte bijuterii de acest fel, datînd din vremea domniei lui Mircea cel Bătrîn, au fost găsite la *Olteni*, *Cetățeni*, *Susănești*, *Verbicioara* ș.a.

De o deosebită valoare artistică sînt inelele de aur, descoperite în necropola voievodală de la Curtea de Argeș, în 1920, cu prilejul cercetărilor de la Biserica Domnească. Un exemplar extrem de prețios este inelul ce a aparținut lui Nan Udobă — mare boier —, care la 1388 făcea danii ctitoriei lui Mircea de la Cozia. Inelul, expus în Tezaurul Muzeului de istorie al R.S. România, are o piatră sigilară foarte veche, datînd din sec. III e.n.

În același mormînt de la Biserica Domnească a mai fost găsit un inel cu diamant șefuit, montura fiind flancată de doi lei afrontați — piesă de un rafinament artistic greu de egalat.

PODOABELE VESTIMENTARE (aplice, paftale, garnituri de centură) sînt și ele des întîlnite în descoperirile arheologice. Piese valoroase au fost găsite în tezaurele de la *Olteni*, *Gogoșu* ș.a. Unele din aceste podoabe erau adevărate opere de artă. Fresca lui Mircea de la Cozia ni-l arată pe marele domnitor purtînd o pafta bogat ornamentată.

TĂVIȚA DE ARGINT AURIT GĂSITĂ ÎN TEZAURUL DE LA GOGOȘU, ornată în medalionul central cu reprezentări fantastice (grifoni, sgripțori etc.) cizelate cu extremă finețe, fragmente de la alte tăvițe identificate în diferite tezaure sînt ilustrative pentru fastul ceremonialului de la ospețele domnești, dîndu-ne o imagine elocventă a strălucitoarei vieți de curte.

Nu putem să nu amintim — în această succintă prezentare — piesele de cult, veritabile capodopere de artă: *Căldnița de la Tismana* — cea mai veche piesă de argintărie păstrată în Muntenia și care rămîne, deocamdată, un unicat al genului. Căldnița este o realizare a unui meșter brașovean sau sibian, cum o dovedește tehnica de execuție.

Între operele artistice din vremea lui Mircea cel Mare se numără *Tetraevanghelul* lui Nicodim realizat în 1404 - 1405. În prezent la Muzeul de istorie al R.S. România, exemplarul reprezintă o capodoperă a artei miniaturistice românești, și, totodată, un prototip pentru ferecăturile în argint. Călătorind la jumătatea secolului XVII prin Țara Românească, sirianul Paul de Alep își exprima admirația pentru acest exemplar vechi scris „cu slove de o finețe minunată pe un pergament frumos. Este împodobit cu argint". Coperțele au fost lucrate prin ciocănire, pe spatele plăcii de metal, în tehnica numită „au repoussé". Reliefurile, la prima vedere aspre, sînt realizate cu o remarcabilă siguranță și forță a desenului. Unele detalii de compoziție ca și o serie de motive decorative aflate pe ferecătura acestui evangheliar se regăsesc în sculptura în piatră și în pictura Coziei.

Tezaurele epocii lui Mircea voievod constituie astfel una din cele mai tulburătoare imagini ale deosebitei înfloriri culturale și artistice, care, alături de atîtea remarcabile realizări în toate domeniile vieții economice, politice și administrative românești ilustrează domnia marelui voievod. ■

COZIA — VESTITA CTITORIE A UNUI MARE VOIEVOD

GHERASIM CRISTEA

Ne-au rămas de la marii voievozi ai neamului românesc chipuri zugrăvite pe ziduri, portrete în stampe şi miniaturi vechi, hrisoave cu peceţi, pagini de cronică şi versuri în legende. Dar mai ales ne-au rămas de la cei mai vestiţi înaintaşi monumentele în care ei au vrut să exprime toată voinţa lor de mai bine, de măreţie, afirmare şi perpetuare a poporului nostru. De numele fiecăruia dintre marii conducători ai neamului românesc sînt legate nepieritoare monumente de artă şi cultură. Numele lui Ştefan cel Mare ne aminteşte de Putna; cel al lui Neagoe Basarab de Mănăstirea Argeşului; al lui Constantin Brîncoveanu de comorile de artă de la Hurezi. Tot aşa, amintirea lui Mircea cel Bătrîn (cum i-au spus, preţuindu-i înţelepciunea, urmaşii) este perpetuată de Cozia, piatră de hotar în istoria arhitecturii şi picturii româneşti, cetate de legătură între Ţara Românească şi Transilvania, simbol al unei epoci de mare înflorire şi afirmare pe plan politic şi cultural, naţional şi european a poporului nostru.

Putem, oare, descifra din ziduri şi pietre vechi, din fresce patinate şi odoare de altă dată personalitatea celor care le-au ctitorit? Putem reconstitui, după şase secole, chipul adevărat al lui Mircea voievod din ceea ce păstrează Cozia?

Cinstirea pentru faptele de seamă ale marelui voievod şi, deopotrivă, dorinţa de a-l cunoaşte mai bine prin realizările sale au determinat recenta restaurare a Coziei. Se cuvenea ca sărbătorirea a şase sute de ani de la venirea lui Mircea la tronul Ţării Româneşti să-i afle ctitoria cît mai aproape de for-

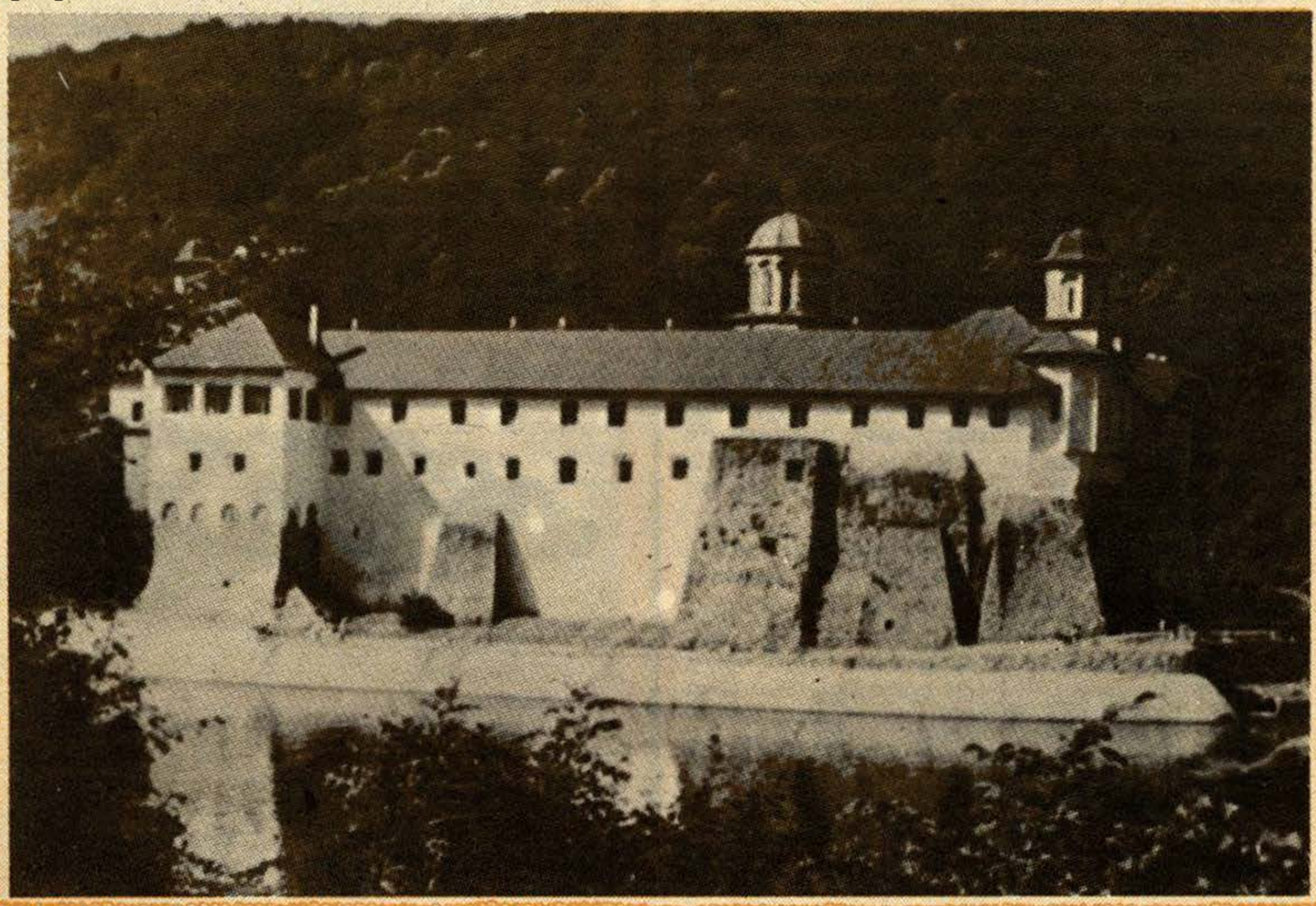

ma în care a ridicat-o el. Se cuvenea reconstituită ambianța în care, în plină glorie a puterii sale politice și militare, Mircea voievod inaugura monumentul care avea să-i veșnicească numele.

În lunga sa dăinuire de peste o jumătate de mileniu Cozia a avut nevoie arareori de „reparații capitale". A fost prea temeinic durată în piatra de la malurile Oltului, între 1388-1393, pentru a impune asemenea reparații. Cum era de așteptat, marii ctitori ai neamului românesc au înscris în grija lor și Cozia, pentru rațiuni spirituale, culturale, dar desigur și politice: domnitorii Neagoe Basarab și Constantin Brîncoveanu, la răstimpuri de unul-două veacuri, au redat viața monumentului marelui lor înaintaș: au refăcut chiliile, fîntînile, au reparat biserica, au înnoit pictura, au dat întregului ansamblu o nouă demnitate prin „case domnești", făcînd din Cozia o reședință princiară.

Constantin vodă Brîncoveanu a înzestrat Cozia cu candelabre (existente pînă astăzi), confecționate din porunca lui la Niirnberg în 1691. Inițiative pentru repararea Coziei au fost consemnate și în continuare. Le amintesc documente din anii 1858, 1859, 1863, 1880, dar cel mai adesea acestea au rămas simple proiecte. Între 1880 și 1919, Cozia a împărtășit soarta unora din așezămintele medievale românești, de a servi unor scopuri străine menirii lor: a fost succesiv închisoare, azil de pensionari, iar în timpul primului război mondial a adăpostit caii trupelor germane, legați cîteodată chiar de stîlpii de piatră ai mormîntului lui Mircea voievod, profanat de ocupanți în 1917, cînd piatra tombală a fost aproape distrusă.

După 1928 s-au întreprins noi eforturi pentru restaurarea venerabilului monument, mereu mai primejduit de multiseculara asalt al apelor vijelioase ale Oltului. Dar readucerea lui la demnitatea unor ctitorii voievodale a fost opera anilor de avînt și dezvoltare ai socialismului, îndeosebi ai ultimelor două decenii, după vizita făcută de conducătorul țării, secretarul general al Partidului Comunist Român, la 11 iunie 1966.

Lucrările de restaurare, săpăturile arheologice, cercetările privind istoria monumentului și valorificarea colecțiilor sale de bunuri cultural-artistice în muzeu au prilejuit verificarea informațiilor mai vechi privind trecutul Coziei, ca și obținerea de date noi. Asemenea informații pot fi împărțite în două categorii: cele privitoare la Mircea cel Mare și cele care subliniază rolul Coziei în istoria socială și culturală a României.

Planul monumentului, proporțiile sale, locul așezării, dotația sa inițială dovedesc gradul superior de dezvoltare a Țării Românești către sfîrșitul secolului XIV. Construcția unui asemenea lăcaș în stil bizantin, adaptat geniului creator românesc, așadar cu un spor de simț al măsurii și de logică, caracteristic arhitecturii românești medievale, presupune informație, rafinament al gustului și posibilități materiale proprii unui stat organizat și prosper și unui cîrmuitor luminat. Planul treflat arată încadrarea hotărîtă în tradiția de construcție răsăriteană, pronaosul încăpător — intenția ca monumentul să servească drept necropolă domnească. Cozia este deci prin excelență, fundația lui Mircea — aceea în care a concentrat maximum din voința și posibilitățile sale culturale și pe care a destinat-o de la început să-i poarte numele peste veacuri. Cuvintele din hrisoavele de danie o arată explicit. Decorația exterioară realizată prin alternanța de blocuri mari de piatră albă și rînduri de cărămidă roșie denotă o bună cunoaștere a stilului arhitectonic bizantin și sîrbesc. Ancadramentele de piatră ale ferestrelor sînt variate (fiecare fereastră cu motive diferite) și de un gust rafinat. Pictura originală păstrată în pronaos este, de asemenea, de stil bizantin. Ultima restaurare încheiată anul acesta a dus la descoperirea de fragmente de pictură originală și pe pereții altarului.

Așezarea Coziei, pe malul drept al Oltului, în apropierea trecătoarei Turnu Roșu spre Transilvania este strategică, dovedind și funcțiunile militare ale monumentului. El este apărat, pe o latură, de vijeliosul rîu, dar și de zidul înalt. Pe celelalte laturi, incinta împiedică orice agresiune. În secolul XIV, zona era acoperită cu păduri străbătute doar de Olt și de drumul spre Transilvania. Apelativul Cozia vine de la nucii foarte numeroși. (În cumană — koz = nucă.) De altfel, în unele documente mănăstirii i se spune și „de la Nucet" sau, pur și simplu, Nucet. Locul oferea avantajul izolării, dar și al vecinătății hotarului și al șoselei ce ducea spre el, construită încă de pe vremea romanilor pentru cazuri de primejdie și refugiu. După tradiție, această așezare a lăcașului ar fi fost aleasă de vestitul Nicodim de la Tismana, cărturar, artist și sfătuitor al lui Mircea, dar este probabil că domnitorul însuși să fi hotărît asupra calităților strategice ale locului ctitoriei sale.

Necropolă a marelui voievod, Cozia a ocupat un loc de seamă în preocupările sale, fiind înzestrată cu bogate venituri, scutiri de dări, sate și moșii, între care așezămintele de la Călimănești și Cotmeana. Este important de semnalat că frumosul titlu al lui Mircea de „mare voievod și domn... peste toată Țara Ungrovlahiei și al părților de peste munți, încă și către părțile tătărești, și Amlașului și Făgărașului herțeg și domn al Banatului Severinului și pe amîndouă părțile pe toată Podunavia încă și pînă la Marea cea Mare și stăpînitor al cetății Dîrstorului" — titlu definind întinderea de atunci a Țării Românești se află și în cîteva din hrisoavele de danie către Cozia din anii 1388-1415. De observat, de asemenea, că din cele 31 documente interne păstrate de la Mircea cel Bătrîn, 11, deci o treime, privesc Cozia — ceea ce arată importanța atribuită de domnitor acestui așezămînt și permanenta grijă ce o avea pentru ea.

Recenta restaurare a permis curățirea picturii refăcute în 1705 de zugravul Preda și fiii săi Ienache, Sima și Mihai. Ei

au reprodus tabloul ctitorilor, reprezentîndu-l pe marele Mircea voievod în co tum de cavaler, purtînd pe genunchi emblema heraldică a împăraţilor bizantini: vulturul bicefal. Este una din cele mai categorice dovezi despre rolul politic pe care şi-l asumaseră domnitorii ţărilor române în faza de decădere a Imperiului bizantin, acela de protectori ai Creştinătăţii răsăritene, de continuatori ai bazileilor, din Constantinopol, operă numită de Iorga „Bizanţ după Bizanţ".

Cozia a perpetuat, în amintirea tuturor generaţiilor din epoca medievală şi modernă, anii de glorie politică şi culturală ai lui Mircea cel Mare. Numeroşi domnitori i-au întărit proprietăţile. Doamna Teofana, mama lui Mihai Viteazul, s-a retras la Cozia în 1601, unde a murit patru ani mai tîrziu, fiind înmormîntată lîngă Mircea voievod. În 1653, Paul din Alep, cărturarul sirian a făcut o frumoasă descriere a monumentului, considerat una din „podoabele Ţării Româneşti". Între 1718-1739, cînd Oltenia a fost ocupată de trupele habsburgice, Cozia figura frecvent în actele şi rapoartele administraţiei austriece. În 1821, între zidurile fortificate ale Coziei s-au aşezat, un timp, şi pandurii lui Tudor Vladimirescu.

De numele Coziei sînt legate şi momente importante ale culturii româneşti medievale şi moderne. În creaţia imnografică românea că este cunoscut Filotei de la Cozia (fost logofăt al lui Mircea cel Bătrîn, sub numele de Filos, amintit într-un document din 1398), alcătuitor al unor versuri (pripele)[1] care au circulat sute de ani în toate literaturile din Europa orientală şi de sud-est. La Cozia, în 1649, Mardarie a redactat cunoscutul *Lexicon slavo-român*, instrument necesar înlocuirii în cultura noastră a slavonei cu limba română. Spre sfîrşitul secolului XVII, Ştefan de la Cozia a copiat aici o serie de manuscrise. Aşezămîntul avea, desigur o activitate culturală de tradiţie, deoarece întîlnim şi alţi copişti şi traducători care au activat aci, ca Popa Iani — la mijlocul aceluiaşi secol, Ghenadie — în 1747, un poet, Chezarie — în 1750, Antim — în 1765-1767 şi alţii. În 1861, Alexandru Odobescu a găsit în biblioteca de la Cozia peste 200 volume, tipărituri şi manu crise.

Multe din aceste cărţi se găsesc azi în colecţiile Bibliotecii Academiei R.S. România şi ale Direcţiei Generale a Arhivelor Statului din Bucureşti, unde e păstrează şi 50 pachete de documente provenind de la acelaşi aşezămînt, la Filiala din Rîmnicu-Vîlcea fiind alte 142 documente. Ediţii rare şi manuscrise figurează în muzeul Coziei, alături de picturi vechi, obiecte de orfevrărie şi broderii de artă, mărturisind despre bogata istorie de şase secole a monumentului, lăcaş de cultură, cetate de apărare, simbol al uneia din cele mai strălucite personalităţi politice care s-a identificat cu destinele neamului românesc: Mircea voievod cel Mare. ■

[1] Cîntări alcătuite din cîte şase versuri luate din psalmi, ce se intonează la diverse sărbători.

„IO MIRCEA, MARE VOIEVOD"

(Urmare din p. 5)

de ofensivă împotriva otomanilor, nu mai avea şanse de reuşită. El a încercat atunci un nou plan; a adăpostit în Ţara Românească pe un reformator al Islamului, pe şeicul Bedreddin, care preconiza un plan de reforme îndrăzneţe, ce atingeau chiar întocmirea socială a Imperiului otoman. Da Bedreddin a fost prins de sultanul Mahomed şi spînzurat.

Nemulţumit de ajutorul acordat de Mircea rivalilor săi, în 1417, Mahomed a întreprins o nouă expediţie în Ţara Românească. Cu oşti reduse la număr în comparaţie cu cele ale otomanilor şi nebeneficiind de ajutorul aliaţilor creştini, ce s-au dovedit incapabili să ţioneze unitar, Mircea cel Mare a găsit totuşi soluţia de salvgardare a autonomiei statale a Ţării Româneşti. Prin plata unui haraci anual, el a obţinut un statut internaţional de respectare a integrităţii statale a Ţării Româneşti. Aceeaşi mă ură o va lua mai tîrziu, la sfîrşitul glorioa ei sale domnii, şi Ştefan cel Mare pentru Moldova.

Domnia lui Mircea voievod a însemnat o epocă luminoasă în istoria românilor. Prin calităţile sale de viteaz comandant şi abil diplomat, el a insuflat încredere poporului român în victoria cauzei lui şi a obligat pe otomani să renunţe la ideea de a cuceri pămîntul române c. Acest fapt capital a permis ţărilor române să-şi păstreze fără întrerupere viaţa politică propric, înlesnind creaţia românească în diferite domenii de manifestare.

Prin victoriile repurtate, Mircea cel Mare a atras atenţia lumii europene asupra vitalităţii, eroismului şi dragostei de libertate a poporului român. Aprecierea care i-a fost dată lui Mircea de cronicarii timpului arată că dintre forţele europene consecvent antiotomane, Ţara Românească era, în primii ani ai veacului XV, cea mai puternică.

În 1918, în timpul ocupaţiei germane, cu prilejul împlinirii a 500 ani de la moartea marelui voievod, într-o comunicare academică, străbătută de cald patriotism şi vibrantă demnitate naţională, D. Onciul evoca personalitatea lui Mircea ca simbol al rezistenţei dătătoare de speranţe, în împrejurările grele în care se afla atunci patria.

Numele lui Mircea voievod este puternic încrustat în conştiinţa românească; el a fost invocat în împrejurări grele ca simbol de înţelepciune politică. Şi aceasta pentru că Mircea, supranumit cel Mare pentru deosebitele sale înfăptuiri, a înţeles interesele poporului, necesitatea luptei de apărare a independenţei ţării şi a stat neclintit în fruntea acestei lupte. ■

RELAȚIILE ÎNALTULUI COMANDAMENT ROMÂN CU ALIAȚII ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL (II)

General-locotenent dr. ILIE CEAUȘESCU

La mijlocul lunii noiembrie 1916[1], pentru a opri pătrunderea forțelor militare de invazie ale Puterilor Centrale în zonele de interes strategic din Oltenia, și Muntenia, înaltul comandament român a luat măsurile cuvenite, concepînd și pregătind operația rămasă în istorie sub numele de „bătălia Bucureștiului", desfășurată între 20 noiembrie și 3 decembrie 1916. În urma demersurilor repetate ale părții române, sprijinită în eforturile sale și de înaltul comandament francez, Marele Cartier General Rus a dispus ca un corp de armată rus să fie dirijat spre zona cuprinsă între Argeș și Neajlov.

În acest spațiu, situat la vest de București, armata română, executînd cu vigoare o amplă manevră pe linii interioare, a fost pe punctul de a încercui și nimici gruparea de invazie germano-bulgaro-otomană, conturîndu-se condiții favorabile pentru respingerea ofensivei

[1] *Magazin istoric*, nr. 8/1986.

Furtună în Adunarea Națională Franceză...

În numărul trecut[1], am publicat un prim grupaj de extrase din stenograma dezbaterilor care au avut loc în cadrul Camerei Deputaților din Franța în zilele de 28-30 noiembrie 1916 și care au avut ca subiect modul în care Franța și ceilalți semnatari ai tratatului de alianță cu România din 17 august 1916 și-au îndeplinit obligațiile pe care și le asumaseră prin convenția militară care însoțea tratatul politic.

În cele ce urmează, am făcut loc altor extrase semnificative desprinse din aceeași stenogramă al cărei text original a fost publicat în Journal Officiel, din 10 noiembrie 1920. Precizăm că întreruperile de text din versiunea românească au fost marcate prin trei puncte, iar completările noastre prin paranteze drepte. Acolo unde a fost nevoie, redacția a dat unele explicații în subsol.

Președintele Camerei: *Dl. Emile Constant are cuvîntul, pentru a-și dezvolta interpelarea sa asupra lipsurilor evidente existente în acordurile strategice care au precedat lo-ialul concurs al României.*

Dl. Emile Constant: *...Obiectul interpelării mele: Rom - nia. Da, domnule președinte al Consiliului, ne-ați spus ieri, ați fost constrîns să ne mărturisiți: „N-am fost urmați în sfaturile noastre. Am arătat României și Rusiei că interesul comun era de-a merge la Sofia, dar trebuia ținut seama de simțămîntul național rom n. Erau, apoi, considerațiile ruseștii"*

Dar nu erau, oare, și considerații franceze?... Ce-ați făcut înainte de prepararea intrării Rom niei în război? Ați trimis la fața locului ofițeri calificați

[1] *Magazin istoric*, nr. 8/1986.

generale executate de Puterile Centrale între Carpaţi şi Dunăre. Intervenţia tardivă a diviziilor ruse însă şi pătrunderea prin surprindere a unor coloane mobile austro-germane în centrul dispozitivului român au obligat Marele Cartier General Român să procedeze la ruperea contactului cu inamicul şi la retragerea trupelor din subordine la est de Bucureşti.

La sfîrşitul anului 1916 s-a reuşit să se oprească înaintarea trupelor adversarilor pe aliniamentul Carpaţilor Orientali şi la sud-vest de cursul inferior al Siretului, unde s-au concentrat şi însemnate efective ruse. În Dobrogea, trupele româno-ruse s-au replial spre linia Dunării. Inamicul a exploatat conjuncturа creată ocupînd Oltenia, Muntenia şi Dobrogea, dar a fost pus în imposibilitatea de a-şi atinge obiectivul prioritar pe care l-a vizat: distrugerea armatei române şi scoaterea ţării din război.

Toate resursele ţării

Campania anului 1917 a pus înaltului comandament român noi probleme de ordin organizatoric, strategic şi de aprovizionare cu armament modern şi cu muniţii. Angajînd plenar resursele umane şi materiale ale ţării, în condiţii deosebit de vitrege, marcate de iarna foarte aspră, de ravagiile provocate de epidemiile necruţătoare de tifos şi febră recurentă, de penuria de subzistenţe şi medicamente, înaltul comandament român a trecut fără întîrziere la reorganizarea şi refacerea armatei. Concomitent, s-au intensificat demersurile pe lîngă comandamentele aliate pentru a le determina să respecte tratatele încheiate la 4/17 august, 1916, care cuprindeau garanţii cu privire la exercitarea liberă a comenzii militare, la susţinerea eficientă a trupelor aflate în campanie.

În cursul convorbirilor cu autorităţile militare aliate purtate în iarna 1916-1917 în ţară, la Petrograd şi Chantilly, delegaţii Marelui Cartier General Român au explicat necesitatea sprijinirii frontului prin angajarea unor acţiuni de luptă în Galiţia şi sudul Peninsulei Balcanice, prin livrarea la timp a cantităţilor de arme şi muniţii plătite anticipat de guvernul român. De asemenea, s-a insistat ca Aliaţii să acorde asistenţă organizării unor unităţi de voluntari români proveniţi din armata austro-ungară, din cetăţenii români aflaţi la declanşarea ostilităţilor în august 1914 în Franţa, Italia, Marea Britanie, S.U.A. etc.

Punctele de vedere româneşti, care corespundeau în mare măsură şi intereselor generale ale statelor aliate, au fost primite cu anumite rezerve de către puterile Antantei. Înaltul comandament rus continua să condiţioneze orice ajutor consistent faţă de armata română de realizarea unei comenzi unificate pe frontul de la Carpaţi şi Dunăre, pretenţie susţinută de data aceasta şi de Cartierul General

---

spre a face studiile necesare? Ne-aţi spus ieri că nu era cu putinţă să se trimită misiuni însemnate. De acord, dar cine v-a oprit să trimiteţi nişte ofiţeri bine aleşi, în curent cu războiul modern, cu nevoile armatelor moderne, avînd experienţa marilor bătălii date pe fronturile noastre... Toate acestea n-au fost făcute... Aţi trimis misiunea generalului Berthelot. Era perfect, dar era prea tîrziu. Bănuiesc că aţi citit, ca şi noi toţi, în ziarele germane ce haz a făcut generalul Falkenhayn. Dînsul a spus: „Berthelot, foarte bine, dar dacă n-aduce cu el şi 500 tunuri grele, nu ne temem de el". Şi atunci războiul s-a angajat în condiţiile pe care le ştiţi...

Cu privire la concursul rusesc, aţi pronunţat o cifră foarte tulburătoare: aţi vorbit de 50 000 oameni. Ce? Cu 50 000 ruşi pretindeţi să ţineţi în loc un plan aşa de întins, cu o organizare aşa de formidabilă ca cea germană? Cu privire la concursul nostru prin Salonic, ce indicii aţi dat României? Nu ne-aţi spus-o; s-a pronunţat cifra de 400 000 baionete. Sper că nu le-aţi spus-o, pentru că nu era conformă cu realitatea.

În aceste condiţii, mă întreb care putea fi situaţia acestor ali i, al căror curaj este mai presus de orice bănuială, care au meritat aprecierile germanilor înşişi, care declarau că românii se bat cu un curaj admirabil, dar n-au mijloace materiale spre a le rezista...

În rezumat, ce acorduri strategice au precedat intrarea României în război? Statele majore aliate, instruite prin experienţă, studiat-au ele nevoile armatei române? Ce-aţi făcut pentru a iniţia această armată în războiul modern? Datu-i-aţi ceea ce-i era trebuincios? De ce valoare era concursul militar promis de Rusia? Aţi vorbit de 50 000 oameni, aceasta era tot? Ce importanţă avea concursul făgăduit de noi? Ce indicii s-au dat României asupra efectivelor de luptă ale armatei Orientului, asupra scopului şi datei ofensivei noastre?...

Dl. André Tardieu: *Intervenţia mea va fi foarte scurtă.*

La 8 septembrie trecut, prin urmare la opt zile după intrarea în scenă a României[1], înainte de orice efect şi în momentul cînd Europa răsuna de laudele pe care presa le aducea diplomaţiei d-lui preşedinte al Consiliului, Comisia militară a Camerei se întrunea spre a asculta explicaţiile guvernului asupra problemelor orientale. În cursul acestei reuniuni, unul din membrii comisiei, onorabilul dl. Dalbiez... exprima gînduri ce frămîntau deja multe spirite. „Tare mă tem, spunea el, ca austro-germanii şi bulgarii, împreună, să nu facă o operaţie brutală, sprijinită de artilerie grea şi să pună România, în scurtă vreme, într-o poziţie rea"... Ce a răspuns guvernul, prin gura onorabilului

[1] În realitate, România a intrat în război la 27 august 1916 — n.r.

În noaptea de 27/28 august 1916, prin 18 puncte deodată, trupele române trec Carpaţii, fiind întîmpinate cu entuziasm de populaţie

ministru de război? El a zis: „Raţionamentul dv. ar fi mai cu temei dacă n-ar fi operaţii, pe Somme, la Verdun, în Rusia, înaintarea rusească şi înaintarea italiană". Şi dl. general Roques [ministrul de război] a adăugat: „De unde voiţi ca duşmanul să ia oameni spre a face, încă de acum, operaţiile de care vă temeţi?"

Şase zile mai tîrziu, nu în comisie, ci la tribuna Camerei, cu ocazia reluării lucrărilor noastre, dl. preşedinte al Consiliului, citind declaraţia guvernului, spunea: „Imperiile germanice se găsesc reduse la defensivă, iniţiativa operaţiilor militare le-a scăpat".

Aceasta se petrecea la 14 septembrie... Ofensiva austro-germană, care era judecată ca irealizabilă, urma să se dezlănţuie. În fine, iniţiativa duşmanului, proclamat incapabil de acest lucru, urma să se execute concomitent în Dobrogea şi în Transilvania şi cu succesul pe care-l ştiţi...

Iată cele două chestiuni, din care una priveşte trecutul, iar cealaltă viitorul. Pentru trecut, cer guvernului să binevoiască să ne spună cu precizie pe ce temei se formase părerea învederat greşită care a fost enunţată de dl. ministru de război şi de dl. preşedinte al Consiliului. Pentru viitor, cer guvernului să ne spună, la fel de precis, ce măsuri a luat spre a împiedica repetarea acestei greşeli, pentru a avea de acum înainte o cunoaştere exactă a mijloacelor şi resurselor duşmanului...

Preşedintele Consiliului:... *Onorabilul dl. Augagneur şi, după dînsul, onorabilii noştri colegi Constant şi Tardieu au criticat guvernul pentru condiţiile în care România a fost chemată să intre în război.*

România a acceptat să intre în război. Dar veţi fi de acord că în clipa intrării în acţiune avea dreptul să-şi formuleze condiţiile. Or, condiţiile sale erau să nu declare război Bulgariei şi să nu întreprindă operaţii militare împotriva acesteia...

Dl. Victor Dalbier: *Rusia trebuia să ajute România!...*

Preşedintele Consiliului:... *Îmi veţi putea spune: făcut-aţi toate eforturile necesare pentru a determina Rusia să aducă România la o mai bună tălmăcire a intereselor generale ale coaliţiei?*

Domnilor, v-am spus că am intervenit neîncetat, fie pe lîngă guvernul rus, fie pe lîngă cabinetul român, pentru a le determina să ia în consideraţie operaţia din Dobrogea, cu scopul de a atinge Sofia, de a redeschide comunicaţiile cu Rusia şi a închide pe acelea ale Puterilor Centrale cu Turcia. N-am reuşit...

Dl. Tardieu mi-a pus o întrebare precisă: „Nu eraţi, oare, informat asupra stării forţelor României? Nu ştiaţi care-i erau mijloacele, ceea ce putea să facă?". Ştiam un lucru: că guvernul rus, ca precauţiune, promisese, totuşi, că va trimite 50 000 oameni în Dobrogea...

Francez. În aceste împrejurări, în fața poziției ferme adoptate de conducerea politică și militară a României, s-a ajuns, după trei luni de tratative diplomatice, la o soluție de natură a salvgarda interesele superioare ale statului român, amintind de aceea materializată în cursul războiului din 1877-1878[1]. Astfel, în ianuarie-februarie 1917 a fost constituit comandamentul frontului român, avînd în frunte pe regele Ferdinand I, care își exercita dreptul de a comanda toate forțele armate naționale și trupele aliate aflate pe teritoriul României. Adjunct al său a fost numit generalul rus Zaharov. Forțele române și ruse dispuse pe front își menținеau organizarea distinctă și zonele proprii de operații. Marele Cartier General Român își păstrase toate atributele de coordonare și conducere a forțelor armate ale României.

Tratative intense s-au purtat cu Antanta și în direcția soluționării unor importante probleme privitoare la desfășurarea operațiilor militare pe frontul român în campania anului 1917. Contînd pe o rapidă refacere a potențialului combativ al țării, Marele Cartier General Român a susținut cu fermitate, în întîlnirile interaliate de comandament din lunile noiembrie 1916 și ianuarie-februarie 1917 de la Chantilly și Petrograd, planul unor acțiuni ofensive energice. Proiectul unei puternice ofensive a forțelor române și ruse în spațiul dintre Carpați și Dunăre nu se înscria însă în viziunea de ansamblu a Antantei; aceasta preconiza, pentru anul 1917, declanșarea unei ofensive hotărîtoare pe frontul de vest și o singură lovitură de amploare pe frontul de est, în Galiția. În plus, Marele Cartier General Rus propunea ca frontul să fie stabilit pe linia Prutului, iar refacerea armatei române să se realizeze la răsărit de acest nou aliniament.

În vederea modificării planului general de campanie al coaliției, în sensul dorit de partea română, au fost necesare eforturi politice și diplomatice deosebite. La sfîrșitul negocierilor, în februarie-martie 1917, s-a stabilit continuarea rezistenței pe linia Carpaților și între Carpați și Dunăre, idee sprijinită și de șeful Misiunii Militare Franceze, respingîndu-se în acest fel unele sugestii de cedare fără luptă în fața trupelor Puterilor Centrale a teritoriului Moldovei situat la vest de Prut. Totodată, s-a convenit asupra unui plan de operații care prevedea executarea a două lovituri simultane pe frontul de răsărit: una din Galiția, cu o grupare de forțe ruse comandată de generalul Brusilov, alta pe frontul ro-

[1] În urma tratativelor purtate la Gorni Studen, în primele zile ale lunii august 1877, de către reprezentanții comandamentelor rus și român, s-a hotărît ca trupele române și ruse de pe teatrul de operații de la Plevna să constituie Armata de vest, care să acționeze sub comanda prințului Carol, avîndu-l ca șef de stat major pe generalul rus Pavel D. Zotov.

Care erau forțele germane, bulgare și turcești? Le-am cunoscut. Erau 70 000 oameni[1], *cînd operația a început și în fața lor se aflau 50 000 ruși și 150 000 români...*

Făcut-am pentru România tot ceea ce puteam face? V-am spus ce promisiuni făcuse Franța... Tot materialul cerut Franței a fost pus la dispoziție României, a fost trimis... A făcut mai mult decît aceasta. Încă de la începutul operațiilor, cînd mi s-a spus că România se încovoaie sub lovitură, am intervenit imediat și de atunci am făcut-o neîncetat, cerînd Rusiei să ia în mîini afacerea românească... Cinci brigăzi ruseşti se găseau la Arhanghelsk destinate frontului nostru. Am spus Rusiei: puneți-le la dispoziția și în serviciul României.

Acest gest al Franței nu arată că ea și-a făcut toată datoria, că n-a rămas surdă la cererile de ajutor ale României? N-a făcut tot ce i-a stat în putință? Rusia a răspuns imediat cererii noastre, a început să concentreze divizii, corpuri de armată fie spre Dobrogea, fie pe un alt teatru și am încă încredere...

Ce se aștepta, anul acesta, de la solidaritatea Aliaților? ...Se putea spera, anul acesta, ca ofensiva armatelor aliate să fie de așa natură încît să poată duce la un rezultat hotărîtor pe unul din marile fronturi?[2] *...Ei bine!, s ni convins acum că războiul nu se putea sfîrși prin victorie, decît după o grea sforțare, dureroasă și crudă...*

Dl. L. Longuet: *Vai!*

Dl. președinte al Camerei: *Dl. George Leygues are cuvîntul.*

Dl. G. Leygues, președintele Comisiei afacerilor externe: *...Timp de două zile s-a vorbit mult despre România, dar mi se pare că nu s-a spus încă esențialul. Intervenția română a fost salutată cu entuziasm de către toți aliații, era o carte măreață care intra în jocul lor și toată lumea credea că aportul celor 500 000 soldați noi, venind să se alăture armatelor aliate, trebuia să producă o ruptură de echilibru în favoarea lor.*

O voce: *Evident!*

Dl. G. Leygues: *...În ziua cînd România a declarat război Austriei, ea a pus pe picior de luptă 500 000 combatanți, a chemat în rezervă un număr de oameni aproape egal, era, deci, un contingent puternic; dar România are 600 km de graniță carpatină, 500 km fluvială, 150 km de graniță de la Dunăre*

---

[1] Autorii planului de campanie românesc apreciau că pe frontul din sud, pe frontiera bulgaro-română, inamicul dispunea de următoarele forțe: un grup de vest (10-15 000 oameni), un grup de centru (25-30 000 oameni) și o grupare de vest (70-75 000 oameni) — *n.r.*

[2] Iată, în mare, care era raportul de forțe în august 1916: Antanta — 392 divizii (11 000 000 oameni) sub arme și alți 10 000 000 în rezervă, 26 000 piese de artilerie (9 000 tunuri grele), iar Puterile centrale — 271 divizii (7 000 000 oameni) sub arme și alți 4 000 000 în rezervă 20 000 piese de artilerie (8 000 tunuri grele). În ciuda acestei superiorități, Antanta n-a fost în măsură să obțină rezultate hotărîtoare pe vreunul din fronturi — *n.r.*

mân, cu forțe române și ruse avînd ca obiective principale nimicirea grupărilor austro-germane în Carpații Orientali și Poarta Focșanilor și eliberarea teritoriilor ocupate de inamic în campania precedentă. Marele Cartier General Român intenționa să dezvolte, ulterior, ofensiva la nord și vest de Carpați, revenind la primul său plan de operații axat pe ideea eliberării Transilvaniei.

În timp ce se purtau aceste tratative la nivelul înaltelor comandamente, în țară s-a desfășurat o susținută acțiune de reorganizare și refacere a armatei, de înzestrare a unităților și marilor unități cu armament modern și muniție în cantități suficiente, de perfecționare a pregătirii de luptă a trupelor. De un real folos s-au dovedit a fi acum comenzile însemnate de material de război făcute în anii 1915-1916 de guvernul român în

Generalul Al. Averescu trece în revistă primul batalion de voluntari transilvăneni sosit la Iași la sfîrșitul lunii mai 1917. Alături de ceilalți ostași români, ei s-au acoperit de glorie în aprigele bătălii de la Mărăști, Mărășești și Oituz, din iulie-august 1917

unele state ale Antantei[1]. În ciuda unor mari dificultăți provocate de modul în care s-au efectuat livrarea și transportarea mijloacelor de luptă, intensificarea ritmului recepționării lor în perioada ianuarie-martie 1917 a înrîurit pozitiv accelerarea procesului de reorganizare a forțelor militare naționale. O contribuție notabilă în activitatea de perfecționare a pregătirii de luptă a efectivelor a adus și Misiunea Militară Franceză, alcătuită din 1 200 ofițeri, subofițeri, specialiști etc. Nu e mai puțin adevărat că anumite instrucțiuni, emanînd de la generalul Berthelot, șeful acestei misiuni, au reprezentat încercări de adaptare forțată a unor regulamente și

[1] Revista noastră a relatat pe larg istoria acestor comenzi, prin memoriile inedite ale colonelului V. Rudeanu (*Magazin istoric*, nr. 8-9/1983).

la Marea Neagră. Doar cu 500 000 oameni, România nu putea dezlănțui o ofensivă într-un punct oarecare și, în același timp, să-și păzească frontariile — tot atît de lungi cît tot frontul rusesc... Dl. președinte al Consiliului ne-a făcut cunoscute condițiile sine qua non *pe care le pusese România spre a consimți să intre în luptă. Prima era aceasta: nu va declara război Bulgariei; a doua: va dezlănțui un atac pe frontul Transilvaniei... Nu e nevoie să fii strateg sau soldat spre a pricepe că, în condițiile în care s-a dezlănțuit atacul român, să fi fost el pe frontul Transilvaniei sau pe frontul Bulgariei, rezultatul ar fi fost, fatal, același... Zic, domnilor, că dacă atacul ar fi fost dezlănțuit pe frontul bulgar și dacă n-ar fi fost pe Alpii transilvăneni 200 000 sau 300 000 ruși pentru a acoperi spatele armatei române, rezultatul ar fi fost același* (Aplauze)... *De ce armata română a fost respinsă, pentru ce Bucureștiul este amenințat? Pentru că intervenția română n-a fost pregătită cum ar fi trebuit să fie* (Mișcări diverse). *Vorbind astfel, nu doresc să învinuiesc deloc guvernul* (Întreruperi). *Guvernul francez nu e singur în cauză, iar dacă înțeleg să păstrez o rezervă față de guvernele străine, înțeleg să-mi păstrez întreaga libertate de expunere pentru ca reprezentanții Franței au dreptul să știe un anume număr de lucruri pe care nu le cunoșteau pînă acum* (Aplauze)... *Dl. președinte al Consiliului a zis: „Cred în victoria finală a armatelor ruso-române".*

Președintele Consiliului: *Sînt sigur!*

Dl. Georges Leygues: *Și eu cred, dar... în minutul cînd armatele austro-germane vor intra în București și Ploiești, Aliații vor suferi o înfrîngere politică, morală și militară a cărei repercutare va fi imensă... Nu cred că guvernul francez s-a înșelat mai mult decît altele; cred, că unele au făptuit, poate, greșeli mai mari...*

Generalul H.M. Berthelot, șeful Misiunii militare franceze în România, decorează un grup de ofițeri români care s-au distins în luptele din vara anului 1917

procedee de luptă străine, neadecvate condiţiilor concrete de pe frontul din România. Astfel de intervenţii au produs stări de nemulţumire în rîndul cadrelor de comandă, numeroşi ofiţeri superiori, printre care şi generalul Al. Averescu, comandantul Armatei 2 române, protestînd cu vehemenţă împotriva amestecului consilierilor Antantei.

La încheierea importantei opere de reorganizare a armatei naţionale, în primăvara anului 1917, forţele combatante române se compuneau din: 15 divizii de infanterie, 4 de cavalerie, 1 brigadă de grăniceri, unităţi de artilerie grea, de munte şi antiaeriană. Trupele erau înzestrate cu armament automat, grenade, măşti de gaze. Efectivul pregătit pentru a fi angajat în luptă se ridica la 700 000 oameni.

Într-o unanimă manifestare de voinţă

Operaţiile au fost reluate în iunie 1917 într-o atmosferă de avînt general, dominată de hotărîrea fermă a întregii oştiri de a elibera pămîntul strămoşesc. În marile bătălii de la Mărăşti (iulie-august 1917), Mărăşeşti (24 iulie/6 august-6/19 august 1917) şi Oituz (26 iulie/8 august-9/22 august 1917), angajate împotriva grupurilor de armate „Arhiducele Iosif" şi „Feldmareşal von Mackensen", armata română a probat excepţionale calităţi combative[1], a aplicat lovituri puternice inamicului, obligîndu-l să renunţe la obiectivul său strategic ce viza ocuparea întregii Românii, aservirea ţării şi distrugerea forţelor ei militare. Trupele române, după cum evidenţia generalul Pétin, fostul adjunct al generalului Berthelot, — deşi lipsite într-o anumită etapă de susţinerea unor comandamente şi mari unităţi ruse ce au părăsit din proprie iniţiativă cîmpul de bătălie —, au luptat „admirabil" pe Siret şi au „barat germanilor accesul spre Odessa", prelungind existenţa frontului de est pînă spre sfîrşitul anului 1917. Concomitent cu aprigele încleştări militare din zona de curbură a Carpaţilor, pe teritoriul vremelnic ocupat de forţele Puterilor Centrale, populaţia satelor şi oraşelor a desfăşurat o amplă şi curajoasă mişcare de rezistenţă[2], fapt ce atestă o dată în plus caracterul drept al războiului purtat de poporul român.

Operaţiile militare pe frontul român au încetat, ca urmare a ieşirii Rusiei din război, după victoria Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie 1917.

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 7/1972, 8/1977, 7-8/1980; 9/1970.

Dacă sînt bine informat, conform convenţiei încheiate între Aliaţi şi România, generalul Sarrail trebuie să dezlănţuie o ofensivă pe frontul Salonicului la data de 20 august sau la o dată apropiată. N-a putut s-o facă la această dată şi în acest fel concursul ce trebuia să aducă românilor nu s-a realizat.

Dar pentru ce n-a dezlănţuit generalul Sarrail această ofensivă? Pentru că în momentul cînd se pregătea s-o facă, bulgarii i-au luat-o înainte şi au făcut operaţia lor de la 18 august[1]...

Dl. P. Renaudel: *Domnilor, n-am venit la tribună decît spre a vă spune cîteva cuvinte, sau mai exact spre a pune cîteva întrebări... Întreb, deci, care este, în ceasul de faţă — căci nu s-a răspuns limpede la aceasta — starea exactă a armatei noastre de la Salonic...?*

[1] Se referă la acţiunea forţelor bulgare declanşată cu două zile înainte de proiectata ofensivă a corpului expediţionar aliat de la Salonic, în zona localităţii Floriana (Grecia) — n.r.

Preşedintele Camerei: *Dl. ministru de război are cuvîntul.*

Dl. general Roques: *Cea dintîi preocupare a mea, sosind la Salonic, a fost să ştiu în ce stare se găseşte armata noastră din punct de vedere al materialului, al efectivelor şi din punct de vedere moral... Am găsit o armată slăbită, desigur, de o epidemie de paludism foarte gravă, care începuse la 1 iunie şi se sfîrşise către septembrie... Efectivele din Salonic trebuie sporite într-o oarecare măsură. M-am dus în diferite puncte ale frontului, am văzut trupele engleze, sîrbe, italiene şi franceze. Starea lor materială este perfectă...*

Privitor la efective, este un punct demn de considerat şi care e interesant... Avem 413 000 oameni, dintre care 313 000 combatanţi...

Dl. Marcel Cachin: *Afară de francezi?*

Dl. ministru de război: *Ba nu, cu francezii. Această cifră cuprinde totalul oamenilor şi ofiţerilor... Veţi vedea îndată dacă această cifră este îndestulătoare spre a face o operaţie serioasă la Salonic...*

Generalul Sarrail a fost anunţat că, în virtutea clauzelor din convenţia cu România, trebuia să fie gata să atace, în aşa chip, încît să reţină în faţa armatei sale pe toţi bulgarii ce se găseau dinaintea lui şi a acoperi astfel mobilizarea română. Atacul era fixat... Spuneam, deci, că generalul Sarrail lua măsuri de atac. S-a amintit adineauri, şi e exact, că bulgarii, luîndu-i înainte, au obţinut succese serioase la ambele aripi, ceea ce a micşorat puţin efectul ofensivei generalului Sarrail...

Cu privire la România, daţi-mi voie să răspund observaţiilor făcute de d-nii Tardieu şi Augagneur. Dînşii au menţionat că, la 8 septembrie, aş fi spus că germanii nu erau în stare să atace în forţă România, deoarece le lipseau efectivele... Atunci am dorit să arăt — n-am nimic de retras din ceea ce am spus — că, pentru mo-

În circumstanţele semnării Tratatului de pace de la Brest-Litovsk (18 februarie/3 martie 1918) între Rusia Sovietică şi Puterile Centrale, exploatînd situaţia strategică din estul Europei, Germania şi aliaţii săi au impus României, rămasă singură pe întregul front răsăritean şi izolată acum de Aliaţi, Tratatul de „pace" din 24 aprilie/7 mai 1918 ce aducea grave prejudicii integrităţii teritoriale şi independenţei României. Cunoscut sub numele de Tratatul de la Bucureşti, acest document cu caracter de dictat nesancţionat de şeful statului român, a devenit caduc în noiembrie 1918, odată cu reluarea operaţiilor ofensive de către armata română.

Ca urmare a evenimentelor menţionate, în lunile aprilie-noiembrie 1918 s-au produs însemnate mutaţii în dinamica relaţiilor de comandament româno-aliate. Pe planul structurilor organizatorice şi-au încetat existenţa atît comandamentul superior al teatrului european de acţiuni militare — reprezentat pînă în octombrie 1917 de Marele Cartier General Rus — cît şi comandamentul mixt al frontului român; misiunile militare aliate au fost obligate să se retragă din Rusia şi România.

În aceste împrejurări, Marele Cartier General Român a rămas singura autoritate de comandament din răsăritul Europei, ostilă Puterilor Centrale, ce a continuat să reziste presiunilor anexioniste externe, păstrîndu-şi structurile proprii şi controlul asupra forţelor militare naţionale. Conducerea sa a adoptat măsuri de conservare a unor importante efective în stare de operativitate şi a pregătit, în ciuda supravegherii directe executate de inamic, declanşarea de acţiuni armate eliberatoare. În acelaşi timp, înfruntînd numeroase dificultăţi, ea a continuat să întreţină, prin trimişii săi din Paris, Roma şi Londra, legături cu înaltele comandamente aliate.

Sfîrşitul ostilităţilor pe fronturile de luptă din Europa, marcat de prăbuşirea militară a Puterilor Centrale din noiembrie 1918, a găsit armata română în plină înaintare pentru îndeplinirea misiunii sale istorice de eliberare a teritoriului naţional. În acest timp, în Transilvania masele populare, mobilizate la luptă de Consiliul Naţional Român Central — organism reprezentativ din care făceau parte exponenţi politici ai tuturor claselor sociale, inclusiv o serie de fruntaşi socialişti cărora le aparţinuse propunerea —, au proclamat, într-o impresionantă manifestare de voinţă, unirea acestui străvechi teritoriu românesc cu patria-mamă. Hotărîrea istorică de la Alba Iulia de la 1 Decembrie 1918, ce consfinţea încheierea procesului de desăvîrşire a statului naţional unitar român, avea să fie consacrată juridic pe plan internaţional de Conferinţa de pace de la Paris din anii 1919-1920. ■

ment, credeam că germanii şi austriecii nu puteau ataca România, deoarece atunci erau angajate operaţii pe fronturile rus, francez şi italian, toate în curs de executare[1]... Erau două moduri de a ajuta România: direct, şi am făcut-o — cu armata de la Salonic; indirect, de către ruşi, şi am făcut uz de toate mijloacele pentru a-l obţine de la aceştia.

Deschid o paranteză. Se consideră planul iniţial de operaţii al românilor fără sorţi de izbîndă. De fapt, el n-a reuşit, şi aceasta poate fi suficient să se conchidă că era rău. Dar... românii propuseseră executarea unui plan de atac care conta pe 200 000 oameni dispuşi în defensivă pe Dunăre şi în Dobrogea, pe 50 000 oameni în rezervă la Bucureşti, ceea ce însemna ceva. Cu restul armatei înaintau în Transilvania. Puteau ei să facă operaţia inversă, să se apere pe graniţa transilvăneană şi să atace Bulgaria? Dacă ar fi făcut-o, evenimentele actuale ar fi fost poate şi mai grave. Ei aveau o raţiune foarte serioasă să pătrundă în Transilvania, în acest fel ei îşi scurtau întinderea frontului... Programul lor n-a reuşit, dar nu cred că se poate spune că a fost ilogic, date fiind forţele de care dispuneau...

Dl. F. Merlin: *Vorbind de români, dl. Briand a zis: „Guvernul francez a încercat în zadar să determine atacarea Bulgariei prin Dobrogea. Statele majore puteau să lucreze la această sarcină". Iar în prima şedinţă a Comitetului Secret, amintesc că dl. Briand spunea cu tărie: „Românii s-au înşelat, trebuia să-şi îndrepte armatele către Sofia şi din prima zi i-am încurajat în această direcţie"... Apoi, iată ce spunea ieri la sfîrşitul şedinţei dl. ministru de război: „Dacă atacul român s-ar fi produs împotriva Bulgariei, situaţia ar fi fost şi mai gravă. Făcînd ofensiva în Transilvania, românii îşi reduceau frontul lor"... Deci, în ambele ipoteze, se arată că înaintarea armatei române era sortită la înfrîngere dacă n-avea materialul şi efectivele trebuincioase; adaug — raţiune cu mult mai gravă —, dacă nu avea în spatele ei, spre a o ajuta şi a o seconda, o armată rusă de 200 000 sau 300 000 oameni, fără de care ofensiva română era o nepreveder, o nebunie. Şi atunci mă întreb dacă acţiunea guvernului nu trebuia, înainte de toate, să se concentreze spre a lăsa România neutră, să n-o arunce într-o ofensivă care serveşte duşmanilor noştri?...* ■

[1] În ciuda optimismului manifestat de comandamentele aliate, evenimentele s-au desfăşurat cu totul altfel: „Cinci divizii de infanterie germane şi o divizie de cavalerie, luate de pe fronturile de vest şi de est, înzestrate cu puternice mijloace de luptă moderne: artilerie grea, aviaţie ş.a. primiră ordinul să se îmbarce în trenuri chiar în ziua de 29 august şi să pornească înspre noul front din Ardeal". (C. Kiriţescu: *Istoria războiului pentru întregirea României. 1916-1919*, ed. II. vol. I, p. 211) — n.r.

LIMBA ROMÂNĂ — zestre istorică a poporului român

Acad. AL. ROSETTI

În zarea îndepărtată se ivește, albastră, linia munților. Vegetația e aici mai abundentă și apar brazii. Pereți de stîncă. Văi de-a curmezișul, prăpăstioase. Ape spumate își desfac limpezimea de cristal, la picioarele noastre, în mii de curcubeie.

Un joc fermecat de culori irizate, zvonurile misterioase ale apelor abia murmurate pe aripa vîntului. Vorbește muntele, simbol al statorniciei noastre milenare pe aceste meleaguri, din lăuntrul poienilor, al văilor adînci și abrupte, din întinsul clinurilor culcate peste dealuri.

E un spațiu misterios în care călătorul pătrunde avid să-l cunoască, urcînd cu răbdare pantele repezi și coborînd cu grijă în văile umbroase. Pasul, măsura putinței noastre de mii de ori repetate, se acordă cu ritmul gîndirii; el o provoacă, o ajută să se formuleze, o susține. Proiectul iese din adîncuri, firul gîndirii se materializează. Imagini. Realizări certe. Uneori se nasc soluții neașteptate privind preocupările noastre. Mîna dibuie creionul, caută un petic de hîrtie pentru a reține o părere călătoare.

Gîndirii îi sînt adesea necesare pasul călătorului spre crestele carpatine, șoapta apelor, ozonul tăriilor albastre, bolta brazilor: verdeața lor perenă e semnul acelei longevități la care rîvnește cu atîta îndreptățire ființa noastră.

Uneori în deplasările mele la munte, mi s-a întîmplat să mă întîlnesc, la capătul unui urcuș, cu cineva din partea locului, care, întîmpinîndu-mă cu oarecare sfială, mă întreba ce vîrstă am.

Eu îi răspundeam invariabil că nu-mi cunosc vîrsta, ceea ce îi sporea nedumerirea, iar pentru a evita vreo altă întrebare îl părăseam pe dată, mărind pasul. Însă acum pot spune că răspunsul meu a fost sincer pînă în toamna anului trecut (19 octombrie), cînd în aula Academiei R.S.R. mi-a fost consacrată o emoționantă întrunire sărbătorească prilejuită, aș dori să cred, mai mult de îndelunga mea activitate științifică decît de vîrstă. Totuși... Adus la realitate de acea împrejurare, glasul solemn al cifrelor se cerea ascultat și totodată slujit spre a mulțumi foștilor elevi, prieteni, colaboratori, guvernului și partidului pentru cinstea acordată.

Preocupările mele științifice și literare datează încă din epoca studiilor liceale, cînd curiozitatea mea se îndrepta spre lucrările de filologie, istorie, literatură și arte plastice. Bunica mea după mamă, Elena C. Cornescu (fiica Elenei Manu, căreia Heliade Rădulescu i-a dedicat *Sburătorul*), avea în bibliotecă o serie de cărți vechi și mai recente, pe care le consultam zilnic. Interesul pentru viața poporului era viu în casa bunicii mele; stăruința ei a făcut să apară un sugestiv album de țesături românești. Lecturile din acea perioadă îmi dezvăluiau probleme sociale dramatice, printre acestea fiind și răscoala țăranilor din 1907, cu toate implicațiile ei istorice. Necesitatea imperativă a unei adînci reforme a organizării noastre de stat începea să-mi apară încă de pe atunci, pentru ca, mai tîrziu, experiența și cunoștințele dobîndite prin lecturi și relațiile cu o serie de oameni luminați să mă aducă în rîndurile partidului comunist.

La Facultatea de litere și filosofie din București am avut prilejul să audiez maeștri iluștri ca Ovid Densușianu, spirit complex, om al datoriei pînă la sacrificiu. M-au interesat, de asemenea, cercetările etimologice ale lui Iorgu Iordan, autorul admirabilului *Dicționar al limbii române din trecut și de astăzi*. Pe măsura creșterii informațiilor constatam că subzistă multe părți neelucidate în istoria limbii române, care își așteaptă explicația.

Cînd am plecat la drum, cu intenția de a elabora o istorie a limbii române, mi-am dat seama că trebuia, chiar de la început, să concep, în linii generale, întreaga dezvoltare a limbii române din cele mai vechi timpuri, pînă în zilele noastre, și să-mi însușesc o metodă riguroasă de cercetare. Se punea, de asemenea, problema adunării, direct de la izvor, a materialului de limbă. Meditînd asupra faptelor, am aplicat studiului metoda istorică, aceea care m-a dus la concluzia că limba română nu este altceva decît limba latină vorbită neîntrerupt pe teritoriul țării noastre, din momentul romanizării și pînă azi. Conti-

nuitatea este esențială în această materie: limba ne-a fost transmisă din tată în fiu sau de la o generație la alta. Fenomen viu, dinamic, limba română și-a desăvîrșit în chip natural de-a lungul secolelor mijloacele de expresie. Vigoarea și suplețea limbii literare sînt și continuă să fie determinate de limba poporului. Dealtfel, B.P. Hasdeu afirma cu deplină îndreptățire: „Limba unui popor se confruntă și se identifică cu naționalitatea lui". De aceea, limba română, în formele ei cele mai înalte, constituie expresia specifică spiritualității sale, aportul la tezaurul culturii sale.

Secole succesive, limba literară și-a sporit necontenit strălucirea, prin opere în care originalitatea gîndirii, a imaginației, și-au găsit corespondente desăvîrșite în creația estetică. Sănе gîndim, în primul rînd, respectînd firul istoriei, la aspirația spre desăvîrșire a cuvîntului scris și la ideea de latinitate existente în operele cronicarilor noștri, virtuți catalizatoare în dezvoltarea conștiinței istorice de neam, inaugurînd astfel o literatură românească profund originală. Orizontul de cultură, erudiția enciclopedică și gîndirea umanistă, la care s-au adăugat întinsele cunoștințe filologice, l-au făcut pe Dimitrie Cantemir să susțină în *Descrierea Moldovei* că locuitorii din Moldova, Muntenia și Transilvania, cu mărunte și nesemnificative deosebiri de pronunțare, atunci cînd scriu, unitatea de limbă este evidentă. Incontestabil că la aceasta a contribuit și folclorul nostru, cel care se situează cu energia și frumusețile specifice la temelia literaturii culte. Dealtfel, marii creatori din veacul al XIX-lea au găsit în creația populară, revelată contemporanilor săi de V. Alecsandri și intrată în circuit universal, una din cele mai fecunde surse de valorificare, sub diverse forme. Ion Heliade Rădulescu, autorul celebrei gramatici din 1828, N. Bălcescu, Alecu Russo, V. Alecsandri au fost adevărați exploratori ai tezaurului de limbă românească, pregătind prin contribuțiile lor apariția fenomenului Eminescu, în a cărui expresie vibrează spiritualitatea poporului nostru. Ca un mare artist ce era, Eminescu a meditat adînc asupra chestiunilor de limbă, punct fundamental al artei sale. Stilul artistic al lui Eminescu constituie rezultatul unei munci îndelungate de selectare din limba comună și din izvoarele culte sau folclorice. Chiar acolo unde Eminescu a creat forme noi, ele sînt în concordanță cu sistemul limbii, astfel încît creațiile sale s-au integrat în materialul limbii poporului. Eminescu a înnoit stilul artistic al limbii literare prin aportul ei enorm și variat și prin folosirea tuturor virtualităților limbii comune. „Norma limbii scrise, afirmă Eminescu, trebuie să fie cea care există obiectiv și în realitate în gura poporului". Ca să dovedească faptul că „limba noastră e aproape neschimbată de 200 de ani", Eminescu se adresează unui cronograf, care dovedește temeinicia argumentului său, într-un articol publicat în *Convorbiri literare* din 1 august 1877. Secretul artei lui Eminescu stă în însușirea genială a materialului folcloric și a stilului poeziei populare care, trecut prin sensibilitatea lui artistică, capătă forma personalității sale. În acest sens, ne apare elocventă mărturisirea dintr-o scrisoare către Veronica Micle: „Cronicile și cîntecele populare formează, în clipa de față, un material din care culeg fondul inspirațiunilor" (1874).

Poetul nostru național, cel care a dat strălucire și universalitate artei literare românești, a înțeles că viabilitatea peste veacuri a cuvîntului o constituie frumusețea și tainicele armonii specifice limbii naționale. Același adevăr îl identificăm în operele unor reprezentanți de frunte ai literaturii noastre, ca Ion Creangă, I.L. Caragiale, Ioan Slavici, G. Coșbuc, O. Goga, M. Sadoveanu, G. Călinescu, Camil Petrescu. Supus examenului atent, stilul marilor noștri creatori ne apare ca rod pilduitor al unor îndelungi decantări, ferit de vulgaritate și artificii sterile. Stări, sentimente, situații complexe ne sînt transmise cu mijloace stilistice adecvate, de o simplitate nuanțată care îi apropie, deosebindu-l pe unul de celălalt. Fondul adînc de umanitate, forța emoțională provin deopotrivă din autenticitatea expresiei. Ei au devenit clasici, modele integrate tradiției spiritualității românești, tocmai datorită înaltei conștiințe artistice, meșteșugului desăvîrșit, care se realizează numai prin intermediul expresiei firești, al naturaleții limbii poporului, contribuind astfel la ceea ce constituie astăzi patrimoniul literaturii, luminate de emblema frumuseții melodioase și căldurii, care sînt însușiri esențiale ale limbii așa cum s-a vorbit și se vorbește în țara marelui Eminescu. Limbajul vulgar, trivialitatea expresiei, siluirea vocabularului sînt modalități care nu numai că sînt nepotrivite în limba literară, dar sînt și respinse de aceasta. Schematizarea, sărăcirea, sclerozarea scrisului sînt, de asemenea, fenomene pe care însăși dinamica limbii ca și normele estetice ale literaturii le refuză în egală măsură, indiferent dacă în cotidian fenomenul coexistă marginal. Transcrierea cu talent și limpezime de cleștar a marilor adevăruri umane ale epocii căreia aparțin ca scriitori constituie condiția primordială a durabilității operei literare a oricărei întreprinderi artistice. Avem îndatorirea sacră ca, prin operele ce se vor dovedi viabile în cursul timpului, să lăsăm urmașilor, ca pe o comoară de preț, o limbă bogată și curată, prin care originalitatea culturii românești să dăinuie în eternitate, alături de marile împliniri istorice ale acestei țări și ale acestui popor. ■

Cnezi şi voievozi ai Transilvaniei

O IMPRESIONANTĂ LUME A OBŞTII ROMÂNEŞTI (V)

Acad. ŞTEFAN PASCU

● Urbariile Şiriei ● Familii şi familiari ● Ctitorii din Zarand ● Făgăraşul şi Ţara Românească ● În solie la Ştefan cel Mare

O zonă de puternică afirmare a cnezilor şi voievozilor a constituit-o Ţara Zarandului. Bogat în minereuri de tot felul, dar sărac în terenuri agricole, Zarandul n-a reprezentat, în primele secole ale evului mediu, o atracţie pentru nobilimea feudală. Rezultatul a fost o persistenţă îndelungată a formelor de organizare autohtone, româneşti. Urbariul domeniului cetăţii Şiria, alcătuit în 1525, menţionează foarte multe cnezate de obşte, organizate aidoma celor de pretutindeni din cuprinsul spaţiului etnic românesc. Ele se asociau în uniuni de obşti, voievodate conduse de voievozi. Cel dintîi voievodat este cel al Hălmagiului, în fruntea căruia la 1359 e menţionat voievodul Bibarţ; în anul următor, Hălmagiul era caracterizat ca district românesc (districtus olachalis). Un voievodat din Zarand era cel al Căpîlnei, care la 1525 era format din 47 sate; cel mai puternic era voievodatul Bradului, amintit deseori în izvoare, începînd cu anul 1404. Prin numărul mare de voievozi, Bradul poate fi considerat o autentică „ţară a voievozilor", dintre care unii ca „jupînii" Băiea şi Laslău din Crişcior îşi onorau cu demnitate dregătoria, ctitorind biserici în care ctitorii sînt înfăţişaţi asemenea voievozilor de peste Carpaţi, din Moldova şi Ţara Românească.

Un caz particular, nu numai între voievozii din Zarand, dar chiar din Transilvania întreagă, a fost al voievozilor din familia Moga. Începînd din 1445, aceştia — prin Moga, fiul lui Şerban — stăpîneau în districtele Hălmagiu, Căpîlna şi Băiţa, 50 sate confirmate în 1451 printr-o diplomă regală urmaşilor lui Ştefan, Ioan şi Mihai. Din domeniul lor, în perioada următoare s-au organizat două voievodate — unul mai mare condus de Ştefan Moga şi altul mai mic, condus de voievodul Bota.

Voievozii din familia Moga aveau „familiares", adică vasali, asemenea marilor nobili.

Un număr impresionant de voievozi întîlnim şi în Bihor, mai ales în zonele montane pe valea Crişului Negru. Voievozii de aici nu erau doar numeroşi, ci şi foarte puternici din punct de vedere social, economic şi chiar politic.

Acest lucru e evident mai ales în zonele de relief înalt, ca Borodul, stăpînit în sec. XIV de voievodul Comorzovan şi, apoi, de fiul său Petru. În depresiunile vestice ale munţilor Bihorului şi în cele sudice ale Pădurii Craiului se afla un alt voievodat, Remetea, format din mai multe sate; la marginea Munţilor Plopşorului era voievodatul Gepis, iar la marginea răsăriteană a Cîmpiei Salonta documentele menţionează cîteva sate ce alcătuiau, se pare, un voievodat cu reşedinţa probabilă la Cocluba Mare.

Asemeni zonei bihorene submontane, tot astfel şi Solnocul de Mijloc se caracterizează prin numărul mare de voievozi şi voievodate. Pînă spre mijlocul sec. XVI, documentele menţionează 10 cnezi în cinci sate şi 61 voievozi în 23 sate. Din conţinutul unui document din 1540 se poate deduce cert existenţa unui voievodat românesc cu centrul la Răstolţ. Un alt voievodat probabil se afla în partea nordică, la Cehu Silvaniei, iar în partea răsăriteană se întindea un alt voievodat, cel de la Mărgău, unde între 1369 şi 1511 sînt menţionaţi cinci voievozi succesivi.

Pînă acum se considera că în comitatul Cluj ar fi existat puţine instituţii specific româneşti. O cercetare mai atentă a documentelor relevă existenţa, în acest comitat, a 64

cnezi în 24 sate şi a 18 volevozi grupaţi în 8 volevodate, dintre care cel mai important a fost volevodatul Ceanu, alcătuit, la 1465, din cinci-şase sate cneziale. Un volevodat sau cnezat teritorial cu reşedinţa la Feleac a existat chiar în apropierea oraşului Cluj.

O zonă de masivă concentrare românească a fost districtul Cetăţii de Piatră (Chioarul) unde, în anul 1566, sînt înregistrate 12 volevodate, alcătuite din două pînă la paisprezece sate. Referitor la vechimea acestor instituţii, un document din timpul lui Gabriel Bethlen (principe al Transilvaniei între 1613 şi 1629) preciza că „au fost de la început în ţinutul Chioarului... boieri... făcuţi nemeşi în fiecare sat, pe care-i cheamă volevozi". Majoritatea îndeplineau atribuţii administrative, judiciare, fiscale şi militare, în numele stăpînului domeniului Cetăţii de Piatră şi stăpîneau efectiv, cu titlu de proprietate, un număr variabil de sate.

Pe măsură ce înaintăm spre zonele de şes, cnezii şi voievozii se răresc. Situaţia se explică prin intrarea timpurie a acestor teritorii în stăpînire nobiliară. Totuşi se cuvine subliniat faptul că atît cnezatul cît şi voievodatul rezistă, în pofida presiunilor exercitate de autorităţi. Astfel, în comitatul Alba, dominat de episcopia Transilvaniei, ce-şi avea sediul la Alba Iulia, întîlnim cnezi şi juzi, dintre care unii, ca Nicolae, fiul lui Cândea, ajung comiţi de Alba. Existenţa instituţiei voievodale în Munţii Apuseni este păstrată şi de toponime: *Possessie Vaidazeget* (satul Vaidasighet) şi *Pădurea Vaidasig* (Pădurea voievodului), iar pentru oraşul Abrud este consemnat un jurist care se numeşte Petru Vaida (anul 1490). Un important cnezat în Munţii Apuseni era la Lupşa, ai cărui voievozi din familia Cândea au purtat, vreme îndelungată, procese cu nobilii de Rîmetea (Trascău), pentru două sate. Aveau o frumoasă casă şi curte asemeni nobililor.

Comitat de şes a fost şi Tîrnava, unde, în afară de domeniile nobiliare, au pătruns şi colonişti saşi. Cu toate acestea, pînă tîrziu documentele menţionează cnezi: la Cetatea de Baltă (1270), la Bozias (1466 şi 1507). Documentele atestă chiar şi un voievod, Herbord „între Tîrnave". Nume german purtat de un voievod? Mai probabil poate fi un român cu un nume german împrumutat — cazuri de asemenea „contaminări" fiind frecvente la toate popoarele.

Un district în care s-au afirmat puternic formele de organizare românească a fost Năsăudul sau Rodna în cuprinsul căruia întîlnim voievodatele *Rebra* (un voievod Pascu e menţionat în anul 1503), *Maieru* (menţionat întîia oară în anul 1450).

Ţara Făgăraşului a făcut parte, cum se ştie, vreme îndelungată din Ţara Românească[1]. În consecinţă, instituţiile social-juridice de aici au fost influenţate de cele de peste Carpaţi: cnezii au devenit juzi, iar cnezii şi voievozii s-au transformat în boieri. Documentele vorbesc şi de o formă intermediară jude sau cnezul *(judex sive kenesius)* — cum se precizează într-un document din 1633. Nu cunoaştem vreun nume de voievod făgărăşean, dar două sate, intitulate Voievodenii Mari şi Voievodenii Mici, pomenite în 1432 şi, respectiv, 1481, constituie argumente privind existenţa unor voievodate şi în această zonă. Forma echivalentă voievodatului în Făgăraş era *boieronatul* (cum era cel al satelor Arpaşul de Jos şi de Sus) dăruit de Mircea cel Bătrîn boierului Costea (probabil un fost voievod localnic) şi multe altele.

O dovadă concludentă cu privire la vechimea şi, ca urmare, trăinicia instituţiilor româneşti este şi existenţa unor cnezate în cuprinsul scaunelor săseşti şi secuieşti. În scaunul Sibiului, documentele menţionează 24 cnezi în 20 sate, dintre care Cândea *(Kende Kenesius)*, cu reşedinţa chiar în Sibiu, pare a fi fost, la 1383, conducătorul românilor din cuprinsul întregului scaun sibian.

Multora dintre aceşti cnezi li se încredinţau misiuni diplomatice, evident în Ţara Românească şi Moldova, acolo unde comunitatea de limbă îi făcea deosebit de utili: cnezul Marcu din Veştem e trimis între 1492 şi 1503 de opt ori cu diferite misiuni în Ţara Românească, Dumitru din Săliste de 12 ori, iar cnezul Lascu îndeplinea, în 1497, o misiune diplomatică pe lîngă Ştefan cel Mare.

Un cnez român, cu numele Trif, rezida şi la Tîrgu Mureş, deci în principalul oraş din scaunele secuieşti. Era un om liber care îşi menţinuse dregătoria înfruntînd vicisitudinile şi presiunile. În anul 1506, îl întîlnim într-o postură demnă de un reprezentant al românilor: el ocrotea un iobag fugit de pe moşia unui feudal abuziv. Alţi vreo zece cnezi sînt menţionaţi pentru întreaga zonă sud-estică, ceea ce înseamnă că instituţia cnezială românească era puternică şi în această zonă de colonizare secuiască, ilustrînd trăinicia locuirii româneşti în toate părţile Transilvaniei. Dar pentru zona respectivă avem menţionat şi un voievod — Ioan din Fenişpetia, pomenit în anul 1445 — care îşi exercita prerogativele voievodale peste mai multe sate cneziale din zonă.

Cele cinci secvenţe au punctat doar existenţa cnezatelor, voievodatelor şi crăiniciilor pe cuprinsul Transilvaniei, existenţa acestor formaţiuni de străveche origine înscriindu-se ca o temeinică dovadă a persistenţei românilor în toate zonele geografice ale acestei vetre strămoşeşti şi a organizării lor unitare. De altfel, cel mai grăitor exemplu al semnificaţiei pe care această formă de organizare o avea în rîndul populaţiei o constituie însuşi voievodatul Transilvaniei.

Voievodatul Transilvaniei era forma superioară de organizare administrativ- politică

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1986.

(Continuare în p. 51)

Concursul MAGAZIN ISTORIC, ediția 1986

CÎȘTIGĂTORII

Numeroasa participare — 12 844 scrisori cu răspunsuri sosite la redacție, dintre care 2 171 cu răspunsuri exacte — și la actuala ediție a concursului Magazin istoric a evidențiat, din nou, marea dragoste pentru istorie a cititorilor noștri, prețuirea pentru trecutul glorios al poporului, pentru tradițiile luminoase de luptă revoluționară a Partidului Comunist Român consacrată edificării socialismului și comunismului pe pămîntul străbun.

Actuala ediție a concursului ne-a oferit și bucuria de a constata încă odată prețuirea statornică de care se bucură revista în rîndurile cititorilor noștri, etajamentul oamenilor de vîrste și profesiuni diferite față de Magazin istoric. De altfel și lista cîștigătorilor celor 200 premii pune în evidență marea varietate a categoriilor de participanți, din toate colțurile țării și de toate vîrstele. Se află, astfel, printre participanții și, implicit, printre cîștigătorii concursului, sudori, lăcătuși, electricieni, membri ai C.A.P., frezori, elevi, studenți, profesori, ofițeri, lucrători C.F.R., tehnicieni silvici, medici, economiști, operatori calculatoare electronice, fierari betoniști, contabili, ingineri, casnice, pensionari, juriști și mulți, mulți alții, pe care-i felicităm pentru statornicul lor interes pentru istorie și pentru cunoștințele dovedite în acest domeniu.

Ținem să remarcăm, și cu acest prilej, participarea organizată a unui mare număr de colective de oameni ai muncii, de studenți și elevi, unele dintre acestea găsindu-se și pe lista cîștigătorilor. Printre aceste colective se numără, de exemplu, Cercul de istorie de la Liceul militar „Dimitrie Cantemir" din Breaza, cîștigător, de altfel, al premiului I. Alci, la această unitate școlară — cum rezultă și din răspunsurile primite la redacție — istoria se bucură de mare prețuire. „Istoria este una din materiile de bază, fiind îndrăgită și studiată cu deosebită atenție de toți elevii liceului nostru. Concursul Magazin istoric din acest an, ca și cele anterioare, a fost primit cu deosebit interes de către toți tinerii cantemiriști, deoarece ne-a ajutat să cunoaștem mai bine și mai profund strălucita istorie a partidului nostru comunist, mărețele înfăptuiri realizate sub conducerea P.C.R. în anii socialismului.

Cercul de istorie al liceului nostru posedă întreaga colecție a revistei Magazin istoric, care reprezintă pentru noi, viitoarele cadre militare, un neprețuit izvor de documentare, o adevărată școală de educație patriotică".

Iată alte cîteva fragmente din scrisorile primite:

Adrian Lungu, jurisconsult la IFT Banatext din Sînnicolau Mare, jud. Timiș: „După mai multe ezitări am hotărît să particip și eu la concursul organizat de revistă. De fapt am răspuns și înainte, la celelalte concursuri, numai că nu am trimis dezlegările mele, care, confruntîndu-le cu cele publicate în revistă, am văzut că erau bune. Istoria mi-a fost mereu sprijin, cu ajutorul ei am intrat și la facultate".

Ion Băcilă, strungar, Întreprinderea „Independența" din Sibiu: „Sînt un pasionat al revistei dv., avînd întreaga colecție. Atît eu cît și copiii mei ne bucurăm mult cînd primim un nou număr al revistei. Sînt fericit că copiii mei, datorită Magazinului istoric, au îndrăgit istoria și sînt bine apreciați la școală".

Niculina și Ion Cărăbaș, pensionari, din Deva: „Fiecare concurs organizat de Magazin istoric ne prilejuiește satisfacții deosebite. Răsfoind numerele mai vechi, în căutarea răspunsurilor, recitim de fapt din nou revista, reîmprospătîndu-ne cunoștințele".

Balint Cătălin, decanator tehnic la CPPC — Centrocoop, din București: „Ca tînăr și pasionat al istoriei, am răspuns la acest concurs în semn de omagiu adus Partidului Comunist Român care și-a asumat istorica misiune de edificare a viitorului de aur comunist al patriei, spre care an năzuit și pentru care au luptat și s-au jertfit înaintașii. Aștept cu nerăbdare noile concursuri".

Florin Diaconu, inginer la Radioteleviziunea română, din București: „Sînt unul dintre fidelii colaboratori (prin lectură) ai revistei, încă de la primul număr. Prezentul concurs l-am luat drept pretext pentru a face primul pas spre dv. și răspunsurile trimise vă vor dovedi, poate, că am avut ce învăța din tot ce ne oferiți."

Înainte de a-i cunoaște pe cei 200 cîștigători ai premiilor actualei ediții a concursului Magazin istoric, cel de-al 22-lea concurs organizat de revistă, facem următoarele precizări:

— Premiile în obiecte vor fi ridicate de la sediul redacției, București, intrarea Ministerului, nr. 2, parter, începînd cu data de 10 decembrie 1986, între orele 14.30-16.30 (luni-vineri) și 10-13 (sîmbătă). Termenul limită de ridicare a premiilor în obiecte este de 6 luni din ziua începerii distribuirii; ele pot fi ridicate deci pînă la 10 mai 1987, inclusiv.

— Cîștigătorii din provincie, care nu se pot deplasa la București, sînt rugați să ne solicite formularul tip pe baza cărula pot delega o altă persoană să ridice premiul. În acest scop, vor atașa la scrisorile lor un plic timbrat, pe care își vor scrie adresa completă. Redacția nu asigură expedierea premiilor prin colet poștal.

— Abonamentele la Magazin istoric pe un an și, respectiv, 6 luni vor fi făcute începînd cu luna ianuarie 1987.

Felicitîndu-i, încă odată pe toți participanții la acest al 22-lea concurs Magazin istoric, le adresăm, totodată urările noastre de multă sănătate, bucurii și noi succese în activitate.

Și acum, iată-i pe cei 200 cîștigători, desemnați prin tragere la sorți.

PREMIUL I: 1 televizor DIAMANT

1. CERCUL DE ISTORIE DE LA LICEUL MILITAR „DIMITRIE CANTEMIR", Breaza

PREMIUL 2: 1 aparat radio OLIMPIC

1. IORDAN ARSENE, București

PREMIUL 3: 1 aparat radio GLORIA 3

1. IULIANA BUDRUGEAC. Pitești

PREMIUL 4: 1 aparat foto ORIZONT

1. MARIA ANIȚESCU, Hunedoara

PREMIILE 5-7: 3 aparate radio SOLO 500

1. CERCUL DE ISTORIE „MIHAI VITEAZUL" DE LA ȘCOALA CU CLASELE I-VIII, NR. 11, Tîrgoviște
2. IOAN BREZAN, Baia Mare
3. SORIN CECH, București

PREMIILE 8-10: 3 aparate radio COSMOS 5

1. SIMION GEORGESCU, Călărași
2. CONSTANTIN A. CIOLAN, Slatina
3. COMISIA DE FEMEI DE LA UNIU-

NEA JUDEȚEANĂ A COOPERATIVELOR MEȘTEȘUGĂREȘTI TIMIȘ, Timișoara

PREMIILE 11-15: 5 aparate foto VILIA

1. KISS EDMOND, Rîmnicu Vîlcea
2. CERCUL DE ISTORIE DE LA LICEUL INDUSTRIAL NR. 3, Deva
3. STERIAN STEGARU, Galați
4. CERCUL DE DEZBATERI POLITICO-IDEOLOGICE DE LA ȘCOALA GENERALĂ NR. 5, Fălticeni
5. FORIKA CAROL-COLOMAN, Aiud

PREMIILE 16-20: 5 ceasuri POLJOT

1. ZAHARIA BOZ, Iași
2. ABDULA NAZIL, Constanța
3. MARIA MANUELA DUMITRESCU, București
4. SRANKÓ FRANCISC, com. Nușfalău, jud. Sălaj
5. GHEORGHE MANOLE, București

PREMIILE 21-30: 10 aparate foto SMENA 8 M

1. IRINA HAMZU, Piatra Neamț
2. NICOLAE CORSEI, sat Pătlăgeanca, com. Ceatalchiol, jud. Tulcea
3. ELISABETA DARIE, Timișoara
4. PÁNDY ISTVÁN, Jibou
5. MARILENA O. BODEANU, București
6. IOAN DĂNESCU, Cluj-Napoca
7. IORDAN ANGHEL, Breaza
8. EMILIAN LUPȘA, Topliță
9. CENTRUL DE LIBRĂRII, Timișoara
10. MARIAN A. BOGOI, com. Dragodana, jud. Dîmbovița

PREMIILE 31-45: 15 servicte

1. MIHAI-DAN MODREA, București
2. OCTAVIA-MARIA IONESCU, Alba Iulia
3. FLORIN V. BOBOC, Pașcani
4. ION CARPEN, Vălenii de Munte
5. PETRE CHIRCEA, com. Țițești, jud. Argeș
6. VASILE MIRCEA MÎNDRUȚ, Baia Mare
7. NICOLAE ANDREEANU, Drobeta-Turnu Severin
8. DUMITRU VUCULESCU, București
9. MIHAI-PAUL VOICULESCU, sat Ciocești, com. Bîrla, jud. Argeș
10. CONSTANTIN GHEORGHE, Galați
11. SILAGHI MARCEL, Satu Mare
12. CONSTANTIN NIȚĂ, Piatra Neamț
13. GABRIEL TĂNĂSESCU, Slatina
14. IONELA STANA, Corabia
15. JEAN-BAPTIST ODOBEȘTIANU, București

PREMIILE 46-65: 20 truse stilou SIRIUS

1. ALICE RAMONA DOSER, București
2. CORNELIU COJOCARU, Deva
3. FILIP BÎRSOIANU, com. Stolnești, jud. Vîlcea
4. PETRICĂ CONDRACHE, com. Matca, jud. Galați
5. ELENA CRISTINA SOARE, Breaza
6. COSMIN AL. OPRESCU, București
7. CORNELIA-MONICA BULBUCEA, București
8. MARCEL PETRE, Călărași
9. PAVEL NEDEL, Craiova
10. NAGY KULCSÁR MELINDE, Jibou
11. VASILE I. BARBILA, București
12. GHEORGHE TOMȘA, Satu Mare
13. GHEORGHE PETRIȘOR, București
14. MARIN MĂNUȚĂ, Tulcea
15. ECATERINA CAPBUN, Brăila
16. IOSIF GHERGHEL, com. Gherăești, jud. Neamț
17. IOAN CURALEȚ, Suceava
18. CĂTĂLIN CHIRIAZI, Constanța
19. ZOIA MAGDALENA PINTEA, București
20. EMIL ODAL, Tîrgu Frumos

PREMIILE 66-85 : 20 seturi diapozitive istorice

1. GHEORGHE TOFAN, com. Bilbor, jud. Harghita
2. ION MIRICĂ, Urziceni
3. CAMELIA-MARINELA CAZACU, București
4. LEON IACOBSOHN, Galați
5. RADU CRĂCIUN, Sfîntu Gheorghe
6. SIMION GÂRLEA, com. Vităneșți, jud. Teleorman
7. DORU CONSTANTIN ENE, Rîmnicu Sărat
8. VASILE CODREANU, Satu Mare
9. ANA-MARIA TURCOȘ, București
10. ANDREI P. PAIU, Huși
11. MINA APOSTU, Zlatna
12. VERONICA CÂRMACIU, municipiul Gheorghe Gheorghiu-Dej
13. CERCUL DE ISTORIE DE LA ȘCOALA GENERALĂ NR. 3, Cisnădie
14. VIRGIL I. BOBOC, Pașcani
15. MIRCEA VĂCĂRUȘ, București
16. CERCUL DE ISTORIE DE LA LICEUL AGROINDUSTRIAL, Turda
17. ȘTEFAN ANTONOVICI, com. Frumușica, jud. Galați
18. ANA ROȘCA, Bacău
19. MONICA LUCĂCEL, Jibou
20. VERNESCU VICTOR, București

PREMIILE 86-135: 50 abonamente pe un an la MAGAZIN ISTORIC

1. STATUL MAJOR AL GĂRZILOR PATRIOTICE, COMITETUL JUDEȚEAN TIMIȘ AL P.C.R., Timișoara
2. ȘTEFAN GH. GURAN, Aiud
3. STAȚIUNEA DE CERCETARE ȘI PRODUCȚIE VITI-VINICOLĂ, Serviciul contabilitate, Bujoru
4. FLOREA TĂUJAN, București
5. MARIA CÂRMACIU, municipiul Gheorghe Gheorghiu-Dej
6. PETRE MĂNICEANU, București
7. CERCUL DE ISTORIE VECHE ȘI ARHEOLOGIE DE LA ȘCOALA GENERALĂ NR. 6, Slatina
8. HERMINA TOMA, Tîrgu Lăpuș
9. MINA CIMPOEȘU, Piatra Neamț
10. CONSTANTIN POP, Tîrgu Mureș
11. CERCUL DE ISTORIE DE LA ȘCOALA GENERALĂ DORNA ARINI, jud. Suceava
12. DANA CIARNĂU, Negrești-Oaș
13. SEPTIMIU ȘERBAN, com. Călugăreni, jud. Giurgiu
14. PETRU P. BLANĂ, Oradea
15. IOAN ȚOPA, Bragadiru, sectorul Agricol Ilfov
16. VASILICĂ DUMITRU, Botoșani
17. ION N.A. SIMIONESCU, sat Ursei, com. Vișinești, jud. Dîmbovița
18. CONSTANTIN STOICA, București
19. ALEXANDRU SIMION, sat Pietrari, com. Moteșți, jud. Vîlcea
20. IOAN DINCEA, Reșița
21. VASILE RADU, sat Olarii Vechi, com. Gheorghița, jud. Prahova
22. FLORINA ISTRATE, com. Matca, jud. Galați
23. CONSTANTIN DURA, com. Biatra, jud. Alba
24. VIOREL ULCICĂ, Corabia
25. VIOREL ILISOI, Rădăuți
26. AUREL POP, Năsăud
27. CORINA PLAI, Alexandria
28. IOAN IPATE, com. Cornu Luncii, jud. Suceava
29. VIOREL RUȚA, București
30. NICOLAE DEACONU — Vîlcea, Lipova
31. VALERIA CÂRSTEA, București
32. MARIA STATNIC, Arad
33. IOAN GH. TUDORAN, com. Curcani, jud. Călărași
34. ANTON IARU, București
35. ANCA ARON, Deva
36. VALERIU SAVA, com. Dolenl, jud. Iași
37. CĂLIN HERȚE, Jibou
38. ANTOANETA GHEORGHIU, București
39. ILIE ANGHEL, sat Sudiți, com. Nuci, sectorul Agricol Ilfov
40. AURA STAVARACHE, Sibiu
41. TOMA PETRE GRÜNFELD, București
42. VASILE OLTEAN, Tîrgu Mureș
43. ROMAN MIHĂESCU, Timișoara
44. MIHAI ROMANESCU, Botoșani
45. ALEXANDRU ANTONESCU, Oradea
46. SORIN C. MANOLIU, Cîmpina
47. CORNELIA POPOVICI, sat Bodrogul Nou, com. Felnac, jud. Arad
48. GRIGORE CIOBANU, București
49. CORNELIA FORA, Timișoara
50. TRAIAN NICOLAU, București

PREMIILE 136-200: 65 abonamente pe șase luni la MAGAZIN ISTORIC

1. ROLAND TABORSKY, Sebeș, jud. Alba
2. IOAN FILIP, Moinești
3. GHEORGHE CORCHIȘ, București
4. GHEORGHE EREMIE, com. Marginea, jud. Suceava
5. DANIELA CAFTANGIOGLU, Sfîntu Gheorghe
6. CONSTANTIN DRAGU, București
7. ȘTEFAN LAKATOS, Cluj-Napoca
8. GHEORGHE PALADE IUBLEANU, București
9. TONI LEPĂDATU, com. Cîmpineanca, jud. Vrancea
10. GEORGE DOBRE, com. Dragodana, jud. Dîmbovița
11. AGLAIA VOLINSCHI, com. Bucecea, jud. Botoșani
12. NICOLAE VOLOSCIUC, Sighetul Marmației
13. GINA VRÎNCEANU, com. Holboca, jud. Iași
14. VICTOR PREDA, Caransebeș
15. VALENTIN TEODORIAN, Caracal
16. SORINA-ALINA I. MIRA, com. Gura Ocniței, jud. Dîmbovița
17. MARIA GR. BÎTĂ, sat Cîndești II, com. Mihăileni, jud. Botoșani
18. CLEMENȚA BERBEC, Slobozia
19. CRĂCIUNICA ALEXA, Bistrița
20. VASILE PRĂȘĂCARU, municipiul Gheorghe Gheorghiu-Dej

21. NICOLAE MONEA, Zimnicea
22. GHEORGHE ŢIBREA, Tîrgu Mureş
23. MARIANA BARBU, com. Dragodana, jud. Dîmboviţa
24. PĂUNCU AUREL, Făget, jud. Timiş
25. NINA MUTU, Alexandria
26. GRIGORE ILINCIOIU, Miercurea Ciuc
27. GIZELLA BORONTEA, Hunedoara
28. VICTOR GH. DEACONU, Curtea de Argeş
29. IOAN MIHALCI, com. Teaca, jud. Bistriţa-Năsăud
30. SIMONA STANCIU, com. Holboca, jud. Iaşi
31. NICOLAE POCORSCHI, Constanţa
32. PETRU MOSIC, Petrila-Lonea, jud. Hunedoara
33. VICTOR MOISE, Alba Iulia
34. SILVIA POPA, Bucureşti
35. MIRCEA CORCODEL, Bucureşti
36. ALEXANDRU CSANKOVSZKY, Timişoara
37. GHEORGHE BICA, Sibiu
38. ŞTEFAN DOBROTĂ, Bucureşti
39. VASILE ONU, Siriu, jud. Buzău
40. IOAN I. NIŢU, Întorsura Buzăului
41. AUREL WOHLRAPP, Arad
42. NICOLAE M. IONESCU, sat Măgura, com. Tătuleşti, jud. Olt
43. IANCU POPA, Iaşi
44. RADU ALEXANDRU, Zărneşti
45. GAVRIL V. BUZ, Bucureşti
46. ORESTEA M. SLAVU, Deva
47. MARIUS GAL, Miercurea Ciuc
48. VIORICA STOICA, Focşani
49. MIHAIL PLEŞU, Oţelu Roşu
50. DUMITRU POP, Tîrgu Mureş
51. LILIANA LUPU, com. Matca, jud. Galaţi
52. GAVRIL ABRUDAN, Huedin
53. FLORIAN DRĂGOESCU, Bucureşti
54. MIHAI FOMOV, Bucureşti
55. VLADIMIR CUMPĂNAŞU, Breaza
56. DOINA NICOLAE, Bucureşti
57. CORINA DOINA BALEA, com. Bistra, jud. Alba
58. GHEORGHE T. IONESCU, Tîrgovişte
59. ŞTEFAN-LIONEL ŞOLDEA, Caransebeş
60. GHEORGHE VESA, Salonta
61. ALEXANDRU BURTICĂ, sat Obroceşti, com. Stroeşti, jud. Vîlcea
62. LADISLAU DESCHIDAR, com. Remetea Mare, jud. Timiş
63. MARICICA IANUŞ, Huşi
64. ŞTEFANA MARIN, Tîrgu Mureş
65. EMANUEL BACIU, Bacău

CĂRŢI SOSITE LA REDACŢIE

● **Mihail Kogălniceanu — OPERE. VOL. V** *(oratorie III, partea a II-a; text editat de* **Georgeta Penelea)**

Editura Academiei, Bucureşti, 1986, 654 pp., 62 lei: *discursurile, intervenţiile, amendamentele şi propunerile prezentate de istoricul şi omul politic român în Parlament, între 1881 şi 1883.*

● **CONTRIBUŢII LA STUDIEREA ISTORIEI CONTEMPORANE A ROMÂNIEI** *(coordonatori:* **Ştefan Lache, Nicolae Petreanu).**

Editura politică, Bucureşti, 1986, 364 pp., 18 lei: *studii consacrate unor momente semnificative din dezvoltarea societăţii româneşti de la făurirea statului naţional unitar român şi pînă în epoca socialismului; autori:* **Ioan Coman, Vasile Arimia, Nicolae Petreanu, Luchian Deaconu, Romus Dima, Petre Bărbulescu, Stelian Streja, Milică Moldoveanu, Eugen Preda, Petru Ignat, Gheorghe Ţuţui, Ioan Lungan, Ştefan Lache, Vasile Buga, Ilie Seftiuc.**

● **DOCUMENTE PRIVIND ISTORIA MILITARĂ A POPORULUI ROMÂN** *(sub egida Centrului de studii şi cercetări de istorie şi teorie militară; volum întocmit de: colonel* **Constantin Căzănişteanu** *— coordonator;* **Maria Georgescu,** *dr.* **Dorina N. Rusu).**

Editura militară, Bucureşti, 1986, 376 pp., 38 lei: *306 mărturii de arhivă în perioada ianuarie 1848-decembrie 1856.*

● **Alexandru Lapedatu — SCRIERI ALESE** *(ediţie de* **Ioan Opriş).**

Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1985, 448 pp., 17 lei: *selecţie din articolele, discursurile şi cuvîntările dintre 1902 şi1943 ale istoricului, împreună cu pagini din memorialistica sa; vezi şi* Magazin istoric. *nr. 12/1985.*

● **Oliver Lustig — MARTORII N-AU DREPTUL SĂ TACĂ.**

Editura militară, Bucureşti, 1986, 349 pp., 12,50 lei: *dramatică reconstituire — cu mijloacele prozei istorice — a universului de moarte şi groază din lagărele de exterminare în masă ale maşinii de război hitleriste.*

● **Ion Stanciu, Paul Cernovodeanu — DISTANT LANDS THE GENESIS AND EVOLUTION OF ROMANIAN — AMERICAN RELATIONS.**

East European Monographs, Boulder, Columbia University Press, New York, 1985, 282 pp.: *substanţială cercetare consacrată imaginii Lumii Noi în ţările române, începînd cu sec. XVI, şi contactelor româno-americane pînă în 1880, anul în care au fost stabilite relaţii diplomatice între România şi S.U.A.*

● **Veselin Traikov — CURENTE IDEOLOGICE ŞI PROGRAME DIN MIŞCĂRILE DE ELIBERARE NAŢIONALĂ DIN BALCANI PÎNĂ ÎN ANUL 1878** *(traducere prof. dr.* **Constantin N. Velichi).**

Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1986, *448 pp., 37 lei: pagini din istoria gîndirii social-politice din sud-estul continentului în secolele XVIII-XIX.*

PLANŞELE NOASTRE

①②③ Imagini din Transilvania de acum cinci decenii şi jumătate:
1. Într-o zi de sărbătoare la Blaj; 2. Sibiu, vedere generală; 3. Port românesc din Bran; 4. Cetatea Făgăraşului; 5. Catedrala din Blaj; 6. Tîrg la ţară.

Fotografiile fac parte dintr-un album, *Ţara mea*, alcătuit în 1931 de un fotograf amator, şi dăruit — în semn de omagiu pentru activitatea sa — istoricului Nicolae Iorga. Albumul se află la Cabinetul de stampe al Bibliotecii Academiei R.S.R.

④ Mărturii ale milenarei istorii libiene: bijuterii din argint şi o străveche fortăreaţă berberă din pămînt. **(Legendă şi istorie sub soarele Tripolitaniei,** p. 52)

3

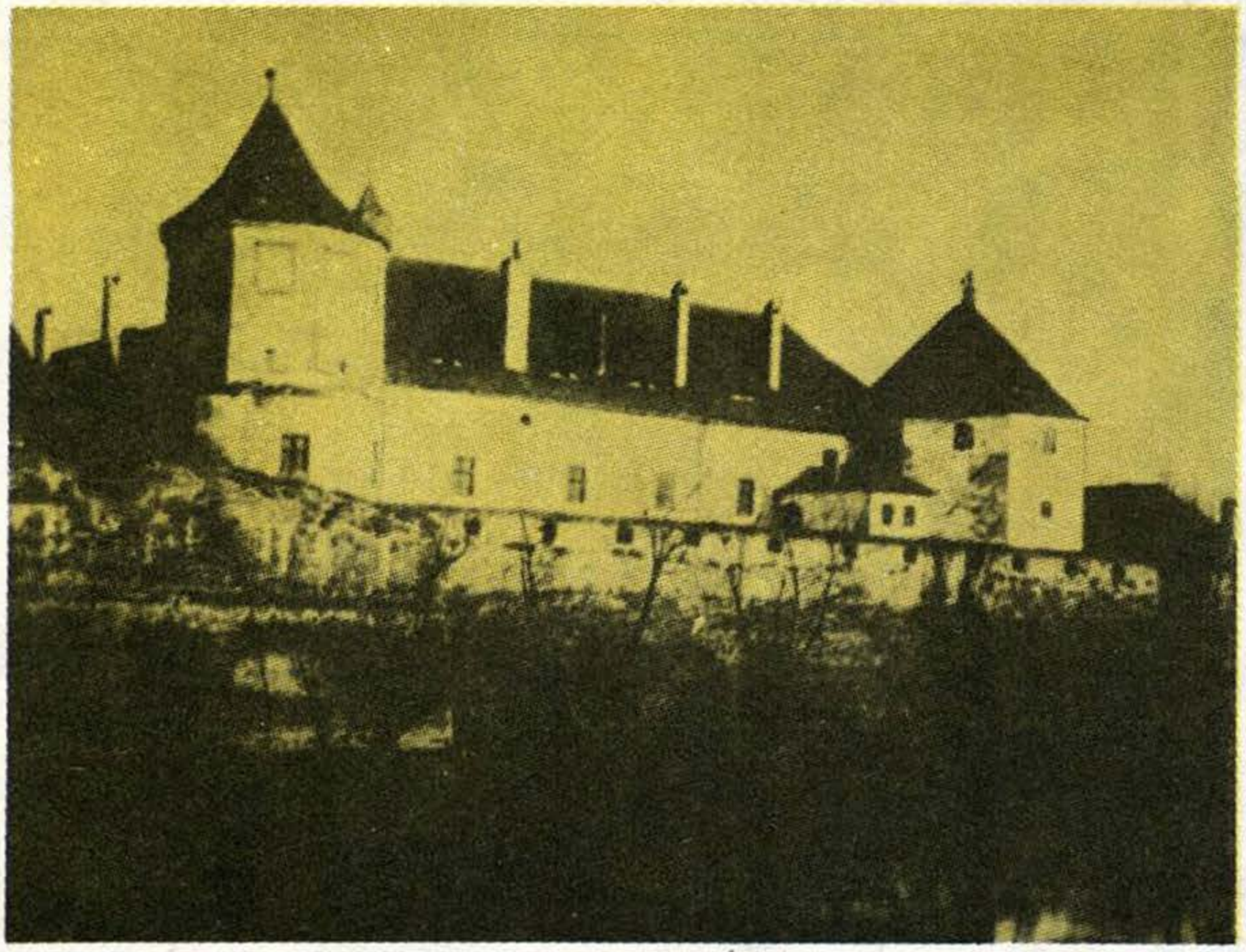

4

PE URMELE STRĂMOȘILOR (XIV)

ION POPESCU-PUȚURI

În lucrarea sa *Istoria arsacizilor* sau *Istoria regilor arsacizi identificată prin monede*, savantul francez din sec. XVII Jean Foi Vaillant amintește de nenumărate ori de Marea Neagră, folosind, pentru a o defini, termenul latin *Pontus Euxinus*.

Etimologia acestei denumiri este deosebit de interesantă. Din cele mai vechi timpuri, locuitorii de pe țărmurile ei, inclusiv geto-dacii, au denumit-o după culoarea apelor sale: neagră. Cea dintîi denumire cunoscută datează din vremea persanilor. Cum se precizează în *Dicționarul de istorie veche a României* în iraniană *axsaena* înseamnă „vînăt", „întunecat". Mai tîrziu, grecii au preluat termenul, dar înțelegîndu-l greșit l-au adoptat cu un cuvînt din limba lor *Pontos Axeinos*, ceea ce însemna marea „inospitalieră", „neprietenoasă". Cum acest termen nu corespundea cîtuși de puțin realității, apele mării îngăduind corăbiilor grecilor să le străbată în lung și în lat, a fost schimbat devenind din „neprimitoare", „primitoare". *Pontos Axeinos* a devenit *Pontos Euxeinos*, nume pe care apoi romanii l-au adoptat în forma *Pontus Euxinus*. Dar după încetarea dominației acestora, numele nu a rezistat, revenindu-se la cel dat de localnici — *Marea Neagră*.

Nu mai puțin interesantă este și originea denumirii de Pont. În antichitate, sub acest nume erau cunoscute două zone geografice. Una pe fîșia de pămînt între Bysantion și Gurile Dunării *(Pontul Sting)* și alta în sudul Mării Negre, între apele Phasis și Chalis. Aceasta este, de fapt, regiunea care a dat numele unuia din puternicele state ale Asiei Mici, regatul Pontului, care își are originile încă în satrapia întemeiată aici de Darius I, fiul lui Histaspe. Inițial se

Jean Foi Vaillant

numea Pontnus, numele Pontus venindu-i de la unul din regi, Polemon Polemoniacus.

Locuită din timpuri foarte vechi, această regiune — renumită pentru bogăția ei cerealieră și minieră — a fost pe rînd supusă (mai mult sau mai puțin efectiv) de asirieni, cimmerieni, sciți. După organizarea ca, satrapie de către Darius I, Pontul a evoluat, ca un stat aproape independent, în limitele regatului persan, cu care a păstrat strînse legături. Pontul a fost cucerit de Alexandru cel Mare, care l-a încorporat satrapiei Cappadocia. În anul 301 î.e.n., la cîteva decenii după moartea lui Alexandru, pe fondul luptei pentru putere dintre *diadohi* (generalii lui Alexandru), zona și-a recăpătat independența, constituindu-se regatul propriu-zis al Pontului, avîndu-l în frunte pe Mithridate I Ktistes (adică întemeietorul, Fondatorul) urmaș al vechilor satrapi și înrudit cu familia arsacizilor parți. Prima capitală a fost la Amasya, iar din 183 î.e.n. reședința a devenit Sinope.

Savantul francez amintit mai sus enumeră o seamă de vestiți regi ai acestui regat, prezentînd pe larg uneori și acțiunile lor, după cum am văzut în articolele anterioare.

În același indice tematic, Vaillant pomenește o seamă de regi ai Bithyniei, regat care se afla situat în partea de nord-vest a Anatoliei, la țărmul de sud-vest al Mării Negre. Regatul Bithyniei se învecina la nord cu Heracleea și Marea Neagră, la răsărit cu regatul Paflagoniei, la sud cu statul Gadar și Mysia iar la apus cu Bysantion și strîmtoarea Hellespont (Dardanele de azi). Bithynia a făcut parte cîndva din marele regat al Bactrianei, fosta Tahia. Statul Bithynia apare în istorie sub diferite nume.

Savantul amintește, de asemenea, o seamă de regi ai Bosporului, regat constituit în nordul Mării Negre în regiunea Crimeii. În alcătuirea acestui regat intrau peninsula Kerci și peninsula Tumen, precum și regiunile de pe cursul inferior al rîului Kuban. Centrul acestui regat se numea Panticapaion (latinește, Panticapaeum — Kerciul de astăzi). În acest regat au domnit conducătorii din dinastia Spartachizilor.

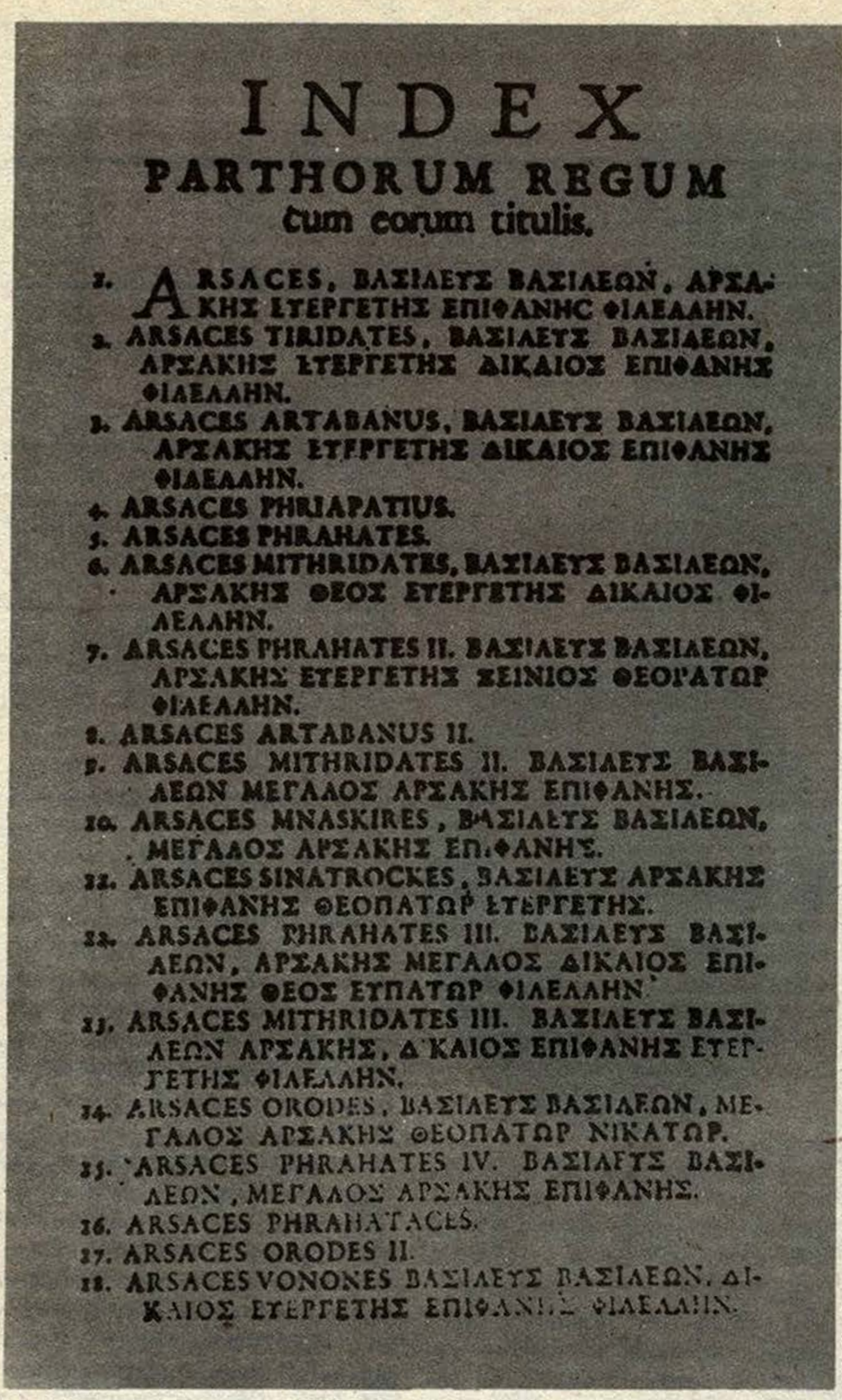
INDEX
PARTHORUM REGUM
cum eorum titulis.

1. ARSACES, ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ, ΑΡΣΑΚΗΣ ΕΥΕΡΓΕΤΗΣ ΕΠΙΦΑΝΗΣ ΦΙΛΕΛΛΗΝ.
2. ARSACES TIRIDATES, ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ, ΑΡΣΑΚΗΣ ΕΥΕΡΓΕΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣ ΕΠΙΦΑΝΗΣ ΦΙΛΕΛΛΗΝ.
3. ARSACES ARTABANUS, ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ, ΑΡΣΑΚΗΣ ΕΥΕΡΓΕΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣ ΕΠΙΦΑΝΗΣ ΦΙΛΕΛΛΗΝ.
4. ARSACES PHRIAPATIUS.
5. ARSACES PHRAHATES.
6. ARSACES MITHRIDATES, ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ, ΑΡΣΑΚΗΣ ΘΕΟΣ ΕΥΕΡΓΕΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣ ΦΙΛΕΛΛΗΝ.
7. ARSACES PHRAHATES II. ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ, ΑΡΣΑΚΗΣ ΕΥΕΡΓΕΤΗΣ ΣΕΙΝΙΟΣ ΘΕΟΠΑΤΩΡ ΦΙΛΕΛΛΗΝ.
8. ARSACES ARTABANUS II.
9. ARSACES MITHRIDATES II. ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ ΜΕΓΑΛΟΣ ΑΡΣΑΚΗΣ ΕΠΙΦΑΝΗΣ.
10. ARSACES MNASKIRES, ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ, ΜΕΓΑΛΟΣ ΑΡΣΑΚΗΣ ΕΠΙΦΑΝΗΣ.
11. ARSACES SINATROCKES, ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΑΡΣΑΚΗΣ ΕΠΙΦΑΝΗΣ ΘΕΟΠΑΤΩΡ ΕΥΕΡΓΕΤΗΣ.
12. ARSACES PHRAHATES III. ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ, ΑΡΣΑΚΗΣ ΜΕΓΑΛΟΣ ΔΙΚΑΙΟΣ ΕΠΙΦΑΝΗΣ ΘΕΟΣ ΕΥΠΑΤΩΡ ΦΙΛΕΛΛΗΝ
13. ARSACES MITHRIDATES III. ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ ΑΡΣΑΚΗΣ, ΔΙΚΑΙΟΣ ΕΠΙΦΑΝΗΣ ΕΥΕΡΓΕΤΗΣ ΦΙΛΕΛΛΗΝ.
14. ARSACES ORODES, ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ, ΜΕΓΑΛΟΣ ΑΡΣΑΚΗΣ ΘΕΟΠΑΤΩΡ ΝΙΚΑΤΩΡ.
15. ARSACES PHRAHATES IV. ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ, ΜΕΓΑΛΟΣ ΑΡΣΑΚΗΣ ΕΠΙΦΑΝΗΣ.
16. ARSACES PHRAHATACES.
17. ARSACES ORODES II.
18. ARSACES VONONES ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ, ΔΙΚΑΙΟΣ ΕΥΕΡΓΕΤΗΣ ΕΠΙΦΑΝΗΣ ΦΙΛΕΛΛΗΝ.

Printre stăpînitorii acestui regat s-au aflat mai mulţi suverani cu numele Cotys şi Rhoemetalces, nume întîlnite şi în rîndul tracilor şi geto-dacilor, ceea ce demonstrează evidenta înrudire dintre neamurile care locuiau în aceste ţări. De altfel unul dintre regii Cotys a domnit asupra ambelor teritorii.

Deşi romanii au aşezat în unele puncte strategice ale regatului Bosporului garnizoane, partea de nord a litoralului Mării Negre n-a fost niciodată prefăcută în provincie romană şi, cu excepţia cîtorva regiuni, puterea romană n-a avut nici o influenţă deosebită asupra ordinei interne a acestor ţinuturi. Regii Bosporului vor fi alături de alte state din Asia Anterioară şi Mică în luptele acestora pentru a înlătura pericolul mare ce-l reprezenta extinderea Imperiului roman.

De remarcat că în anii 66-65 î.e.n., romanii, sub comanda lui Pompei, au avut de înfruntat rezistenţa unor populaţii caucaziene — albanii şi iberii — din legendara Colchida.

Regatele Albania şi Iberia, state în partea de răsărit a munţilor Caucaz, prima, cunoscută şi sub numele Aghovania, cealaltă — Iviria, cum era numită în evul mediu, pe valea lui Cyrus (Kura de azi) — s-au afirmat, de asemenea, în lupta antiromană. Regii albanilor Oroizes şi Artous s-au ridicat de cîteva ori împotriva invadatorilor romani. Pe malul rîului Abas (Alasonia, Alasen) a avut loc o luptă înverşunată. Multe femei albane au luptat alături de soţii lor, în felul legendarelor amazoane.

În acelaşi indice tematic, Vaillant aminteşte şi alţi conducători din familia domnitoare a arsacizilor, şi care au domnit în regate ca Armenia, Cappadocia, ce făceau parte, într-o perioadă din marele imperiu al arsacizilor. Printre alte numeroase nume de persoane, savantul francez aminteşte de *Machares* (Macarie — *n.n.*) — ca fiind fiul unuia dintre Mithridaţi. Semnificativ este şi faptul că una din surorile lui Mithridates purta numele de *Roxana* — ambele intrate şi în onomastica ţării noastre.

Monografia lui Jean Foi Vaillant este ilustrată cu figurile de pe monedele celor 31 regi ai regilor[1] pe care le-a găsit în diferite mari muzee ale vremii sale: muzeul cardinalului Patini, muzeul D. Baudelot din Paris, muzeul contelui de Verne, muzeul Commendatoria a Putes din Roma,

[1] Reproduse în planşele revistei *Magazin istoric*, nr. 3/1986.

muzeul Vaillant, colecţii particulare în special Colecţia Morelliana, ca şi la Regia Tesauriatului regal din Paris.

Cercetări ulterioare făcutc în special de Adrian Longpérier de la muzeul Luvru din Paris au completat lista împăraţilor arsacizi pînă la 43. În lucrarea sa, Adrian de Longpérier reproduce schemele genealogice ale familiei arsacizilor, aşa cum au fost consemnate, în curgerea veacurilor, de Tacitus, J.F. Vaillant, abatele de Longuérue, Visconti şi de el însuşi. Listele alcătuite de el identifică 12 regi arsacizi noi care, adăugîndu-se la cei 31 regi ai regilor menţionaţi de Vaillant, ridică la 43 numărul monarhilor care s-au urcat pe tronul acestui mare imperiu al antichităţii. Includem, de asemenea, arborele genealogic al familiei ahemenidė, întocmit în lucrarea ungară *Az ó-kor története*, arsacizii avîndu-şi obîrşia în această veche familie.

În sfîrşit, Foi Vaillant prezintă şi o listă a autorilor consultaţi de către el în documentarea făcută pentru scrierea acestei monografii fundamentale despre imperiul arsacizilor. Această listă foarte bogată şi multilaterală, menţionată de noi în nr. 4/1986 cuprinzînd atît istorici şi geografi ai antichităţii, cît şi din cei care ulterior s-au preocupat de istoria arsacizilor ilustrează temeinicia documentaţiei sale, la nivelul epocii în care a fost alcătuită lucrarea.

Din indicele tematic rezultă că reprezentanţi ai dinastiilor arsacide au stat secole de-a rîndul nu numai în fruntea unuia dintre cele mai întinse imperii ale antichităţii, dar şi într-o sumedenie de regate aflate de cele mai multe ori în alianţă împotriva unui duşman comun, Imperiul roman, a cărui expansiune le viza. ■

SCHEMA GENEALOGICĂ A FAMILIEI ARSACIZILOR DUPĂ:

1. TACIT

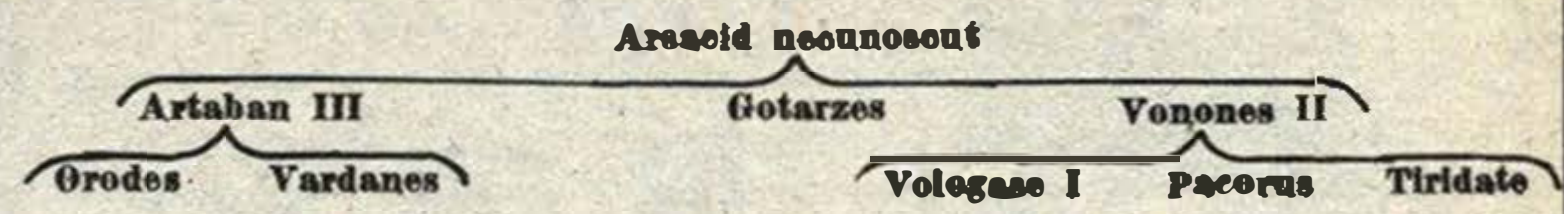

2. JOSEPHUS FLAVIUS

3. J.F. VAILLANT

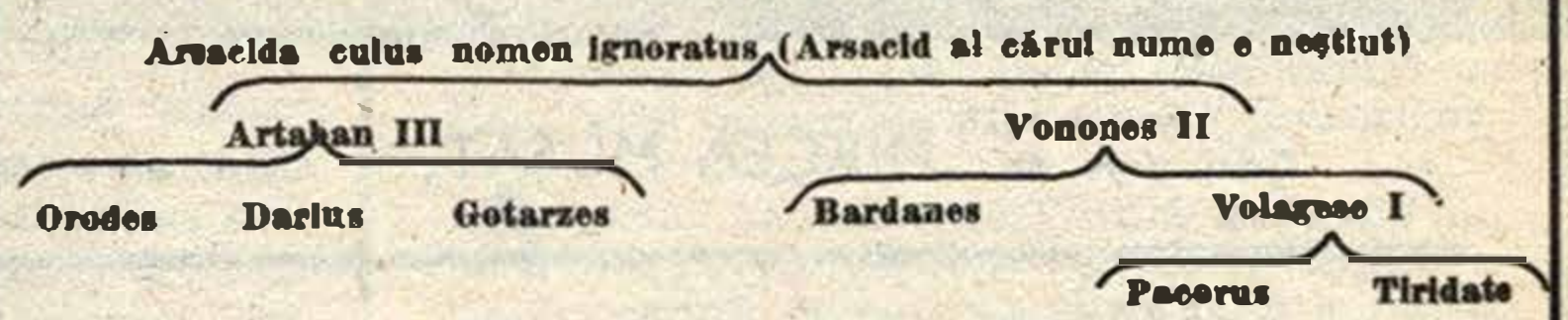

4. ABATELE DE LONGUÉRUE

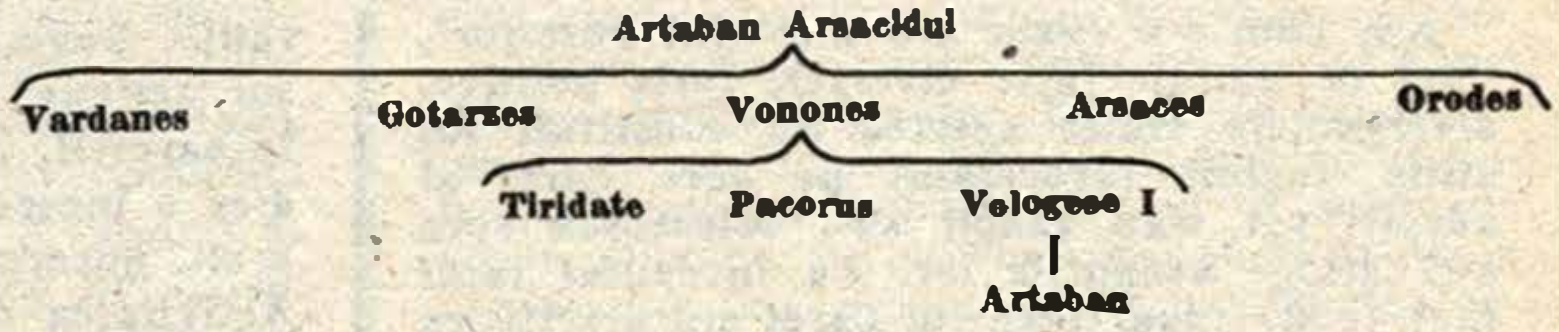

5. VISCONTI

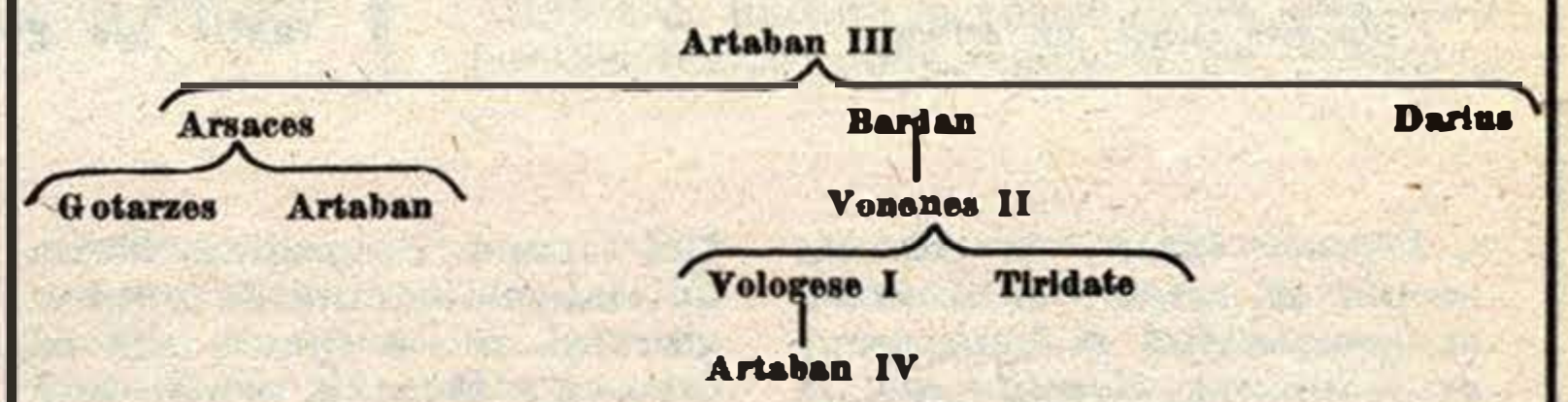

6. A.J. SAINT MARTIN

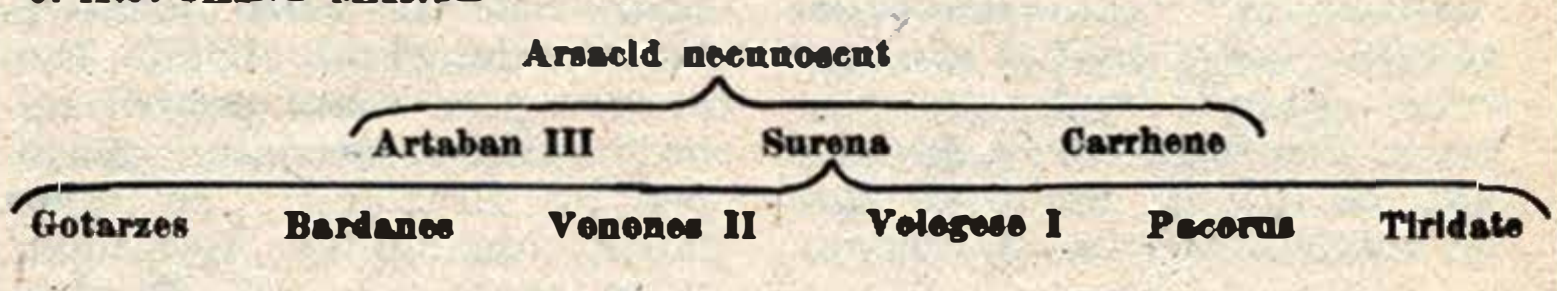

7. AZ Ó-KOR TÖRTÉNETE (SCHEMA FAMILIEI AHEMENIDE)

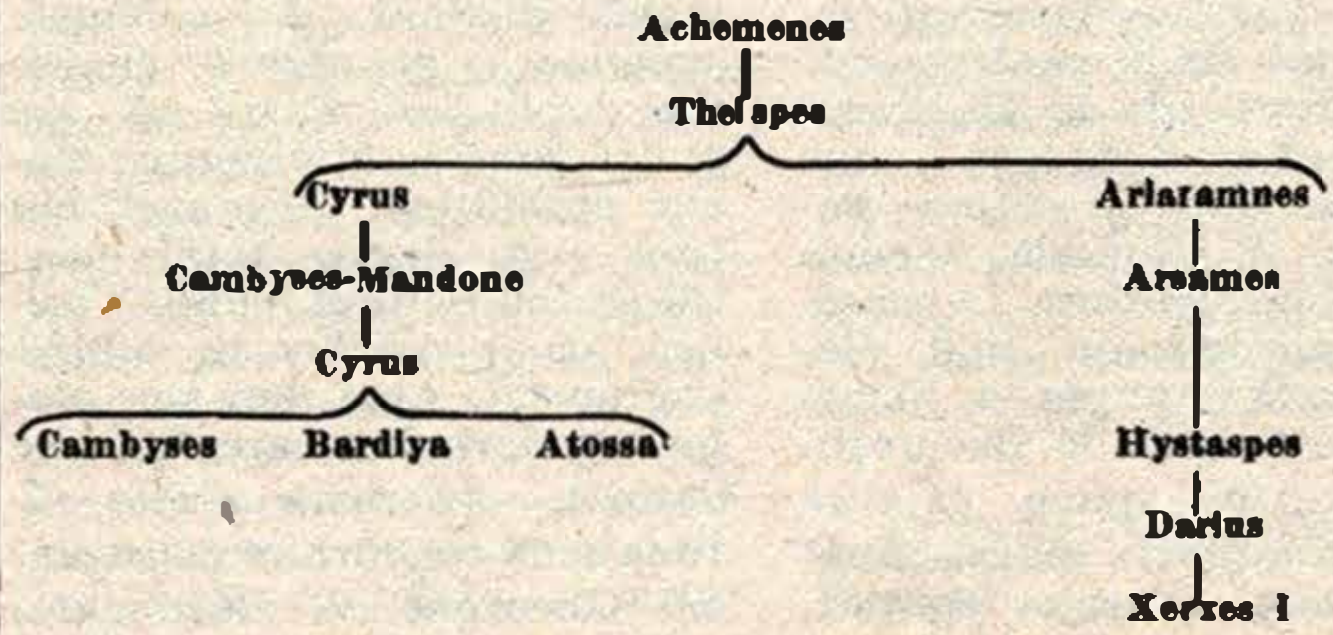

1926-1930: ÎN CULISELE CRIZEI DINASTICE (III)

Conf. univ. dr. MIRCEA MUȘAT, Conf. univ. dr. ION ARDELEANU

Așa cum s-a văzut din numărul anterior[1], lipsa de unitate între diversele forțe politice, divergențele dintre acestea au constituit tot atîția factori favorizanți pe care Carol și adepții săi s-au grăbit să-i folosească spre a-și atinge scopurile lor. La începutul lunii mai 1930, întoarcerea lui Carol era privită ca posibilă. Intransigenți rămăseseră numai liberalii. Guvernul național-țărănist era pasiv, nu acționa nici în sensul unei accelerări a întoarcerii, nici nu lua măsuri care să împiedice o încercare îndrăzneață a prințului. Mai mult, guvernul era acaparat de alte probleme. Activitatea de opoziție a partidului liberal se intensificase, datorită multor puncte vulnerabile ale guvernului.

[1] *Magazin istoric*, nr. 8/1986.

Regența însăși, ca formu d menită să asigure succesiunea la tron stabilită de legile votate de Adunarea Constituantă la 4 ianuarie 1926, se dovedește o creație șubredă, supusă fluctuațiilor și inconsecvențelor specifice vieții politice din acea vreme. Rezultă limpede acest lucru și din însemnările din acei ani ale ui R. Bossy pe care le reproducem în continuare.

2 august-30 septembrie 1929. Vacanță liniștită la Sinaia. La 27 august, întrerup șederea mea acolo pentru a rămîne cîteva zile în București cu regenții. Buzdugan vine de la Iachimov și petrece puține zile în Capitală, înainte de a-și lua reședința la moșia sa de la Faraoani (jud. Bacău). Eu îl întîmpin la Sinaia și îl întovărășesc la București. Pe drum, îmi spune că cura i-a priit — pare voinic, sănătos și vesel. Vorbim politică. Îmi spune că regina Maria nu este mulțumită de rolul ei șters și că i-a spus odată că ceea ce a făcut ea pentru țară îi dă dreptul de a-și spune cuvîntul în afacerile țării. „Se spune că ar vrea să-mi ia locul, adaugă el rîzînd. E o onoare prea mare pentru mine!"... onversația alunecă asupra lui Brătianu: „Te iubea mult, îmi spune Buzdugan, și te aprecia la fel. Mi-a zis mult bine de dumneata, între altele: «a fost crescut de o mamă distinsă, de o femeie superioară, pe care o cunosc din copilărie». Părea că are multă considerație pentru mama dumitale". Regentul îmi cere vești despre tatăl meu: „Mult mi-e drag conu Vasilică, boier moldovean subțire și glumeț". Apoi îmi face elogiul guvernului care își face datoria... (Aceasta a fost ultima mea convorbire cu regentul Gheorghe V. Buzdugan.)

3 octombrie 1929. Buzdugan, întors de la țară de două săptămîni, este grav bolnav de o infecțiune generală: septicemie. Spre durerea țării, necontenit lovită de cîțiva ani, se pare că un deznodămînt fatal va fi greu de înlăturat, avînd în vedere vîrsta bolnavului și debilitatea sa, în urma temperaturii ridicate ce are de aproape două săptămîni de cînd a căzut bolnav. Mă duc mereu, ziua și seara, la regent și sînt de față la consultațiile medicale. Bietul Buzdugan se luptă cu moartea. Hiott se întoarce de la Balcic, unde a fost cu Știrbey, spre a pune pe regina Maria la curent. I-a vorbit, bineînțeles, de împrejurarea nenorocită ce s-ar putea produce și de posibilitatea ca ea să fie chemată în locul ce-ar rămîne vacant în regență... Hiott îmi spune că Averescu ar fi favorabil reginei, ceea ce mi-e con-

În acest context, se poate afirma că la sfîrşitul lui aprilie şi în prima parte a lunii mai 1930, o bună parte din popularitatea naţional-ţărăniştilor era pierdută. Partidul liberal a căutat să beneficieze de uzura suferită de naţional-ţărănişti în timpul guvernării şi a intensificat campania împotriva acestora, avînd ca aliat ziarul *Universul*. Toate acestea au contribuit la crearea unei atmosfere prielnice revenirii prinţului Carol. De altfel, la sfîrşitul lunii mai, Carol l-a însărcinat pe maiorul Victor Precup să-l întrebe pe Iuliu Maniu ce atitudine ar lua dacă „într-o bună zi" s-ar hotărî să vină în ţară. „L-am încredinţat să spună A.S.R. prinţului Carol — relata Maniu — că... dacă... A.S.R. principele Carol s-ar decide să facă un pas hotărîtor independent, în mine nu va găsi un duşman, ci un binevoitor".

Tot atunci preşedintele Consiliului de Miniştri i-a comunicat că peste puţină vreme, mai exact în timpul vacanţei politice de vară, va face o călătorie în Franţa şi atunci va discuta cu Carol problema revenirii lui în ţară, pînă atunci sfătuindu-l să nu întreprindă nici o acţiune.

Trebuie precizat însă că nici în rîndul fruntaşilor liberali nu exista unanimitate de vederi faţă de păstrarea nezdruncinată a actelor constituţionale adoptate la 4 ianuarie 1926. Gheorghe Brătianu şi gruparea sa, denumită ulterior a liberalilor „georgişti", a început să privească cu simpatie întoarcerea lui Carol; o poziţie favorabilă acestei acţiuni a luat şi C. Argetoianu, în acel timp membru marcant al P.N.L.

În lupta împotriva planurilor de readucere a lui Carol, Vintilă Brătianu a căutat să atragă pe Al. Averescu şi O. Goga, conducătorii Partidului Poporului. În acea perioadă, aceştia, şi îndeosebi Octavian Goga, începuseră să se orienteze însă tot mai mult spre o înţelegere cu Carol, socotind că revenirea lor la guvern nu mai era posibilă decît prin mijlocirea lui, dată fiind slăbirea continuă a partidului. În cursul întîlnirilor generalului Al. Averescu şi ale lui Octavian Goga cu Carol, cei doi s-au declarat gata să sprijine venirea acestuia în ţară, cu condiţia ca el să se despartă definitiv de Elena Lupescu. De fapt, nu era vorba doar de un sfat „de familie" dat lui Carol, ci, mai ales, o încercare de a-l face pe prinţ să înţeleagă că nu-şi poate permite totul întorcîndu-se în ţară, ci va trebui să ţină seama de opinia guvernului. Carol a promis, pe cuvînt de onoare, că va proceda aşa, ceea ce l-a determinat pe Goga să-şi intensifice propaganda procarlistă.

Apelul adresat de Vintilă Brătianu lui Nicolae Iorga de a încheia cu liberalii o „uniune sacră" împotriva guvernului a rămas şi el fără un răspuns favorabil, fiind prea evidente scopurile urmărite de P.N.L. prin astfel de alianţe. De altfel, Nicolae Iorga continua să-l sprijine pe Carol din ce în ce mai deschis.

Teren prielnic pentru întoarcerea lui Carol oferea însăşi regenţa, lipsită de vigoarea necesară, şi în care Sărăţeanu era ca şi absent, principele Nicolae dorind să scape de orice obligaţii, fie ele chiar şi numai de ordin protocolar, iar patriarhul Miron Cristea nereprezentînd o forţă politică reală.

Lipsă de unitate în vederi exista şi în sînul familiei regale, unde regina Maria — dornică

---

firmat şi de Constantin Brătianu, care îmi mărturiseşte că la liberali părerile ar fi împărţite; Vintilă Brătianu însă ar fi contra intrării în regenţă a reginei Maria, spre a nu contraveni spiritului Constituţiei (care nu admite femei în funcţiuni publice), pe de o parte, şi voinţei indicate de Ferdinand şi Ion I.C. Brătianu, pe de altă parte. Patriarhul ar dori un jurisconsult. Nici n-a închis încă ochii sărmanul Buzdugan şi se bate lumea pentru locul lui. Ce bine-ar fi de-ar da Dumnezeu să se însănătoşească şi să se înlăture astfel orice prilej de neînţelegere printre români.

6 octombrie 1929. Patriarhul şi Nicolae primesc pe Maniu care-i roagă să admită interpretarea dispoziţiunilor constituţionale privitoare la regenţă, în sensul că nu regenţii cooptează un coleg în locul vacant (sub ratificarea Parlamentului), ci că Parlamentul alege noul regent. Regenţii primesc sub condiţiunea că vor fi consultaţi asupra persoanei. Maniu le dă toate asigurările în această privinţă şi obţine de la ei încuviinţarea ca, pînă la alegerea noului regent, prerogativele regale să treacă asupra Consiliului de Miniştri.

7 octombrie 1929. Ora 7 dimineaţa: moartea lui Buzdugan... După amiază, regenţii primesc pe Maniu şi-i propun pe regina Maria ca regentă. El răspunde că se va inspira, în alegerea ce va face, de spiritul Constituţiei şi de dorinţa ţării, căutînd în acelaşi timp o soluţie care să nu primejduiască interesele partidului său. În cercurile politice, candidatura reginei Maria nu pare să fie, în general, bine primită. Ea este susţinută cu insistenţă de Stere şi Ştirbey. Opinia publică i-ar prefera pe generalul Prezan sau pe vreun înalt magistrat.

9 octombrie 1929. După negocieri nesfîrşite, în care Stere joacă rolul principal, Maniu se vede pus în situaţia următoare: Partidul Ţărănesc este gata să rupă legătura cu Partidul Naţional[1] dacă se admit în regenţă doi membri ai dinastiei, care ar putea astfel forma oricînd majoritatea. Mihalache rămîne neşovăit pe această poziţie [de a nu admite în regenţă doi membri ai familiei regale], preconizată telegrafic şi de Madgearu. Maniu propune reginei Maria să ia, în regenţă, locul fiului ei. Firesc ea refuză. Maniu o roagă atunci să-l autorizeze a spune, de la tribuna Camerei, că ea nu doreşte a intra în regenţă. (Diamandy îmi

[1] Fuzionate în 10 octombrie 1926 sub denumirea de Partidul Naţional Ţărănesc.

să ocupe un loc în regenţă şi neîmpăcîndu-se cu firea impulsivă şi cu ieşirile lipsite de respect ale lui Carol — considera cariera politică a acestuia ca definitiv sfîrşită, în timp ce principele Nicolae şi principesa Ileana se pronunţau pentru întoarcerea lui Carol. De altfel, la începutul lui iunie 1930, în familia regală a izbucnit un adevărat conflict în legătură cu intenţiile reginei Maria de a ocupa locul de prim-regent; principele Nicolae a declarat atunci că pentru rezolvarea conflictelor existente în sînul familiei regale era necesară prezenţa lui Carol. Acest diferend a şubrezit şi mai mult prestigiul monarhiei, oferind noi posibilităţi de manevră grupului carlist, care, sub pretextul necesităţii întăririi autorităţii acesteia, acţiona în direcţia aducerii în ţară a ex-prinţului.

Contradicţiile dintre principalele partide politice — şi îndeosebi dintre P.N.Ţ. şi P.N.L. —, divergenţele existente chiar în cadrul acestor partide, şi care le slăbeau rezistenţa, lipsa de unitate de vederi în cadrul guvernului însuşi, al regenţei şi al familiei regale au constituit factori care au favorizat punerea în aplicare a planurilor adepţilor aducerii în ţară a lui Carol. Aceştia au hotărît să acţioneze prin surprindere, punînd ţara în faţa unui fapt împlinit.

Partidele de opoziţie — cu excepţia celui liberal, care nici n-a mai fost consultat — s-au declarat pentru revenirea prinţului la cîrmă. Membrii guvernului — afară de Maniu, care ezita ca de obicei — au fost sondaţi şi ei: Grigore Iunian şi Mihalache s-au declarat categoric pentru revenirea lui Carol, iar ceilalţi lăsau să se înţeleagă că nu aveau nimic de obiectat. Modul concret în care urma să se realizeze acţiunea a fost stabilit în cursul cîtorva vizite făcute de Mihail Manoilescu la Paris, cu care prilej s-a sfătuit cu Carol şi grupul acestuia.

Apreciind că divergenţele dintre partidele politice atinseseră un punct culminant şi că nu va avea de întîmpinat o rezistenţă serioasă, Carol a decis să se reîntoarcă imediat în ţară şi să ocupe tronul României. La 4 iunie 1930, maiorul Precup (căruia Carol îi încredinţase sarcina pregătirii tehnice a întoarcerii sale în ţară) s-a înapoiat de la Paris la Bucureşti, prezentîndu-se lui Maniu. I-a anunţat plecarea lui Carol spre ţară şi — relatează Maniu — „rugîndu-mă să nu fac nimic împotriva lui şi să îmbrăţişez ideea restaurării... El, Precup, pleacă în aceeaşi seară înapoi, pentru a-l întîlni în drum, ca să-i comunice hotărîrea... L-am întrebat despre timpul precis cînd poate să sosească A.S.R. prinţul Carol. Nu a ştiut da un răspuns precis, dar ne-am înţeles că mă va ţine în curent prin maiorul Nicoară".

Maniu nu credea că întoarcerea lui Carol va fi atît de precipitată, dar, pentru orice eventualitate, a prelungit încă o lună Parlamentul care trebuia să ia vacanţa la sfîrşitul lunii mai. Fără Parlament, guvernul ar fi fost mai slab în faţa loviturii de stat pregătită de Carol. Maniu a comunicat colonelului Manolescu, adjutantul principelui Nicolae, să-l anunţe în audienţă pentru a-i relata lucruri „extrem de importante". Iată ce notează el: „Alteţa Sa Regală prinţul Nicolae m-a primit în aceeaşi seară... , i-am comunicat pe scurt cele ştiute şi i-am propus să fie de acord — rămînînd să vorbesc şi cu ceilalţi regenţi — ca A.S.R. prinţul Carol să intre în ţară, să fie primit în mod cuvenit, să fie găzduit la pala-

spune că ar fi adăugat şi oarecari făgăduieli de mărire a listei civile pentru Nicolae). Se pare că regina Maria s-a supărat şi i-a refuzat cererea... Tăcerea lui Hiott, căruia îi povestesc aceasta, confirmă exactitatea scenei. El a asistat numai la sfîrşitul ei. Regina a spus lui Maniu: „Nimeni nu poate ţine balanţa aşa de drept ca mine. Dovadă că regenţi numiţi de unii, au fost atraşi de alţii. Iar eu, care am susţinut acum venirea dv. la putere, sînt, ca dinastia ce reprezint, deasupra partidelor".

După mare întîrziere, soseşte guvernul la Cameră, pe la amiază. Se face elogiul lui Buzdugan şi Iorga cere, cu energie, să nu fie aleasă regina Maria regentă. Guvernul cere partizanilor săi alegerea lui Sărăţeanu. *Coup de théâtre!* Nimeni nu rostise numele său! După proclamare, merg la Sărăţeanu acasă şi-l aduc, în automobilul Curţii, la Palat. De acolo, porneşte cortegiul la Cameră, unde noul regent prestează jurămîntul. Apoi, participarea cu toţii, la înmormîntarea lui Buzdugan (Bucureşti — Faraoani). Regenţa este din nou în fiinţă.

17 decembrie 1929. Întreb pe patriarh dacă este adevărat zvonul despre trecerea reginei Maria la ortodoxism. Îmi răspunde: „Nu în formă, da în fond. Iată cum stau lucrurile. Mi-a cerut, acum cîţiva ani, s-o spovedesc şi s-o împărtăşesc. I-am arătat că nu-i este îngăduit unui erarh ortodox să împărtăşească pe o protestantă. Dînsa mi-a spus că, locuind de atîţia ani în ţară, s-a identificat cu neamul nostru şi doreşte să trăiască de acum înainte în religia lui şi a copiilor ei. Atunci nu i-am ascuns bucuria mea faţă de declaraţia ei, pe care o socotesc ca o mărturisire solemnă de trecere la religia ortodoxă şi i-am zis că bine face că vrea să vieţuiască în atmosfera religiei ortodoxe... Apoi am pus-o în genunchi, i-am aşezat patrafirul pe cap şi am lăsat-o să-şi spună toate blestemăţiile! Apoi am împărtăşit-o şi de atunci o consider drept ortodoxă, deşi nu vrea s-o declare oficial, spre a nu indispune cercurile anglicane"...

3 mai 1930. Iorga a primit, acum cîtva timp, o scrisoare de la Carol, prin care acesta îl vesteşte că a rupt legăturile sale cu Lupeasca şi îl roagă să înfăţişeze, din nou, chestiunea lui, spre a fi examinată de toţi într-un spirit larg şi creştinesc. Se pare că, din scrisoare, reiese că-şi recunoaşte greşeala. Se pune la dispoziţia ţării, dacă regenţa şi Parlamentul fac apel la dînsul. Semnează: „Carol, principe al României", titlu la care

tul Cotroceni... Prinţul Nicolae a primit surprins, dar cu mult calm, ştirile raportate şi a acceptat, întru totul, propunerile mele... În dimineaţa următoare [6 iunie] am mers la dl. Alexandru Vaida-Voievod, pe care în preziuă îl prevenisem, i-am comunicat că A.S.R. prinţul Carol deseară va sosi la Bucureşti. De la dînsul am mers la regentul Sărăţeanu şi i-am comunicat sosirea A.S. principelui Carol pentru deseară... L-am rugat mai departe, ca, în cazul cînd A.S.R. principele Nicolae va voi să rămînă regent, să-şi dea demisia din regenţă pentru a face loc A.S. prinţului Carol, ceea ce dl. Sărăţeanu a aprobat fără nici o rezervă. După dejun, la ora 3 1/2 m-am prezentat la regentul patriarh Miron, i-am comunicat sosirea A.S.R. prinţul Carol, cerîndu-i învoirea pentru intrarea lui în ţară şi intrarea în regenţă, învoire pe care a dat-o fără nici o ezitare. După acestea i-am comunicat d-lui Mihalache şi celorlalţi domni miniştri la Preşedinţia Consiliului, sosirea A.S.R. prinţul Carol şi l-am rugat pe dl. Vaida să ia cu sine pe prefectul poliţiei, dl. general Nicoleanu, şi 100 de jandarmi, să se ducă la aerodromul Băneasa pentru a-l întîmpina pe Alteţa Sa Regală prinţul Carol şi a-l conduce la Cotroceni".

În ziua de 3 iunie, Carol, împreună cu Puiu Dumitrescu şi Gatoski, a pornit cu automobilul spre München. De aici, în dimineaţa zilei de 6 iunie, cu un avion, Carol a reuşit, după două aterizări forţate la Vadul Crişului şi la Cluj, să ajungă în jurul orei 19.00 pe aeroportul din Someş-sat, de unde a pornit, la ora 19.25, spre Bucureşti.

Între timp, zvonurile despre sosirea lui Carol au început să circule cu intensitate. Alarmat, Vintilă Brătianu i-a vizitat succesiv pe Vaida-Voievod şi pe Madgearu, atrăgîndu-le atenţia asupra gravităţii situaţiei. Cei doi miniştri au declarat însă că, după convingerea lor, zvonurile erau absolut false.

Din însărcinarea lui Iuliu Maniu, ministrul de interne, Al. Vaida-Voievod, împreună cu prefectul Poliţiei Capitalei, Eracle Nicoleanu, s-au deplasat la aeroportul Băneasa, aşteptînd avionul care făcea cursa Paris-Bucureşti. Văzînd că printre pasageri nu se afla şi Carol, cei doi au plecat.

Nici nu-l puteau întîlni, căci Carol a venit cu un alt avion. Aterizarea a avut totuşi loc pe aeroportul Băneasa şi nu la Cotroceni, cum fixase mai înainte cu colonelul Gabriel Marinescu, care îl aşteptase acolo cu „trupa" spre a-l proteja şi a-l conduce la palat. Descinzînd din avion, îmbrăcat în uniformă de general, Carol l-a luat prin surprindere pe colonelul Cantacuzino-Paşcanu, comandantul aeroportului Băneasa, care l-a primit şi l-a condus, la cererea acestuia, cu maşina sa mai întîi la cazarma regimentului comandat de Gabriel Marinescu; aici, după ce a trecut în revistă trupele, a plecat în fruntea lor şi în sunetul fanfarei la palatul Cotroceni, unde a fost primit de principele Nicolae.

Întîrzierea venirii lui Carol a făcut imposibilă întîlnirea cu prefectul Poliţiei Capitalei, generalul Eracle Nicoleanu, care avea sarcina să-l întîmpine şi să-l conducă la Preşedinţia Consiliului de Miniştri. După ce Carol a ajuns la Cotroceni l-a înştiinţat prin telefon pe Maniu de sosirea sa. Acesta i-a propus lui Carol să meargă la preşedinţie pentru a discuta unele probleme privind şederea sa în ţară, adăugînd că i s-a şi amenajat un apartament acolo, în calitate de oaspete al guvernu-

nu mai are absolut nici un drept. Iorga a remis scrisoarea lui Maniu, care a comunicat-o regenţei. Ca răspuns, şi faţă de pasivitatea organelor în drept, partidul liberal, al cărui congres de ieri a demonstrat forţă reală, a hotărît să publice o nouă „carte verde" cu toate actele oficiale române şi străine privitoare la activitatea lui Carol, înainte şi după renunţarea sa. Vintilă Brătianu a însărcinat pe Constantin Brătianu să prezinte lucrarea regenţei, prin mijlocirea lui Hiott, pentru ca şefii statului să aibă cunoştinţă de ea, înaintea marelui public. Hiott a dat mai tîrziu răspunsul direct lui Vintilă Brătianu: prinţul Nicolae este de părere ca broşura să nu fie răspîndită şi pentru aceasta doreşte să-l vadă, singur, în mod excepţional (fără colegii săi din regenţă). Vintilă Brătianu s-a dus dar la

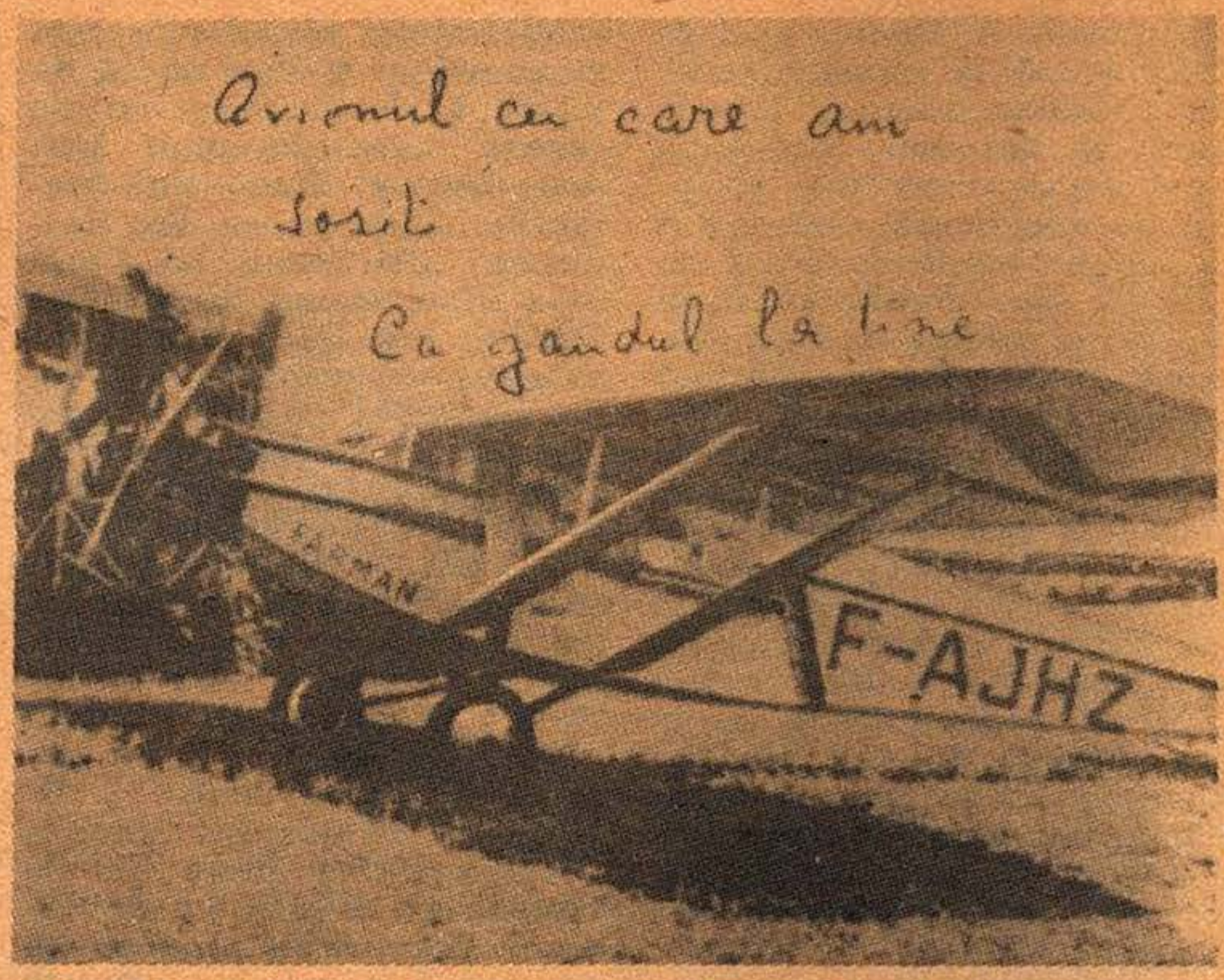

În ciuda tuturor promisiunilor făcute, Carol nu s-a gîndit în mod serios să se despartă de Elena Lupescu. Abia întors în ţară, îi trimitea fotografia de mai sus, cu o înflăcărată dedicaţie

lui. Carol, care își dădea seama de situația dificilă în care se afla, s-a temut să plece și l-a rugat pe Maniu să vină el la Cotroceni, ceea ce acesta a și făcut, cedînd în fața celui care, din punct de vedere juridic, nu era în momentul acela mai mult decît un simplu particular. Iată cum relatează Maniu întîlnirea: „Din conversația care s-a desfășurat am constatat că este indispus față de mine și că este sub impresia unor informațiuni greșite și direct dușmănoase mie. Neturburat de această împrejurare, am discutat modalitatea venirii lui la domnie, și ne-am înțeles în mod categoric că el va intra în regență în locul A.S.R. prințului Nicolae, sau al d-lui Sărățeanu, așa după cum urma să ne înțelegem a doua zi, de dimineață. Chestiunea d-nei Lupescu nu am pus-o deloc în discuție, — ar fi fost cu totul nepotrivit în împrejurările date, — iar pe de altă parte nu voiam să intru în discuțiunea unei chestiuni pe care o consideram tranșată prin declarațiunea făcută d-lui Petre Ciolan și comunicată mie direct. Acestea s-au întîmplat noaptea între orele 2 și 3".

În cadrul discuției pe care a avut-o la palatul Cotroceni, în noaptea de 6 iunie, cu Iuliu Maniu, Carol a declarat că venise să-l ajute pe șeful guvernului să învingă greutățile cu care acesta se confrunta și, ca atare, se punea la dispoziția lui. Maniu i-a răspuns că situația de drept și de fapt nu-i permitea să revină asupra hotărîrilor adoptate cu patru ani în urmă și care fuseseră determinate în mare măsură de comportarea lui; ca șef al guvernului, nu putea acționa pentru detronarea regelui Mihai și înscăunarea lui Carol. Maniu a propus lui Carol, mai întîi, să intre în regență, și după un timp guvernul să propună Parlamentului anularea legilor din 4 ianuarie 1926 și să-l proclame rege. În acest fel, Maniu ar fi introdus în regență un dușman înverșunat al liberalilor și al reginei Maria, de a căror adversitate nu putea să nu țină seama. Pentru a pune în aplicare acest plan, i-a cerut lui Carol să se oblige solemn că va anula divorțul cu principesa Elena[1] și se va despărți de Elena Lupescu. acesteia urmînd a i se interzice întoarcerea în țară. Vădit enervat, Carol a răspuns că, deși el vedea lucrurile în alt fel, era „gata să admită argumentarea" lui Maniu. după care primul ministru a plecat la Președinția Consiliului de Miniștri, spre a se consulta cu ceilalți membri ai guvernului și cu fruntași ai Partidului Național-Țărănesc, convocați acolo.

În dimineața zilei de 7 iunie, Carol a continuat discuțiile la palatul Cotroceni. Iată ce relatează patriarhul Miron Cristea despre întrevederea cu Carol, la care a fost invitat și Iuliu Maniu: „Eram la palatul

[1] În 1928, principesa Elena de Grecia divorțase de Carol. Dorința a fost a principesei Elena și nu a fost impusă, cum s-a crezut, de partidul liberal. Aparent, reacția normală a unei femei ultragiate de purtarea soțului; în fond, cauza era de natură sentimentală. Îndrăgostită de ducele d'Aosta, voia să se căsătorească cu acest prinț italian pe care îl cunoscuse în 1925. Căsătoria nu s-a putut face datorită opunerii bisericii catolice, care interzicea unui catolic căsătoria cu o femeie divorțată. După întoarcerea sa, regele Carol a încercat prin toate mijloacele să o determine pe principesa Elena de Grecia să ceară anularea divorțului, dorind să-și refacă căminul. Dar demersurile lui s-au izbit de intransigența principesei Elena care spera să obțină din partea Vaticanului autorizația de căsătorie cu ducele d'Aosta. Și cum de la început nu avusese nici un sentiment de iubire față de Carol, iar România nu-i plăcea, dorința ei fiind să se instaleze în Italia, separația a rămas definitivă.

Cotroceni. A făcut apel la Nicolae să ia cîrma efectiv, în chestiile mari ce privesc țara și dinastia. Nicolae i-a replicat că, fiind tînăr și lipsit de experiență, este nevoit a lua hotărîrile de acord cu colegii săi. Vintilă Brătianu i-a atras atenția că în chestiunile mari nu este necesară experiența, ci inima și sufletul. Văzînd că prințul nu zice nimic de chestia care urma să facă obiectul audienței, Vintilă Brătianu începe el vorba despre cartea Carol și declară că, față de dorința exprimată de prinț, va amîna cu trei zile răspîndirea broșurii, în speranța că, în acest interval, regența va da un comunicat lămuritor, declarînd chestiunea categoric și definitiv închisă, ceea ce ar face atunci inutilă broșura.

8 mai 1930. Se zvonește că Nicolae, influențat de anturajul său, ar deveni favorabil fratelui său. La aceasta ar contribui și dorința sa de a scăpa de însărcinarea de regent, care de mult nu-i mai convine. Unde sînt vremurile cînd spunea lui Buzdugan: „Partizanii lui Carol nu-și dau seama de situația familiei lui. Dacă el s-ar întoarce, ar urma să plecăm noi cu toții!" Acum se pare că s-au schimbat lucrurile. Face dificultăți pentru comunicatul cerut de Partidul Național-Liberal. Hiott a trebuit să amîne cu 24 de ore răspunsul de dat lui Vintilă Brătianu, care este hotărît să dea drumul broșurii. Pe de altă parte, Nicolae insistă ca donația lui Carol pentru sinistrații de la Costești (unde a ars biserica cu peste 100 de credincioși în noaptea de Vinerea Mare) să fie predată sub numele „Principele Carol" ([titlu] la care nu mai are drept).

9 mai 1930. Prințul Nicolae, susținut de Sărățeanu, se opune cu desăvîrșire la comunicatul cerut de partidul liberal, în chestia Carol, deși, în audiența lui Vintilă Brătianu, părea că agreează această idee. Patriarhul, care n-ar fi contra comunicatului, stă în rezervă. Rezultat: se refuză comunicatul. Hiott este însărcinat să comunice lui Vintilă Brătianu (prin mijlocirea lui Constantin Brătianu) că „Înalta regență consideră jignitoare cererea d-lui Vintilă Brătianu, căci ea pare a pune la îndoială bunăcredința regenței de a ține jurămîntul prestat". Constantin Brătianu îmi spune că Vintilă nu este mulțumit de acest răspuns. El voia o manifestare publică a regenței, care să pună capăt agitației carliste.

Cotroceni, sîmbătă 7 iunie 1930. Tratam cu prinţul Carol, sosit vineri noaptea cu aeroplanul de la München. cum să se aranjeze situaţia lui fără a produce zguduiri, vărsări de sînge, care puteau fi fatale pentru ţară... [Am ajuns] cu prinţul Carol decît la principiul că regenţa şi eu nu puteam participa la nici o acţiune de detronare a lui Mihai, căruia i-am jurat credinţă. Atunci am chemat acolo şi pe Maniu de la Consiliul de Miniştri, în permanenţă întrunit. Acolo sosit [şi Maniu] ne-am tot ciorovăit în termeni altcum foarte cuviincioşi; am discutat. Şi Maniu era de părere, cum s-au înţeles astă-noapte la 4. «Carol să intre în regenţă». Pe asta au dat mîna. S-au despărţit. Dar Carol s-a schimbat pînă dimineaţa. El voia să fie proclamat rege. Maniu, ca şi mine, i-am replicat: «Am jurat credinţă fiului Mihai». Îl voia regent. Atunci Carol i-a replicat: «Ei bine, dar cînd cu Alba Iulia[1] — tot aşa ne-a' fost înţelesul. Să fiu proclamat rege». Maniu s-a uitat odată la mine. Nu i-a convenit că principele Carol a trădat chestia. Era demascat. Deci eram acum convins că Maniu cu guvernul său avea să-i împlinească promisia, înţelegerea".

În urma întrevederilor cu Maniu şi Miron Cristea, Carol s-a convins că şeful guvernului nu era hotărît să ia măsuri ferme pentru apărarea actului de la 4 ianuarie 1926. În consecinţă, el a decis să invite la Cotroceni un număr mare de personalităţi politice, pentru a profita din plin de divergenţele existente în sînul partidelor politice. Printre cei invitaţi încă în cursul nopţii s-au aflat Alexandru Averescu, I. Mihalache şi Octavian Goga, apoi generalul Prezan, iar dimineaţa — dr. N. Lupu. A fost de faţă, de asemenea, Grigore Iunian, care, supărat pe grupul „ardelenilor" şi îndeosebi pe Maniu, căuta să-l convingă pe Carol că formula trecerii prin regenţă nu este obligatorie şi că ar fi pe deplin constituţională proclamarea sa ca rege. Aurel Leucuţia, deşi apropiat lui Maniu, a ţinut să se înfăţişeze şi el lui Carol, spre a fi luat în seamă. Dintre liberali a fost chemat prin telegramă, de la Iaşi, Gheorghe Brătianu, ale cărui simpatii pentru Carol deveniseră cunoscute. Acestuia i s-a arătat că monarhia, pentru a nu deveni o prizonieră în mîinile Partidului Naţional-Ţărănist, dorea colaborarea cu Partidul Naţional-Liberal şi că, dacă acest lucru nu era posibil cu întregul partid, ar dori să o facă cel puţin cu tinere ul. Dintre carlişti a sosit şi Nae Ionescu, iar Gabriel Marinescu a fost tot timpul prezent, străduindu-se să facă orice spre a asigura reuşita acţiunii şi a deveni indispensabil lui Carol. De asemenea, C. Argetoianu şi-a exprimat deschis satisfacţia pentru întoarcerea acestuia, declarînd lui Duca, ceva mai tîrziu, că, dacă liberalii vor persista în atitudinea lor potrivnică lui Carol, el va părăsi par idul liberal.

În tot cursul zilei de 7 iunie 1930, carliştii au organizat zgomotoase manifestaţii în favoarea proclamării lui Carol ca rege; printre cei ce s-au pus în mişcare au fost numeroşi membri ai Gărzii de fier şi ai altor organizaţii de dreapta. ■

[1] Exasperat de faptul că guvernul liberal se crampona de putere, în primăvara anului 1928 P.N.Ţ. a desfăşurat o amplă campanie, culminînd cu convocarea unei mari adunări la Alba Iulia. Aduñarea s-a şi ţinut în ziua de 6 mai 1928. În cursul pregătirii acestela, I. Maniu şi ceilalţi lideri ai P.N.Ţ. lansează şi ipoteza rechemării lui Carol ca rege chiar în timpul adunării de la Alba Iulia (*Magazin istoric*, nr. 8/1970).

13 mai 1930. Vintilă Brătianu a hotărît răspîndirea broşurii despre Carol şi ne-o trimite la toţi, la Palat, inclusiv regenţei, bineînţeles, deşi guvernul a hotărît confiscarea cărţii precum şi a tuturor ziarelor care pomenesc de „chestia închisă".

14 mai 1930. Contele Alexandru de Hochberg (care se logodise oficial cu principesa Ileana, în cursul iernii — logodnă ruptă de domniţă, din pricina relelor moravuri ale acestui fiu al principelui de Pless) s-a dus în Egipt, spre a se întîlni cu Ileana. Ea însă nu l-a primit.

1 iunie 1930. Mişcarea carlistă se accentuează, graţie prinţului Nicolae şi slăbiciunii guvernului. Prinţul Nicolae a insistat ca generalii carlişti să obţină comandamente efective, înlăturînd pe ceilalţi. A declarat colegilor săi din regenţă că nu vede alt mijloc de salvare pentru ţară, decît readucerea lui Carol. Din această pricină, precum şi din motive mai intime (prinţul doreşte a părăsi regenţa etc.). se pare că există o serioasă neînţelegere între el şi mama lui (a primit în audienţă pe Grigore N. Filipescu care o atacă în *Epoca*).

3 iunie 1930. Hiott este atacat în ziare pe chestia renunţării lui Carol. Îmi spune că posedă în original şi copii instrucţiunile ce i-a dat regele Ferdinand. Ele sînt scrise în limba franceză şi intitulate *Instructions pour Hiott*. I-au fost remise la plecarea sa la Milano. Îmi citeşte o parte din ele. Una din condiţiunile puse de rege întoarcerii fiului său era ca el să-şi schimbe viaţa intimă. După misiunea sa, de care însuşi Carol într-o scrisoare către Sitta nu spune decît bine („Hiott s-a comportat ca un gentleman") el a redactat un raport amănunţit regelui despre convorbirile avute. Nu vrea însă să publice aceste documente prea intime. „După moartea mea însă, adaugă el, fiul meu Dinu va putea, pe temeiul lor, să-mi apere memoria".

6 iunie 1930. La ora 7 seara, pe aerodromul de la Cluj, aterizează un avion cu Carol. Comandanţii militari, care erau preveniţi, îl primesc cu căldură. La 10 seara, soseşte la Băneasa şi pleacă pe platoul de la Cotroceni, unde-l aşteptau în careu regimentele 2 şi 9 vînători (din brigada colonelului Iacobici). Cu aceste regimente se îndreaptă spre palatul Cotroceni, unde este primit de fratele său care-l aştepta. ■

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

UNDE AU DISPĂRUT COMORILE INCAŞILOR?

PATRICK BRAUN

Statul incaşilor a apărut la începutul sec. XIII, avînd ca prim suveran pe legendarul Manco Capac. Înaintea lui însă, regiunea Anzilor cunoscuse mai multe civilizaţii, între care cele mai vechi datînd din mileniul III î.e.n. Termenul inca, cu semnificaţia de „fiul soarelui" şi desemnînd iniţial pe suveranul populaţiei din regiunea Cuzco, s-a extins ulterior asupra tuturor popoarelor din America de Sud supuse de incaşi în a doua jumătate a secolului XV.

Vreme de două secole şi jumătate, incaşii nu au fost decît un mic trib instalat în împrejurimile aşezării Cuzco. Expansiunea uriaşă a imperiului lor reprezintă una dintre curiozităţile istoriei. Ea a fost la fel de fulgerătoare ca şi dispariţia lui. A început efectiv odată cu urcarea pe tron a împăratului Pachacutec (1438), a ajuns aproape de apogeu în momentul morţii fiului său, Topa Inca (1493), şi s-a încheiat în 1533, anul cuceririi imperiului de către conchistadorul spaniol Francisco Pizarro. În mai puţin de 50 ani, Pachacutec şi Topa Inca, care pot fi comparaţi cu Alexandru Macedon, Genghis Han sau Napoleon, au ajuns să stăpînească o suprafaţă de aproape 350 000 mile pătrate: partea de sud a actualului Ecuador, partea de nord a statului Chile, precum şi teritoriile statelor Peru şi Bolivia.

La moartea lui Huayna Capac, în jurul anului 1525, imperiul a fost disputat între cei doi fii ai săi, Huascar, moştenitorul legal, şi Atahualpa, fiul favorit. A învins acesta din urmă, dar războiul civil a slăbit imperiul, pe care Pizarro l-a putut supune astfel cu o mînă de oameni.

S-a încheiat astfel istoria unei vechi civilizaţii, din cultura căreia puţine vestigii au dăinuit pînă în zilele noastre. În America de Sud nu s-au găsit nici un fel de documente scrise privind popoarele continentului şi nici picturi reprezentînd momente din istoria lor timpurie, ca în cazul civilizaţiilor maya sau aztecă. Legendele, cîteva construcţii — fortăreţe şi o vastă reţea rutieră cu centrul la Cuzco —, cîteva descoperiri arheologice constituie singurele surse de informaţie privind civilizaţia incaşă. Mărturiile materiale ale culturii celor subjugaţi au fost distruse de conchistadorii lacomi de comori.

În imagine: preţioase obiecte de aur şi argint vor ajunge în mîinile conchistadorilor prădalnici.

Specialist în istoria popoarelor din America precolumbiană, Patrick Braun, autorul cîtorva cărţi în domeniu, semnează şi lucrarea Les Trésors des incas, **apărută la Paris, în 1978. După ani de cercetări în vechile arhive spaniole şi după numeroase călătorii în America de Sud, Patrick Braun a putut stabili, cu ajutorul unor documente inedite, datînd chiar din vremea conchistadorilor, care a fost soarta comorilor acestui strălucit imperiu.**

Versiunea românească a cărţii, din care revista noastră prezintă un fragment prescurtat, cu titlul şi subtitlurile redacţiei, se află în pregătire la Editura Meridiane.

La 13 februarie 1535, regele Spaniei Carol Quintul trimite în coloniile sale din Indiile occidentale o misivă, care prevede că tot aurul şi argintul ridicate de pe pămînturile Perului trebuie să fie topite în incinta Monetăriilor regale din Sevilla, Segovia şi Toledo. Spaniolii considerau coloniile din vest e trem de rentabile pentru moneda lor aflată în declin.

Dacă ordinul a înviorat rapid finanţele regale, el a însemnat în schimb o adevărată catastrofă pentru civilizaţiile sud-americane precolumbiene. Spaniolii şi-au însuşit de la incaşi o pradă fabuloasă, atît cantitativ, cît mai ales, calitativ. Statui ale unor divinităţi, minunate vase de ceremonie, podoabe, veşminte, căşti de aur masiv, simboluri ale culturii solare, toate aveau să dispară, pentru totdeauna, în cuptoarele iberice. Ofiţerii spanioli aveau obligaţia să împartă cu Coroana Spaniei orice pradă. Douăzeci la sută din bunuri se expediau în metropolă. Era deci în interesul conchistadorilor să camufleze cea mai mare parte din ceea ce capturau, să nu menţioneze comorile nici măcar în scrierile lor, care puteau oricînd cădea în mîinile regelui. Este evident că numărul avuţiilor însuşite de conchistadori a fost mult mai mare decît cel menţionat în textele care ne-au parvenit.

Pericolul „zeilor albi"

În ianuarie 1531, conchistadorul spaniol Francisco Pizarro[1] a părăsit oraşul Panama, avînd ca punct terminus al călătoriei sale Cuzco. Era însoţit de 180 soldaţi şi 37 cai, îmbarcaţi în trei nave. 13 zile i-au fost necesare acestui corp expediţionar pentru a ajunge în golful San Mateo, azi pe teritoriul ecuadorian. Pescarii de acolo, nefiind prea bogaţi, nu au putut potoli singuri setea de aur a cuceritorilor. Aceştia din urmă au intrat apoi în orăşelul Conque — prima aşezare mai importantă din vastul imperiu al dinastiei inca, pe care îl descopereau şi pe care l-au supus unui jaf nemilos.

De la conchistadorul Jerez, care ne-a lăsat o mărturie scrisă, ştim că s-au adunat acolo 15 000 pesos de aur şi 15 000 marcos de argint, ceea ce, în monedă actuală, înseamnă peste 62 kg aur masiv şi, peste 345 kg argint. Vărul lui Francisco Pizarro, Pedro, a făcut chiar în manuscrisele lui calculul — subestimat, desigur — al totalului financiar al prăzii: 200 000 castellanos, adică peste 3 milioane dolari, într-un singur oraş, şi încă de mică importanţă.

Oameni, cai şi nave s-au deplasat apoi spre sud, spre oraşul Tumbes. Spaniolii s-au instalat acolo nu în tabere pe cîmp sau în cocioabele ţăranilor, ci în templele şi palatele puse la dispoziţia lor de către autorităţile locale, care nu ştiau cu cine aveau de-a face. Lui Pizarro, proclamat de aci înainte, cu de la sine putere, guvernator general al provinciei, i s-au oferit tunici luxoase, montate cu plăci de aur şi de argint. Vrînd să evite orice neînţelegere cu invadatorii şi să le menţină prietenia, indigenii i-au acoperit literalmente din cap pînă în picioare cu aur şi argint.

Tumbes era un oraş foarte bogat. Avea un Templu al soarelui şi o mănăstire pentru marii preoţi, era apărat de o solidă fortăreaţă de piatră. Dar conchistadorii nu au obţinut de aici decît 2000 pesos de aur şi de argint, adică 8,5 kg. Îngrijoraţi sau indignaţi de comportările ciudate ale celor pe care îi luaseră iniţial drept „zei albi", incaşii au reuşit să-şi ascundă comorile. În cîteva nopţi, ei au îngropat într-un loc ascuns toate bogăţiile oraşului. Spaniolii nu le-au găsit şi cum nu au mai părăsit niciodată aceste locuri, s-ar putea ca aceste comori să se afle la locurile lor, neatinse, în Tumbes, în imediata lui apropiere sau în altă parte.

Pizarro a hotărît să se stabilească pe teritoriul Perului, întemeind astfel prima colonie spaniolă din această ţară, pe care a denumit-o San Miguel. Dar el şi oamenii lui nu aveau deloc de gînd să stea locului. Trebuiau cu orice preţ să se mişte, să captureze alte comori, şi, mai ales, să intre în legătură cu împăratul inca în persoană, cu acela al cărui nume populaţia îl rostea cu respect, Atahualpa[2], al 13-lea suveran din dinastia inca.

Prezicerile lui Huayna Capac

Datorită iscoadelor lui, Atahualpa ştia de multă vreme totul despre nelegiuirile conchistadorilor. Rămînea însă mai departe, în latul său imperial din Cuzco. Pentru ca spaniolii să ajungă acolo, ei trebuiau să străbată aproape tot imperiul, un imperiu uriaş, care începea să-şi arate ostilitatea faţă de agresor. Forţele spaniole numărau doar 62 cavalerişti şi 100 infanterişti. Cît priveşte armamentul, era destul de sărăcăcios. Versiunea lui Jerez, care pare oficială, pomeneşte de 20 arbalete, trei muschete şi două culevrine (tunuri mici).

Cu acest echipament anacronic, Pizarro a pornit spre sud, pentru a-şi spori prada. În acel moment, Atahualpa nu se mai afla în Cuzco, ci în nordul ţării, în împrejurimile

[1] *Magazin istoric*, nr. 6/1973.

[2] Confruntarea dintre conchistadorul spaniol şi împăratul incas a mai fost prezentată tangenţial de *Magazin istoric*, în contextul destrămării imperiului incas (nr. 7/1970) şi al unei răscoale indiene din anul 1536 (nr. 8/1981).

muntoase ale actualului oraş peruvian Cajamarca. Atunci cînd spaniolii au apărut în faţa porţilor oraşului, suveranul inca i-a primit cu toate onorurile. I-a găzduit chiar în palatele şi templele din Cajamarca, ignorînd ce îl informaseră iscoadele. Prima dintre prezicerile tatălui său, Huayna Capac, „te vei război în mod crîncen, sîngele regesc se va stinge"... se realizase, deoarece Atahualpa abia cîştigase lupta împotriva fratelui său Huascar, care domnea în imperiul de nord, la Quito. Să fi stăruit în mintea lui, în clipa cînd îl întîlnea pe Pizarro, a doua profeţie a tatălui său: După tine „imperiul va dispare"?

Cînd, la 15 noiembrie 1532, Pizarro şi oamenii lui au ajuns în piaţa principală din Cajamarca, 20 000 pînă la 40 000 ostaşi inca prezenţi îi priveau cu ură. Suveranul inca venise la întîlnire neînarmat, în litiera lui de aur masiv. Din ea avea să ajungă direct în temniţele oraşului, pentru că spaniolii l-au luat pe loc prizonier. Odată şeful lor capturat, ostaşii inca lipsiţi de căpetenie s-au dezorganizat. Şarja cavaleriei şi cele cîteva salve trase de culevrine i-au speriat pe indieni, care au dat bir cu fugiţii, abandonîndu-şi toate bunurile şi ascunzîndu-se în Anzii Cordilieri.

La început, Atahualpa a fost tratat cu bunăvoinţă, în acest timp, spaniolii jefuind însă toate comorile părăsite de proprietarii lor. În numai cîteva zile, au reuşit să captureze o pradă de 40 000 castellanos de aur şi 4 000 pînă la 5 000 marcos de argint, adică 192 kg aur şi 1 150 kg argint.

La nici două zile de la capturarea sa, Atahualpa a cerut să-l vadă pe Pizarro, căruia i-a făcut o propunere incredibilă. Documentul conchistadorului anonim care ne-a parvenit notează: „Împăratul spune că o să le dea (spaniolilor), în schimbul libertăţii sale, aur cît să umple o sală de la pămînt pînă la o dungă albă aflată atît de sus, încît un om de statură înaltă nu va izbuti s-o atingă cu palma. Sala ar fi avut 25 picioare lungime şi 15 lărgime[1]. La întrebarea lui Pizarro cît argint îi va da, conducătorul i-a răspuns că va aduce 10 000 oameni în piaţă, care vor forma un cerc uriaş şi că argintul răscumpărării va acoperi toată suprafaţa acestui cerc".

Bineînţeles, Atahualpa nu deţinea în Cajamarca totalul unui asemenea preţ de răscumpărare, dar el ştia ce promitea. A trimis imediat în cele patru colţuri ale imperiului său, pe drumurile accidentate ale Anzilor pustii, zeci şi zeci de mesageri, care să ceară marilor preoţi şi şefilor de provincii să expedieze cît mai curînd posibil, la locul întemniţării lui, tot aurul de care dispun.

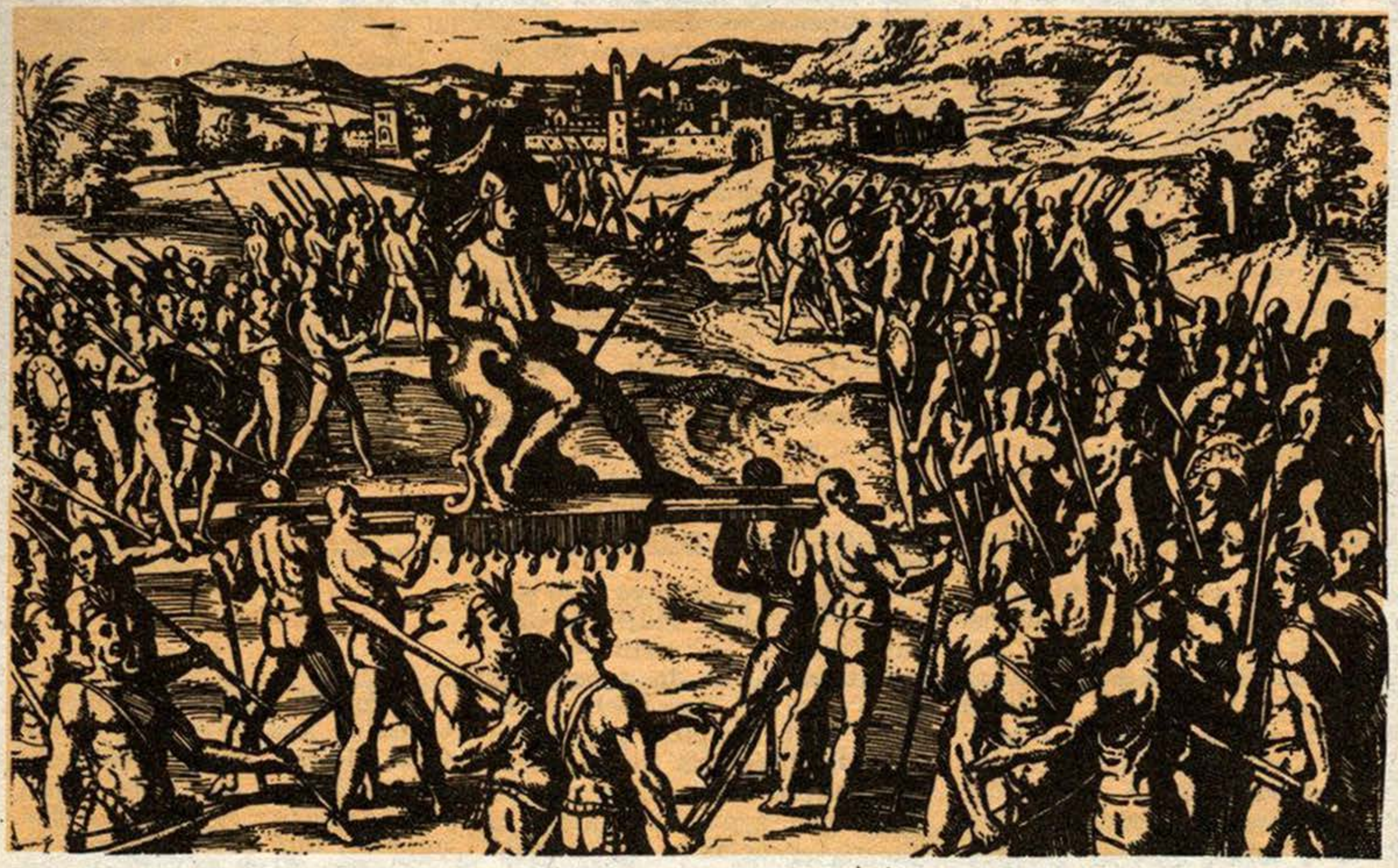

În litiera lui de aur masiv, suveranul inca se îndreaptă, neînarmat, spre piaţa din Cajamarca, unde avea să fie luat prizonier de Pizarro

Aur curgînd ca din fîntîni

Curînd, pe suveranul inca a venit să-l vadă un om foarte puternic al imperiului, marele preot al celebrului templu din Pachacamac. I-a găsit vociferînd împotriva prezicerilor

(Continuare în p. 49)

[1] Aceste cifre diferă de la sursă la sursă.

PROTAGONIȘTI ȘI DECIZII ÎN AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

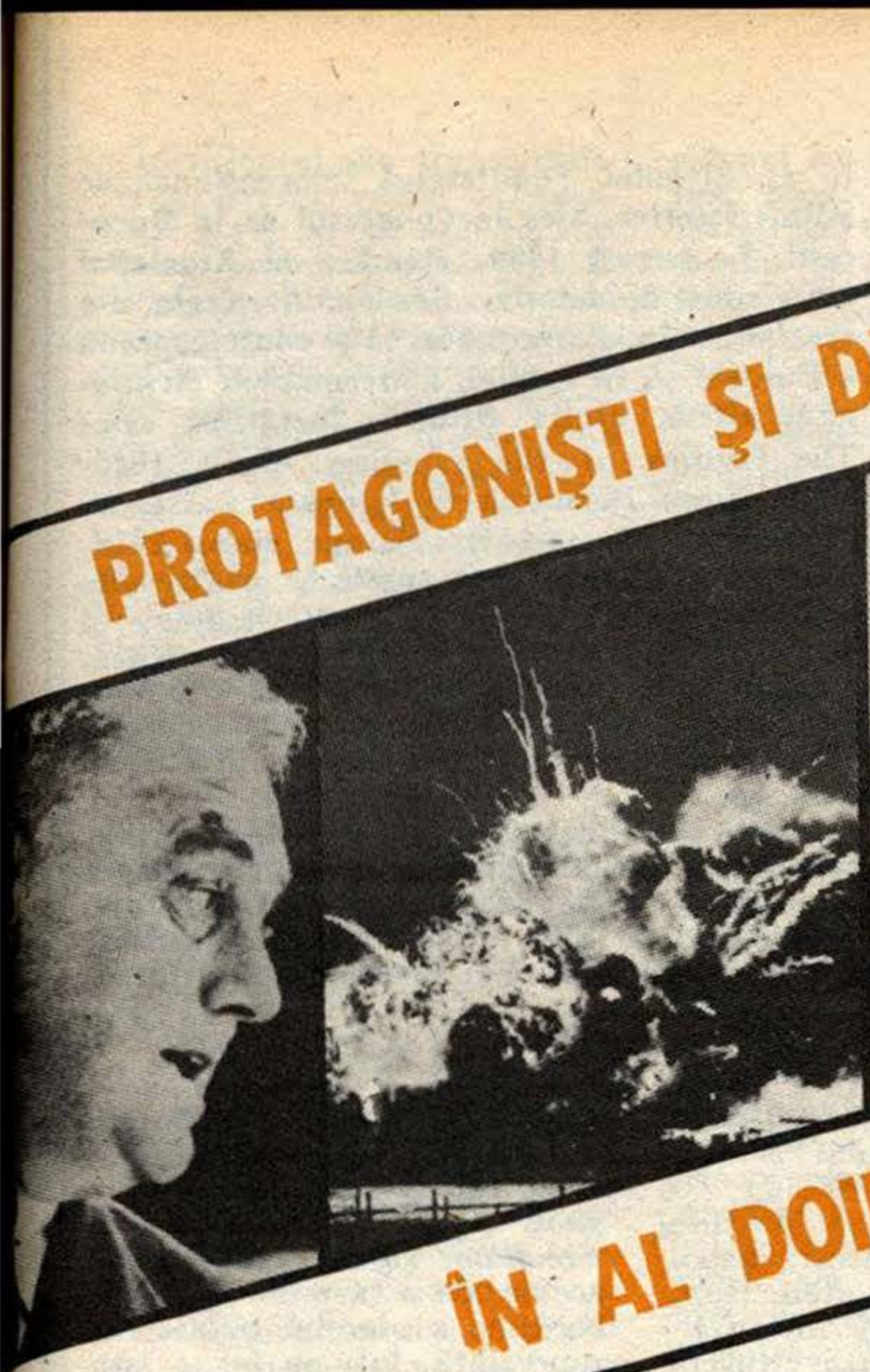

GORDON A. CRAIG

Cel de-al doilea război mondial a durat 2 174 zile, provocînd moartea a peste 55 milioane oameni, respectiv făcînd 25 928 victime pe zi; jumătate dintre evreii care trăiau în Europa în 1939 au fost exterminați. Numărul civililor omoriți — 28 milioane — depășește cu mult pe cel al militarilor, ceea ce a constituit una dintre trăsăturile acestui război total. Conflagrația a costat 7,36 dolari pe secundă; totalul cheltuielilor înghițite de război ar fi permis sporirea venitului național pe cap de locuitor cu doi la sută, în totalitatea țărilor în curs de dezvoltare, pe o perioadă de zece ani. 35 milioane de invalizi de război poartă cu ei, pe trupurile lor, urmele de neșters ale acestui cataclism.

Sînt cîteva date globale prin care istoricul francez Jacques de Launay, binecunoscut cititorilor revistei Magazin istoric[1], **își începe ampla lucrare** Les Grandes décisions de la deuxème guerre mondiale, **apărută în trei volume, în Elveția. Carte de autor prin excelență,** Marile decizii ale celui de-al doilea război mondial **se ocupă de o serie de evenimente de primă importanță din perioada 1939-1945, fără a avea, desigur, nici pretenția, nici posibilitatea de a aborda marea conflagrație în toate aspectele ei majore și a discerne totalitatea factorilor care au intrat atunci sub reflectorul istoriei.**

A devenit de mult o evidență a istoriei că U.R.S.S. a purtat pe umerii săi povara principală a războiului antihitlerist, armatele sovietice dînd cele mai grele lovituri, nimicitoare, mașinii de război a celui de-al III-lea Reich, iar alcătuirea coaliției dintre Uniunea Sovietică, Anglia, Statele Unite a fost evenimentul principal al efortului de a se obține victoria împotriva puterilor Axei. Prin revoluția din august 1944 și participarea la lupta împotriva Germaniei naziste, pînă la 12 mai 1945, poporul român a dat o contribuție de prim ordin la obținerea marii izbînzi a popoarelor împotriva fascismului, cu 200 zile mai devreme.

În imagini: președintele Roosevelt. Bombardamentul japonez asupra Pearl Harborului. Premierul Churchill. Avioane hitleriste în misiune. Soldați sovietici în ofensivă.

[1] *Magazin istoric*, nr. 2,6/1968, 10/1971, 1/1975, 1/1976, 12/1977.

Lucrarea lui Jacques de Launay abordează suita unor mari evenimente din unghiul de vedere nu atît al dinamicii obiective a istoriei, cît prin rolul şi opţiunile subiective ale personajelor care s-au aflat, în diferite ţări, la eşaloanele supreme de decizie. Or, tocmai în această manieră particulară şi inedită de a privi istoria celui de-al doilea război mondial constau interesul şi valoarea cărţii lui Jacques de Launay.

Dedicată istoricului american Gordon A. Craig, el însuşi un cunoscut specialist al istoriei europene, care semnează şi postfaţa întregii lucrări, cartea lui Jacques de Launay se defineşte a fi, în fapt, o istorie a controverselor marilor decizii dintre 1939-1945, în care autorul aduce numeroase documente inedite, stabileşte o serie de tabele statistice comparative şi introduce în circulaţie o iconografie alb-negru extrem de bogată.

Semnatarul postfeţei (născut în 1913) este profesor de 25 ani la celebra Stanford University din S.U.A. şi a fost prim-vicepreşedinte al Biroului Comitetului Internaţional de ştiinţe istorice, ales la Congresul de la Bucureşti, în august 1980. Membru al Asociaţiei americane de istorie, Gordon A. Craig s-a specializat în istoria modernă şi contemporană a Europei şi, în special, a Germaniei. Menţionăm cîteva dintre titlurile lucrărilor sale: The Politics of the Prussian Army, 1640-1945, From Bismarck to Adenauer: Aspects of German Statecraft, Europe since 1815. **Profesorul Craig a mai publicat, printre alte studii:** The Makers of Modern Strategy şi The Diplomats (1919-1939), **de asemenea, a colaborat la lucrarea enciclopedică** The New Cambridge Modern History, **cu capitolul** The Great Powers and the Balance of Power. **(vol. X).**

Iată în continuare eseul lui Gordon A. Craig, care reprezintă o concluzie personală asupra celui de-al doilea război mondial. Ea nu are, desigur, un caracter exhaustiv şi nu constituie o judecată cu valoare de învăţămînt al istoriei.

C.P.

La 1 septembrie 1939, armata germană invadează Polonia. Guvernul britanic avertizează imediat Wilhelmstrasse[1] că, în cazul în care acţiunea nu este oprită, va considera necesară îndeplinirea obligaţiei asumate încă din luna martie, şi anume, menţinerea independenţei şi integrităţii teritoriale a Republicii poloneze. Dacă nu se va primi nici un răspuns la acest mesaj, guvernul Chamberlain va dovedi că îşi respectă cuvîntul dat. În dimineaţa zilei de 3 septembrie, germanii sînt preveniţi că, dacă pînă la ora 11 nu dau asigurări că vor înceta imediat ostilităţile, din acel moment, între Germania şi Marea Britanie va interveni starea de război.

Paul Schmidt, interpretul lui Adolf Hitler, îşi aminteşte că, după ce i-a tradus lui Hitler ultimatumul britanic, „Führerul a rămas nemişcat, cu privirea fixă". După cîteva clipe, care au părut un secol, s-a întors spre Ribbentrop, aflat în picioare în faţa ferestrei, şi, cu o privire de sălbatic, s-a răstit: „Ei şi?".

Era prea tîrziu pentru a mai pune o astfel de întrebare şi prea devreme pentru a-i răspunde. Nici unul dintre cei prezenţi în acea dimineaţă de 3 septembrie 1939 la Cancelaria Reichului — nici chiar Hermann Göring, ce pare să-şi fi prezis destinul („Dacă pierdem acest război, i-a spus el unui prieten, Dumnezeu să ne aibă în pază") — nu ar fi putut intui cîtuşi de puţin dimensiunile pe care, în cele din urmă, avea să le capete conflagraţia şi că acest incendiu distrugător nu se va stinge decît după ce va fi făcut ravagii pe întreaga planetă.

Cu toate că cel de-al doilea război mondial s-a încheiat de atîta timp, şi azi mai trăim în umbra sa. Încercăm încă să înţelegem cît mai bine problemele politice, economice şi sociale pe care ni le-a lăsat. Este normal să fim şi astăzi preocupaţi de marea conflagraţie şi să ne întrebăm cum au luat naştere aceste fapte cumplite între anii 1939 şi 1945 şi cum putem să le prevenim în viitor. Istoricii au răspuns interesului nostru cu o avalanşă de monografii şi studii consacrate fiecărui aspect al războiului. Multe dintre ele reprezintă modele de rigurozitate ştiinţifică şi de obiectivitate, dar, din păcate, majoritatea sînt într-atît de detaliate, încît le lipseşte o calitate cerută de cititor: el vrea ca marile evenimente din anii războiului să fie analizate în contextul general al conflictului.

Meritul istoriei războiului scrise de Jacques de Launay şi intitulată *Les Grandes décisions de la deuxième guerre mondiale* (1975) este tocmai acesta, de a răspunde dorinţei legitime a marelui public. Ea reprezintă, într-un fel, o istorie completă a războiului, de la campania din Polonia, pînă la capitularea Japoniei, inteligent concepută, tratînd în permanenţă relaţiile dintre aspectele politice, economice şi militare şi extrăgînd, cu perspicacitate, subiectele controversate sau discutate adesea în dezbaterile legate de război: capitularea regelui Belgiei poate fi considerată un act de trădare? De ce Statele Unite şi Marea Britanie şi-au sporit ajutorul acordat Uniunii Sovietice, cînd ea a fost atacată de Hitler, în iunie 1941? Lansarea bombei atomice a fost oare justificată? etc., etc.

În lucrarea sa, J. de Launay se opreşte pe larg asupra deciziilor individuale, care, potrivit opiniilor sale, au orientat sau determinat cursul războiului. Este o idee fericită, sporind cu mult interesul pentru istorie şi invitînd la reflecţie asupra procesului luării deciziei, în general, şi a hotărîrilor care au dus Germania, Italia şi Japonia la război.

[1] Pe această stradă se afla sediul Cancelariei Reichului şi al Ministerului german al afacerilor externe.

În celebrul său tratat, intitulat *Despre război*, Clausewitz[1] scrie că un om de stat care-şi propune să recurgă la război trebuie să cunoască exact cît îl va costa acesta, respectiv ce cheltuieli se vor face pentru a repur a victoria; şi adaugă că, înainte de a efectua un calcul exact, trebuie să cunoască „propriul obiectiv politic şi cel al inamicului... situaţia şi poziţia forţelor duşmane şi ale celor proprii... caracteristicile şi mijloacele guvernului şi ale poporului inamic... relaţiile diplomatice dintre state şi efectele pe care războiul le-ar putea avea asupra lor". Cu toate că îşi făcea un titlu de glorie din lectura lui Clausewitz, Hitler nu pare să fi acordat prea mare atenţie acestui avertisment.

Istoricul german Hans-Adolf Jacobsen susţine că „încercarea nesăbuită de a distruge pluralismul politic şi social şi de a-l înlocui cu un sistem totalitar de dominaţie, justificat doar prin mijloacele unui mit istoric, se va nărui nu numai datorită faptului că urmărea ameninţarea şi aservirea popoarelor, dar în special datorită rezistenţei, imposibil de înfrînt, a marilor puteri mondiale. Mai presus de orice, Hitler şi conducerea supremă a armatei germane, în afară de eroarea comisă în ceea ce privea Marea Britanie, au făcut greşeala de a subestima capacitatea militară şi economică a Uniunii Sovietice şi de a acorda o prea mică atenţie Statelor Unite, în calitatea ei de factor de putere".

Această afirmaţie este corectă, dar ea poate fi aprofundată. Astăzi este clar că evaluările greşite făcute de Hitler cu privire la potenţialul de care dispuneau adversarii au fost în realitate deliberate. În toamna anului 1939, Führerul era atît de hotărît să recurgă la agresiune, încît nu mai accepta nici o opinie contrară. Pentru a elimina o posibilă înţelegere prin care s-ar fi putut evita războiul, Hitler a refuzat bunele oficii ale celor trei puteri [Franţa, Anglia, Italia] şi a interzis ambasadorilor germani la Varşovia şi Londra, aflaţi în acel moment în Germania, să se întoarcă la post; în luna august, le-a declarat generalilor săi: „Polonia se află acum în situaţia care ne trebuie... Mi-e teamă doar ca nu cumva, în ultimul moment, vreun animal să se gîndească să-mi propună un plan de mediere".

Nu avea cîtuşi de puţin răbdarea necesară unei analize mai profunde a raporturilor de forţe, pe care Clausewitz o considera esenţială, şi, în nici un caz, nu-şi schimba opiniile despre celelalte puteri. În concepţia sa, francezii şi englezii erau slabi, fără o conducere efectivă, armata roşie — o glumă, iar poporul rus, format din fiinţe inferioare, era destinat, evident, sclaviei sau exterminării; americanii nu erau în stare de un efort mai serios decît acela de a fabrica lame de ras şi frigidere. Numeroasele informaţii ale serviciilor speciale erau de natură să arunce îndoieli asupra acestor supoziţii liniştitoare şi, de fapt, se ştie în prezent că, încă din 1937, un număr însemnat de generali germani experimentaţi au prezis că un război ar însemna un dezastru pentru Germania. Din păcate, în 1939, astfel de păreri nu mai puteau fi exprimate, decît dacă Hitler ar fi fost eliminat.

Decizia lui Mussolini de a intra în război a constituit un act şi mai irresponsabil, deoarece a fost, în mare măsură, motivată de factori strict personali. În politica externă, Ducele a avut întotdeauna tendinţa — poate şi pentru că la începuturile sale practicase ziaristica — de a se preocupa mai mult de stilul acţiunilor decît de conţinutul lor, de a căuta lovituri senzaţionale sau dramatice, ale căror direcţii mari le sesiza bine, fiind în acelaşi timp deosebit de sensibil la tot ceea ce scria presa despre el. Unul dintre motivele semnării precipitate, în mai 1939, a unui tratat militar cu Germania, prost redactat şi periculos de restrictiv, a fost dorinţa sa de a dezminţi afirmaţiile presei franceze în legătură cu o anumită lipsă de respect a Berlinului faţă de Italia. Nu există, de asemenea, nici o îndoială că, în condiţiile în care Italia se dovedea incapabilă, încă din luna septembrie 1939, să respecte prevederile tratatului, Mussolini considera din ce în ce mai mult ca o umilinţă personală ascensiunea constantă a armatei germane, care se acoperea de glorie în Polonia, în Peninsula Scandinavă şi în Ţările de Jos.

În final, el s-a lansat în acest război, în pofida unor obiecţii serioase din partea generalilor săi, cu scopul de a-şi recuceri propriul prestigiu. Dacă marea greşeală a lui Hitler a fost subestimarea forţei potenţiale a inamicilor săi, cea a lui Mussolini a constat în supraestimarea celei a propriei ţări. Este poate incorectă folosirea cuvîntului „estimare", în legătură cu decizia sa de a intra în război, fără o previziune raţională, atît timp cît era în totală ignoranţă în ceea ce privea situaţia forţelor sale armate. Şeful poliţiei sale, Senise, scria, după război, că în timp ce Ducele susţinea orgolios, în faţa aviatorilor, că aviaţia italiană este gata să intre în acţiune, el nu-şi dădea seama că „foarte puţine avioane se aflau în condiţii de zbor. Pentru demonstraţii, Departamentul poliţiei împrumuta armatei maşinile sale, cu emblemele necesare şi vopsite corespunzător; după paradă, maşinile se întorceau la adevăraţii proprietari, fiind revopsite. Sistemul era conceput astfel, încît fiecare juca rolul ce-i fusese destinat. De fapt, Mussolini nu se temea să fie înşelat". Şi-a reproşat mai tîrziu acest lucru, atunci cînd legiunile sale au fost masacrate la cheile Pindului, dar era prea tîrziu să mai poată salva ţara de la acel dezastru — care nu era de fapt decît produsul propriei sale încăpăţînări.

Hotărînd să intre în război împotriva Statelor Unite în 1941, conducătorii japonezi s-au dovedit la fel de superficiali ca Mussolini şi la fel de miopi în apre-

[1] *Magazin istoric*, nr. 12/1973.

cierea forţelor inamicului ca Hitler, astfel încît ne este greu să-i considerăm mai puţin iresponsabili decît pe agresorii europeni. Forţa potenţială a Marii Britanii şi a Statelor Unite au fost deosebit de judicios calculate de consilierii politici şi militari ai împăratului. În cursul discuţiilor a prevalat punctul de vedere împărtăşit de amiralul Yamamoto, comandantul şef al flotei militare nipone: chiar dacă războiul din Europa va absorbi energiile Marii Britanii şi va sustrage atenţia Statelor Unite, Japonia nu va dispune de o forţă capabilă să obţină victoria într-un război prelungit cu aceste puteri. Şi totuşi, a fost luată decizia de a risca destinul naţiunii, mizînd pe atacul de la Pearl Harbor[1].

Tot ce se poate afirma despre „meritul" militar al acestei concepţii este că autorii ei s-au bazat pe o imensă eroare psihologică. Chiar dacă bombardamentul de la Pearl Harbor ar fi fost urmat de o debarcare reuşită în insule, japonezii nu şi-ar fi putut asigura securitatea în aceste teritorii. A crede într-o asemenea posibilitate ar însemna, de fapt, a te înşela nu numai în privinţa forţei, ci şi a voinţei poporului american de a obţine victoria.

Evident că deciziile aliaţilor din timpul războiului nu pot fi nici ele scutite de critici. J. de Launay are dreptate cînd afirmă, ca şi B.H. Liddell Hart, de altfel, că ofensiva aeriană britanică împotriva oraşelor germane nu poate fi justificată prin raţiuni militare. În linii mari, problema — ridicată, dealtfel, în Consiliile aliate înaintea luării unor decizii — poate fi enunţată astfel: „Care este formula optimă de acţiune pentru a apropia ora victoriei, înregistrînd minimum de pierderi pentru aliaţi?". În luarea deciziilor, aliaţii au fost acuzaţi de indiferenţă faţă de pierderile în rîndul populaţiilor civile ale statelor cu care s-au aflat în conflict, dar să nu uităm că ei nici nu au dorit şi nici nu au declanşat acest război.

J. de Launay admite posibilitatea ca unii din cititori să considere numărul deciziilor comentate de el incomplet şi îi invită să-şi exprime părerea. Este dificil pentru un istoric american să refuze o astfel de invitaţie, de exemplu în legătură cu o decizie asupra căreia J. de Launay nu insistă şi care, pentru mine, ar putea părea cea mai importantă hotărîre a lui F.D. Roosevelt, din timpul războiului, care i-a influenţat, după părerea mea, într-un mod mult mai serios cursul decît faptul de a acorda sprijin Uniunii Sovietice în 1941.

Ca istoric american, îmi exprim părerea cu privire la decizia S.U.A. de a trimite distrugătoare Marii Britanii, în septembrie 1940, deci înainte cu mai bine de un an ca ele să intre în război. A fost un act politic de o importanţă deosebită nu numai pentru că a produs reacţii violente în rîndul opiniei publice americane şi risca să angajeze Statele Unite în conflictul european, dar mai ales pentru că ameninţa să compromită poziţia Statelor Unite, în cazul în care ajutorul acordat Angliei nu ar fi putut evita prăbuşirea englezilor.

Dacă examinăm factorii personali care au influenţat deciziile conducătorilor din timpul războiului, remarcăm că preşedintele Roosevelt avea serioase motive personale, pentru *a nu* urma calea pe care totuşi a urmat-o. Se afla în plină luptă electorală pentru realegerea sa la Casa Albă, la sfîrşitul anului 1940. Se ştia că orice apropiere a războiului de continentul american ar fi însemnat pierderea a numeroase voturi. Sentimentul izolaţionismului era încă foarte puternic. Mulţi dintre cei ce încurajaseră ajutorul acordat statelor occidentale aflate în conflict îşi pierduseră încrederea după ocuparea Franţei, pe care o asimilau imediat cu Europa. În luna iunie 1940, generalul Hugh Johnson, fost director la National Recovery Administration, declara într-o emisiune de radio că „Statele Unite se aflau într-o cursă rapidă spre o opţiune fatală între dificultăţile imediate ale războiului, izvorîte din propria noastră voinţă de a fi în război, şi dorinţa de a-l evita cît mai mult cu putinţă şi a profita astfel de acest preţios moment de răgaz, pentru a ne pregăti să ne apărăm noi înşine". El a negat faptul că libertatea şi independenţa Marii Britanii erau esenţiale pentru securitatea americană, afirmînd că ajutorul acordat acestei ţări reprezenta „un fel de exerciţiu temerar de tir cu propriul destin".

În luna august, David I. Walsh, preşedinte al Comitetului Senatului pentru problemele navale, a fost şi mai explicit: „Transferul distrugătoarelor de sub pavilionul nostru sub cel britanic, prin orice metodă sau expedient s-ar efectua el, face de rîs politica noastră oficială de neutralitate şi neintervenţie. Este un act de beligeranţă".

Despre consecinţele iniţiativei sale în politica internă, preşedintele nu-şi făcea însă iluzii şi dorea să o realizeze la timp. Mai mult chiar, el înclina să creadă, ca şi senatorul Walsh, dealtfel, că transferul distrugătoarelor reprezenta un act de non-neutralitate şi, în cazul în care Marea Britanie totuşi s-ar fi prăbuşit, aceasta ar fi antrenat represalii brutale din partea germanilor, pe o perioadă îndelungată. Pe de altă parte, Roosevelt fusese convins de argumentul lui Churchill că nevoia de distrugătoare a Marii Britanii era vitală; de asemenea, credea ferm că „insularii" ar fi fost gata să moară pe plajele şi pe cîmpurile de bătălie înainte de a capitula, cum făcuseră francezii; avea convingerea că transferul distrugătoarelor ar fi putut avea un rezultat spectaculos, datorită numărului şi capacităţii lor de luptă. Putem spune că preşedintele a riscat în această partidă, dar acest risc nu era motivat de o dorinţă de cucerire, ca în cazul ambiţiilor japoneze din decembrie 1941, ci de convingerea că Statele

[1] *Magazin istoric*, nr. 2-12/1983.

Unite aveau datoria să procedeze astfel, pentru a-şi apăra idealurile şi valorile morale ameninţate. Atunci cînd a luat această hotărîre, Roosevelt i-a declarat secretarului său: „Congresul este gata să arunce totul în infern, dar o singură zi de întîrziere poate decide sfîrşitul civilizaţiei. Strigătele «aţîţătorul la război» sau «dictatorul» n-au decît să se amplifice, dar dacă Marea Britanie trebuie să supravieţuiască, noi trebuie să o sprijinim".

Referindu-se mai tîrziu la decizia americană de a extinde ajutorul acordat Marii Britanii în momentul cel mai sumbru, Winston Churchill o considera un „act suprem de încredere şi autoritate". Era, de fapt, mai mult decît atît. Acordarea unui număr de distrugătoare şi exportul pe baza legii de împrumut şi închirierea, care au urmat în martie 1941, au avut un efect decisiv asupra desfăşurării şi rezultatului marii conflagraţii mondiale. Datorită politicii adoptate, Statele Unite au renunţat la neutralitatea de pînă atunci şi, după acţiunea limitată de la început, s-au alăturat luptei împotriva puterilor Axei. În discursul său din 20 august 1940, Churchill prevăzuse în mod corect că transferul distrugătoarelor reprezenta mijlocul prin care Marea Britanie şi Statele Unite au reuşit să „conjuge o parte a intereselor lor, în scopul obţinerii unui avantaj reciproc şi general, proces care — adăuga el — nu va mai putea fi frînat chiar dacă am vrea. Nimeni nu-i poate opri cursul. Este ca Mississippi, tot ce putem face este să mergem de-a lungul lui".

Acest proces a continuat pînă cînd l-a înghiţit pe omul care a declanşat războiul în 1939 şi pînă cînd timida speranţă, născută în 1941, a devenit realitate. ■

În româneşte de
Marcel GHIBERNEA
şi Dan GHIBERNEA

UNDE AU DISPĂRUT COMORILE INCAŞILOR?

(Urmare din p. 44)

eronate pe care acesta i le făcuse cu cîteva luni înainte şi care nu menţionaseră nimic despre sosirea acelor spanioli aducători de nenorociri. Atahualpa era mîniat pe marele său preot. Ca să se răzbune, nu a găsit altceva mai bun de făcut decît să destăinuie lui Pizarro imensele bogăţii depozitate în templul din Pachacamac, unul dintre cele mai importante ale imperiului. Pizarro a trimis imediat o mică trupă, sub ordinele fratelui său, Hernando Pizarro, în direcţia comorii din Pachacamac. Plin de nerăbdare, a plecat şi el din Cajamarca, oprindu-se cu ostaşii săi în oraşul Huamachuco, unde s-a întîlnit cu unul dintre fraţii lui Atahualpa, care urca spre Cajamarca, încărcat cu minunate giuvaeruri din aur, argint şi smaralde. Toate erau destinate, bineînţeles, răscumpărării fratelui său. Aşadar, suveranul inca îşi respecta cuvîntul!

Hernando Pizarro şi-a reluat liniştit drumul spre Pachacamac. A ajuns acolo după trei săptămîni de peregrinări, printr-un imperiu devenit ostil, de cînd se răspîndise vestea că împăratul era prizonierul lui Francisco Pizarro. Odată sosit, conchistadorul a distrus cu sălbăticie sanctuarul, unul dintre cele mai venerate ale populaţiei incaşe. Apoi a poruncit să i se înfăţişeze toţi cacicii (conducătorii) oraşelor vecine, inclusiv căpetenia din Chincha, un om foarte influent al imperiului. Toţi înţeleseseră ce voiau acei cuceritori sălbatici: aur şi nimic altceva. Au venit deci cu braţele pline cu cele mai frumoase daruri din aur masiv. Sperau că astfel îi vor putea domoli pe invadatori, care se vor întoarce în ţara lor.

În mod misterios însă cea mai mare parte a splendidei comori din Pachacamac dispăruse cu mult înainte ca spaniolii să săvîrşească actele lor criminale. Unde fusese dusă? Cînd? Hernando Pizarro nu a reuşit niciodată să afle, deşi i-a supus la torturi pe toţi slujitorii sanctuarului. Nu a reuşit de fapt ceea ce urmărea. Sperase să obţină peste 200 000 pesos de metale preţioase, adică aproape 840 kg aur masiv, cu care să încarce o turmă de 400 lame. Or, a ridicat, cu multă greutate, peste 90 000 pesos, cu alte cuvinte, mai puţin de 380 kg aur masiv, ceea ce, faţă de bogăţiile pe care se aşteptau să le găsească în acel loc, nu însemna mai nimic. A hotărît atunci să se întoarcă la bază.

De-a lungul drumului care străbătea Anzii, conchistadorii s-au încrucişat cu nenumărate grupuri de indieni, transportînd pe sute de lame o parte din fabulosul preţ de răscumpărare. Ostaşii regelui Spaniei, visînd atît de multă vreme la acest aur, îl vedeau acum pretutindeni, ca şi cum curgea din miraculoase fîntîni. Lîngă satul Bombón, de pildă, au întîlnit animale încărcate cu 150 arobe de aur[1] (peste 2 tone). Le-au lăsat să treacă, ştiind că se îndreptau spre piaţa din Cajamarca...

În oraşul Jauja, s-au încrucişat cu 39 convoaie, transportînd cele mai frumoase şi mai fine obiecte sfinte sau regale. Mesagerii lui Atahualpa acţionaseră iute şi eficace pentru a-şi salva conducătorul. În acest ritm, preţul de răscumpărare avea să fie plătit în întregime. Dar dacă el nu însemna mare lucru faţă de ce posedau indienii? Spaniolii îşi puneau şi această întrebare. Unde se găsea, de pildă, cea mai mare parte a comorii templului din Pachacamac? ■

(Va urma)

În româneşte de
Paul B. MARIAN

[1] O arobă de aur sau argint = 11,5 kg.

Acordul revizionist franco-ungar din 1920:

REALITATE SAU MIT

JACQUES BARIÉTY

În 1942[1], celebrul istoric italian Mario Toscano a publicat un studiu despre „acordul revizionist franco-ungar din 1920"[2], studiu redactat pe baza izvoarelor din arhivele ungare, inclusiv documente de origine franceză găsite în aceste arhive. După părerea autorului, se putea afirma că, în 1920, negocierile dintre Paris şi Budapesta erau suficient de avansate pentru a se lua în considerare o angajare a Franţei de partea revizionismului ungar, în schimbul unor concesiuni economice pe care Ungaria le-ar fi făcut Franţei. S-a vorbit chiar despre eventualitatea unui ajutor militar „antibolşevic" din partea Ungariei lui Horthy.

Această schemă, reluată de atunci în numeroase lucrări, a fost întocmită înainte ca istoricii să fi avut posibilitatea să se documenteze în arhivele franceze. Studiul nostru se bazează pe o analiză cît mai amplă cu putinţă a arhivelor franceze; el duce la o modificare sensibilă a analizei lui Toscano sau, măcar la stabilirea unei cronologii mai stricte ceea ce ne obligă la o altă interpretare.

Discuţiile franco-ungare au început la Paris, în martie 1920, din iniţiativa ungurilor. Tratatul de pace cu Ungaria era atunci în curs de pregătire; guvernul ungar se temea, pe bună dreptate, că tratatul va fi foarte dur; în plus, relaţiile Ungariei cu vecinii ei erau cum nu se poate mai proaste. Budapesta a propus Parisului concesiuni economice (căile ferate, portul Budapesta, participare bancară), dacă acesta o ajuta să înceapă negocieri cu Praga, Belgradul şi Bucureştiul în problema frontierelor şi a minorităţilor de limbă maghiară aflate în afara Ungariei. Primul ministru Alexandré Millerand şi Maurice Paléologue, secretarul general al Ministerului de externe, care la început fuseseră în favoarea unei atitudini foarte dure faţă de Ungaria, acceptară, în cele din urmă, convorbirile propuse. Nu s-a manifestat, atunci, nici de către francezi, nici de către unguri, vreo intenţie antibolşevică (la acea dată, armata poloneză se afla la Kiev!). De fapt era vorba despre concurenţa dintre francezi şi englezi pentru succesiunea la influenţa economică deţinută de germani în bazinul Dunării.

Convorbirile s-au desfăşurat din martie pînă în iunie 1920. La cererea şi sub controlul guvernului francez a luat parte la ele şi o personalitate din industria franceză, contele de Saint-Sauveur (grupul Schneider-Creusot). Convorbirile au dus la „opţiuni" economice, nu însă şi la contracte; la declaraţii de intenţii scrise, dar nu şi la acorduri. În cursul acestor convorbiri, ungurii au căutat, în repetate rînduri, să introducă şi probleme militare, dar francezii s-au eschivat întotdeauna. În ciuda eforturilor sale, Budapesta nu a obţinut la Paris nici un angajament înainte de semnarea tratatului de pace. La 13 mai, M. Paléologue l-a autorizat pe reprezentantul francez la Budapesta să-i citească lui Horthy o declaraţie, în conformitate cu care Parisul ar fi fost dispus să-şi ofere bunele oficii pentru a facilita convorbiri între Budapesta, pe de-o parte, şi Praga, Belgrad şi Bucureşti, pe de altă parte, dar fără a preciza conţinutul acestor eventuale convorbiri şi, cu atît mai puţin, concluziile la care ele ar putea ajunge.

Tratatul de pace de la Trianon a fost semnat la 4 iunie. La 10 iunie, Budapesta a transmis la Paris o scrisoare a lui Horthy care lua act de declaraţia verbală franceză din 13 mai şi dădea asigurări că negocierile economice vor continua. La 21 iunie, Parisul a transmis oficial la Budapesta declaraţia de intenţii franceză, al cărei conţinut fusese comunicat verbal cu o lună mai înainte.

---

[1] Autorul acestui text (un rezumat întocmit de prof. J. Bariéty al comunicării prezentate la Colocviul internaţional de la Strasbourg, din mai 1984, pe tema *Consecinţele tratatelor de pace de la Paris din 1919-1920, asupra statelor din Europa Centrală şi de sud-est*) este profesor la universitatea pariziană Sorbona şi preşedinte al Asociaţiei internaţionale de istorie contemporană a Europei.

[2] Dr. Victorica Moisuc a supus unei atente analize acest episod de istorie diplomatică în articolul *1920. Un fals diplomatic şi substratul său politic*, publicat în *Magazin istoric*, nr. 2/1985.

Nici la acea dată, convorbirile franco-ungare nu aveau vreo „tendinţă antibolşevică".

Dimensiunea militară a apărut la sfîrşitul lui iulie, odată cu înfrîngerile armatei poloneze şi cu succesele armatei roşii. Începînd de la 26 iulie, guvernul ungar a cerut Comisiei militare interaliate de la Budapesta să furnizeze arme (îndeosebi artilerie) armatei ungare şi s-o autorizeze să se instaleze în trecătorile Carpaţilor (la frontiera polono-cehoslovacă de atunci, deci pe teritoriu slovac!) pentru a preveni o pătrundere a armatei roşii, prin Carpaţi, înspre sud; sau, în cazul cînd Antanta refuza această cerere, Budapesta solicita Aliaţilor să asigure ei înşişi apărarea liniei Carpaţilor.

Este evident că o asemenea cerere din partea ungurilor nu putea să nu inspire cea mai vie îngrijorare la Praga, cu atît mai mult cu cît Budapesta o însoţise de comentarii foarte critice privind hotărîrea armatei cehoslovace de a se opune, la nevoie, pătrunderii armatei roşii pe teritoriul Cehoslovaciei.

Este cazul să se vadă clar două aspecte: 1) prima cerere ungară datează din 26 iulie, ea este în legătură cu înaintarea armatei roşii în Polonia şi nu are legătură cu convorbirile ungaro-franceze începute în martie; 2) cererea Ungariei nu este adresată exclusiv Franţei, ci în mod oficial tuturor aliaţilor, prin intermediul Comisiei militare interaliate de la Budapesta.

De altfel, bătălia de la Varşovia (12-15 august) a avut loc, cu urmările cunoscute, înainte ca aliaţii să fi răspuns ungurilor, iar evoluţia geostrategică din Europa de Răsărit a fost atît de rapidă, încît cererea ungurilor a devenit fără obiect, ceea ce M. Paléologue a şi făcut cunoscut guvernului de la Budapesta, la 27 august.

Între timp însă situaţia se complicase, prin faptul că Benes, deşi informat de către francezi despre conţinutul şi limitele convorbirilor franco-ungare, în legătură cu care, după cum declarase la Paris, nu vedea nici un inconvenient, întreprinsese, la rîndul său, negocieri grabnice cu Iugoslavia, sfîrşite la 14 august, prin încheierea alianţei cehoiugoslave (îndreptată, în mod manifest, împotriva revizionismului) şi care, prin aderarea României, avea să devină Mica Înţelegere.

La mijlocul lui august, confuzia din bazinul dunărean atinsese un punct culminant. Este evident că aceste peripeţii compromiteau serios şansele de succes ale convorbirilor franco-ungare. Cu atît mai mult cu cît contele de Saint-Sauveur, trimis de guvernul francez într-o călătorie de studii la Budapesta şi la Praga, redactase, la întoarcerea sa, un raport foarte pesimist cu privire la posibilităţile economice ale Ungariei; concluzia raportului era că, în mozaicul de pasiuni şi resentimente ale naţiunilor danubiene, ar fi mai înţelept din partea Franţei să nu se lege prea mult de vreuna din aceste naţiuni, căci altfel, în mod sigur, s-ar crea dificultăţi cu toate celelalte.

Convorbirile economice franco-ungare s-au mai prelungit cîteva luni, cu tot mai puţine şanse de succes, pînă la eşuarea lor completă, odată cu încercările de a readuce pe tron pe Carol de Habsburg.

De fapt, eşecul era sigur încă din septembrie 1920, cînd, cu ocazia remanierii guvernului de la Paris, M. Paléologue, care fusese negociatorul părţii franceze, a fost înlocuit, secretariatul general din Quai d'Orsay fiind preluat de Philippe Berthelot, care ţinea foarte mult la prietenia franco-cehoslovacă.

Aşa se face că „acordul revizionist franco-ungar din 1920" nu a văzut niciodată lumina zilei. ■

CNEZI ŞI VOIEVOZI AI TRANSILVANIEI (V)

(Urmare din p. 29)

spre care tindeau mulţimea de cnezate şi voievodate de pe cuprinsul ei, ca rezultat al unui proces de concentrare şi unificare, asemănător celui ce, în veacul XIII-XIV, se petrece la sud şi răsărit de Carpaţi, unde, din formaţiuni politice locale, s-au format puternicele voievodate ale Moldovei şi Ţării Româneşti. Transilvania voievodală era o realitate existentă la începutul expansiunii regalităţii arpadiene în „ţara de dincolo de păduri" *(Transsilva, Ultrasilvania, Transilvania)* şi care a dăinuit şi după puternicele zguduiri din 1526 şi 1541 suferite de regatul ungar. O instituţie pe care la începutul sec. XII (în 1111) regalitatea a încercat să o desfiinţeze, suprapunîndu-i instituţia de împrumut, principatul, şi pe care, 65 ani mai tîrziu (în 1176), se vedea nevoită să o recunoască, întrucît reprezenta forma tadiţională, specifică, de organizare a acestui pămînt.

Din 1176 şi pînă în 1541, voievodatul Transilvaniei n-a încetat să-şi manifeste tendinţele sale de autonomie, mai puternice cînd puterea centrală slăbea — într-atît încît la sfîrşitul sec. XIII şi începutul sec. XIV, în vremea voievodului de origine românească din părţile Bihorului, Roland Borş şi a voievodului Ladislau Kan, documentele caracterizează voievodatul Transilvaniei drept *regnum*, adică ţară autonomă, cu instituţii social-politice şi social-juridice proprii. Iar după 1541, cînd o mare parte a regatului ungar a fost transformat în paşalîc, Transilvania a continuat, ca principat autonom vasal Porţii, să aibă o evoluţie mult asemănătoare celorlalte două ţări române, unitate constatată şi subliniată de numeroşi cunoscători ai realităţilor social-politice, social-economice şi social-juridice. ■

LEGENDĂ ŞI ISTORIE SUB SOARELE TRIPOLITANIEI

CORNELIA ŞTEFĂNESCU

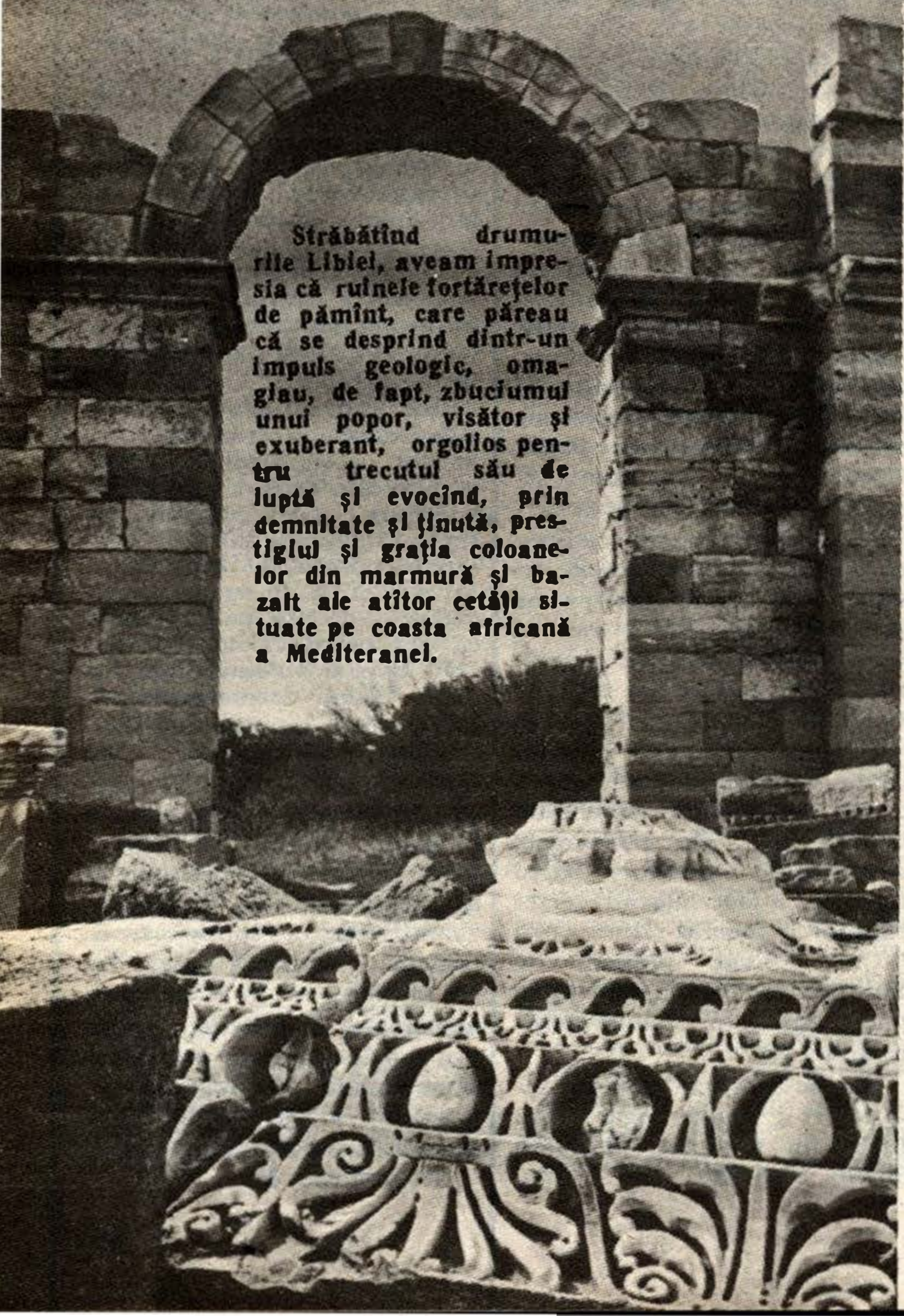

Străbătînd drumurile Libiei, aveam impresia că ruinele fortăreţelor de pămînt, care păreau că se desprind dintr-un impuls geologic, omagiau, de fapt, zbuciumul unui popor, visător şi exuberant, orgolios pentru trecutul său de luptă şi evocînd, prin demnitate şi ţinută, prestigiul şi graţia coloanelor din marmură şi bazalt ale atîtor cetăţi situate pe coasta africană a Mediteranei.

Cea mai frumoasă poveste de dragoste

Tripoli, capitala ţării, este un oraş cunoscut încă de pe vremea fenicienilor[1] şi a romanilor, sub numele de Oea, în limbaj autohton, Trablus ori Trablis; împreună cu celelalte două principale oraşe din Tripolitania antică — Leptis Magna şi Sabratha — — a rămas în peisajul istoric mediteranean cu denumirea dată de greci, Trepolis. Adică trei oraşe.

Cînd am ajuns la Tripoli, aveam în minte legenda prinţesei feniciene Didona, întemeietoarea Cartaginei şi eroina celei mai frumoase poveşti de dragoste — cum a precizat critica literară — creată de Vergiliu (70-19 î.e.n.)[2]. O recitisem înainte de plecarea în Libia, ştiind că orice mit se formează în jurul unui sîmbure de adevăr istoric şi că deci această legendă era legată direct de întemeierea, cu şapte veacuri înainte de era noastră, a oraşelor-colonii cartago-feniciene în provincia Tripolitania. Evenimentele — legendare — încep cu acostarea corăbiilor feniciene în preajma locului unde avea să se înalţe cetatea. Pentru istoric, esenţial este episodul vînzării de terenuri prin convenţia Didonei cu regele libian Hiarbas. Ea, descinsă pe sol direct de pe mare, el, tronînd peste păstori şi pămînturile străbătute în lung şi în lat de nomazi cu turmele şi corturile lor.

În jurul nucleului uneia din nenumăratele variante mitologice legate de străvechi tradiţii, se adaugă momentele pregătitoare vînzării: acordurile secrete între consilierii ambelor părţi; schimburile de daruri pentru cîştigarea reciprocă a bunăvoinţei şi a încrederii; neînţelegerile iscate îndată după semnarea actului de vînzare-cumpărare; ingeniozitatea Didonei, după ce localnicii îi oferiseră atîta pămînt cît putea fi acoperit

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 9-10/1969; 12/1982.

„Fîntîna nimfelor" — vestigiu din Leptis Magna

de o piele de taur. Didona, Dido sau Elisa, cum apare în diferitele variante ale legendei, taie pielea în fîşii subţiri care, puse cap la cap, îi satisfac nevoia de pămînt. Urmează împrejurările sacrificiului Didonei. Pentru a ocoli conflictul armat pe care l-ar fi provocat refuzul de a-i deveni soţie lui Hiarbas, ea se azvîrle în flăcări, motivînd că nu are dreptul să tulbure liniştea de dincolo de mormînt a primului ei soţ.

Ingenioasa soluţie la care a recurs Didona pentru a intra în posesia terenurilor de care avea nevoie ar semnifica, după unii cercetători, preludiul incursiunilor cartagineze pe pămînturile libiene. Ele sînt foarte îndepărtate, datînd din mileniul I î.e.n. Vechimea socotită în secole rămîne însă incertă. Absenţa referinţelor scrise a fost semnalată din cele mai vechi timpuri şi pusă pe seama politicii cartagineze. A obsesivei sale prudenţe de a-şi feri de curiozitatea lumii aşezările, descoperirile, ştiinţa despre tainele vînturilor şi ale curenţilor, care i-a făcut pe fenicieni deţinătorii monopolului comerţului nordafrican şi forţei maritime în spaţiul mediteranean. Ca expresie a acestei forţe, ei şi-au asigurat, de două ori, în 507 şi 348 î.e.n., prin tratatele încheiate cu Roma, dreptul absolut asupra zonei, interzicînd oricărei corăbii străine să acosteze în porturile lor. Istoricul grec Polibiu (c. 203-120 î.e.n.) menţionează că în cel de-al doilea tratat, cartaginezii au numit clar ţărmurile libiene cînd au condiţionat timpul de acostare al navelor străine în caz de avarii, vizîndu-i pe romani. Nici unul nu va întîrzia, se spunea, de pildă, să ridice ancora şi să elibereze pînzele din strînsoarea parîmelor peste timpul util pentru verificarea corăbiei şi repararea ei.

Aur, nestemate, fildeş...

În aventura lor pe mare, fenicienii au pornit întovărăşiţi de tot ce le îndreptăţea reputaţia milenară. Acolo unde s-au oprit, civilizaţia a încolţit, s-a dezvoltat, apoi a prins rădăcini prin colonizare. Ei au transformat incursiunea întîmplătoare în succesiune de relaţii, contribuind astfel la plămădirea istoriei celor trei oraşe. Aşa au ajuns ele, mai ales Oeaşi Leptis, emporii, vestite centre comerciale feniciene, răspîndite de-a lungul ţărmului tunisian şi libian. Fenicienii au acumulat pentru negoţ aurul, nestematele, fildeşul, ouăle şi penele de struţ, esenţele tari ale pădurilor, sclavii negri. În acelaşi timp, cărăuşi ai mărilor, au şi adus. Au acoperit solul cu măslini, viţă de vie, pomi roditori. Şi mai mult. L-au înnobilat deopotrivă prin ştiinţă şi artă.

Despre vechimea Trepolisului stă mărturie, ca o adevărată pagină de istorie, Muzeul Naţional din Tripoli. Plasat pe malul mării, muzeul, este găzduit într-un castel, cu ziduri de fortăreaţă şi creneluri. În partea dinspre mare, este străjuit de două coloane. Drepte, înalte, ele veghează intrarea pe ţărmul african cu siluetele lor de catarg tăiat în marmură. În vîrful fiecăreia, cîte una din efigiile locului: corabia feniciană, cu pînzele umflate de vînt, şi călăreţul arab, pregătit de luptă, pe calul său cabrat. În partea dinspre oraşul vechi, prin cine ştie ce tainică întîlnire de simboluri, castelul îşi desprindea sever zidurile — pînă la modernizarea din ultimii ani — din foiala gălăgioasă a marelui bazar. Aproape de intrarea principală a bazarului, la întretăierea dintre oraşul vechi şi cel modern, se află statuia în bronz a lui Septimiu Sever (193-211)[1]. A împăratului roman, originar din Leptis, plecat din Libia să stăpînească Roma, impasibil ca un zeu pe soclul de marmură, în cuirasă de paradă, drapat în *paludamentum*.

Castelul însumează în zidurile sale o parte din zbuciumata istorie a pămîntului libian. Temeliile datează din 1317, an ce aminteşte de prezenţa, ca guvernatori la Tripoli, a Hafsizilor, dinastie arabă cu sediul la Tunis. Ambianţa de eleganţă şi lux a castelului, rafinamentul decoraţiunilor interioare au rămas consemnate în documentele epocii.

După ocuparea oraşului, prin înşelăciune, de către oamenii aventurierului genovez Filippo Doria, în 1354, la numai un secol şi jumătate, la 25 iunie 1510, spaniolii recurg şi ei la o „minciună strategică". Primiţi ca oaspeţi, în răstimpul acostării, membrii echipajului flotilei de război spaniole, de sub comanda amiralului Pedro Navarro, profită de credulitatea şi indulgenţa localnicilor care, îmbuibaţi de bunul trai, după o perioadă mai îndelungată de tihnă, au uitat să mai fie şi circumspecţi. Amănuntele masacrului, care a durat o singură zi, sînt relatate de amiralul spaniol în scrisoarea adresată viceregelui Siciliei. Din realismul crud al detaliilor reiese că multă vreme după cele petrecute nu se putea călca în Tripoli decît pe cadavre. Lamentările autorului scrisorii privesc însă avutul oraşului, scăpat ca printre degete, datorită unui comerciant genovez, informat întîmplător despre adevăratele intenţii ale asediatorilor, deghizaţi în vizitatori cu bune intenţii.

Cu această gravă încălcare a legilor ospitalităţii se pun bazele dominaţiei spaniole (1510-1530). Zidurile castelului păstrează amprenta acesteia, deoarece stăpînitorii le-au modificat, urmărind să-l facă rezistent la noile tipuri de arme folosite în asedii.

Vlăguită de loviturile piezişe, repezi, repetate, ale corsarilor turci, puterea spaniolă în Tripoli se vede constrînsă să cedeze oraşul cavalerilor de Malta, mai capabili să apere ţărmul de nord al Africii (1530-1551). Convinşi de menirea lor de a sta ca o piedică în calea musulmanilor, cavalerii de la Malta elaborează noi planuri de fortificare a

[1] *Magazin istoric*, nr. 12/1970.

castelului. Sînt însă nevoiți să cedeze în fața presiunilor exercitate de otomani. Din a doua jumătate a secolului XVI pînă la asediul italienilor din 1911, guvernatorii orașului Tripoli, cu sediul în istoricul castel, vor fi dependenți de Înalta Poartă.

După textul lui Herodot

Muzeul are în subteran galerii săpate în stîncă, amenajate pentru a evoca începuturile vieții pe acest teritoriu, după ordinea din textul lui Herodot, care se referă atît la spațiul, cît și la timpul respectiv. Printre exponate, se numără descoperirile de la Fezzan și Mizda, scrijelituri în rocă, reprezentînd siluete de oameni și animale, ajunse pînă la noi din preistorie. Împreună cu altele, acesteaformează o caracteristică a întregului spațiu nord-african. Urcînd prin coridoare, autentic labirint, și traversînd terase, am ajuns la sălile mari ale secției de arheologie a muzeului. În vitrine pot fi admirate exponatele mărunte. Adică fiole din sticlă fragilă, cioburi, obiecte din teracotă, os, fildeș coarne, bijuterii, ace de cap, tipare minuscule de turnat broșe, plăci acoperite cu inscripții, vase cu chip de femeie, cu mînere delicate în formă de brațe sau alte forme, ce imită profilul capetelor de păsări, cu ciocul răsucit, folosit pentru a picura conținutul, clopoței de diferite forme și dimensiuni. Multe provin de la Leptis Magna.

Tot la Leptis, în marea piață, au fost descoperite monede vandale. Ele sînt unica mărturie materială a trecerii distrugătoare a oamemlor lui Genseric, începînd din 429. Istoricul bizantin Procopius evocă în scrierile sale una dintre ciocnirile acestora cu băștinașii. Cele mai multe dintre săli sînt pline însă de statui reprezentînd împărați romani, soțiile lor, personalități ale orașelor și ale armatei. Toate, la un loc, prefac ansamblul muzeistic în for pietrificat.

Fragmentele din arcul lui Septimiu Sever transferate de la Leptis Magna la Muzeul din Tripoli, la fel și statuile, mi-au evocat perioada de dominație romană în Africa de Nord. Leptis Magna și Sabaratha, văzute acolo, de unde au fost scoase de sub nisipuri, întrec orice așteptare, ca dimensiune și estetică. În muzeu, unde uriașele exponate suferă constrîngerea zidurilor, am întîrziat în fața exponatelor evocînd episoade din viața lui Septimiu Sever. M-a impresionat concentrarea lăuntrică trădată de gestul materializat în marmură de pe una din fețele arcului de triumf amintit. Gestul apropierii celor doi fii, Caracalla[1] și Geta, prin împreunarea mîinilor acestora, ca simbol al unității familiei, de către împăratul preocupat de viitor, pe care îl tatonează cercetînd virtuțile descendenților. Am privit scena cu conștiința zădărniciei gestului demonstrativ, deoarece moartea împăratului a atras după sine fratricidul lui Caracalla, ambițios să rămînă unicul moștenitor al imperiului.

În parte transferat în Muzeul din Tripoli, ansamblul arhitectonic roman de la Dar Buk Ammera, de lîngă localitatea Zliten, evocă în mozaic momente din viața publică și casnică. De asemenea, panoul tot în mozaic, sugerînd curgerea Nilului, adus aici dintr-o suburbie a monumentalei Leptis Magna.

Mozaicurile, ca și sculpturile, posedă, pe lîngă frumusețe, un limbaj propriu. Ele perpetuează semnul distinctiv al orașului de unde au fost ridicate. Surprind pulsul epocilor, îmbinare de istorie concretă și legende născute din ea. Rememorează evenimente, motivează acțiuni, oferă material de interpretare. Într-un cuvînt, ele fixează epocile. ■

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1974.

LABORATOR DE STUDII OTOMANE

Identificarea de către prof. dr. Virgil Cândea, în Statele Unite ale Americii, la Harvard University, a manuscris l l original al Istoriei Imperiului Otoman, opera principelui savant Dimitrie Cantemir — eveniment prezentat în premieră în paginile Magazinului istoric[1] — a dat un nou imp ls cercetărilor în domeniul studiilor otomane. De altfel, în țara noastră, cercetările de istorie otomană — începînd cu Dimitrie Cantemir și Ienăchiță Văcărescu — au o îndelungată tradiție.

O dovadă a interesului în continuă creștere pe care îl cunoaște în ultimii ani cercetarea istorică privind relațiile româno-otomane, o constit le și înființarea, în luna lunie.1985, pe lîngă Facultatea de istorie-filosofie a Universității din București, a Laboratorului de studii otomane.

Laboratorul a împlinit un an de susținută activitate, timp în care preocupările sale au îmbrățișat o largă arie tematică, de la raporturile lui Mircea cel Mare cu sultanul Baiazid I (1389-1402) la statutul de autonomie al țărilor române în evul mediu, de la politica socială a domnilor fanarioți la imaginea societății otomane, reflectată în man scrise românești (secolele XVII-XVIII), de la relațiile româno-otomane la începutul secolului XX la prezentarea principalelor fonduri arhivistice din Republica Turcia. Au fost puse în lumină elemente noi sau mai puțin cercetate ale relațiilor româno-otomane, precum locul domnilor români în ceremonialul imperial otoman, stăpînirea, sub formă de timare (posesiune de tip otoman a pămîntului), de către domnitorii români a nor mănăstiri în sudul Dunării, ș.a.m.d.

În cadrul Laboratorului au fost prezentate, de asemenea, documente inedite sau mai puțin cunoscute. Între izvoarele astfel introduse în circuitul științific se află scrisoarea hanului Timur Lenk trimisă sultanului Baiazid I, în iarna anului 1395/1396 — și care oferă noi date pentru cronologia luptei de la Rovine —, versiunea secretă și necunoscută pînă acum a Cărții de legi (Kânûnnâme) emisă de sultanul otoman Selim III la 1793 — document extrem de important pentru conturarea statutului de autonomie al țărilor române în secolul al XVIII-lea, discursul rostit în Selm, la 1542, de cronicarul polon Martin Kromer, în care acosta se ridica împotriva tradiționalei politici polone de alianță cu Poarta otomană etc.

În cadrul ședințelor de limbă, paleografie și diplomatică turco-osmană, viitorii turcologi au avut posibilitatea să se familiarizeze cu unele dintre problemele pe care le ridică descifrarea și traducerea documentelor turco-osmane.

Dorin MATEI

[1] *Magazin istoric*, nr. 1/1985.

„Astăzi, 26 mai 1703, a încetat din viaţă domnul Sam Pepys, om deosebit de merituos, plin de energie şi de curiozitate, aplecat ca nimeni altul asupra problemelor marinei, domeniu în care a ocupat succesiv cele mai înalte funcţii... O fiinţă generoasă, de toţi iubită, avînd o vastă cultură". Acesta era necrologul pe care moartea lui Samuel Pepys[1] l-a inspirat prietenului său, John Evelin[2]. Un omagiu potrivit, pentru că Pepys este părintele marinei moderne britanice; omagiu din care lipseşte însă fie şi cea mai sumară referire la opera ce l-a imortalizat pe Pepys: Jurnalul său intim, cel mai celebru din întreaga limbă engleză[3], document unic asupra secolului XVII englez şi mărturie pitorească a vieţii londoneze din epoca Restauraţiei (1660-1689)[4].

SAMUEL PEPYS,

PĂRINTELE LUI ROYAL NAVY

HOWARD TOMLINSON

La cea mai mare parte din aceste evenimente, Pepys nu a fost decît un spectator îndepărtat. Deşi londonez prin naştere (s-a născut la 23 februarie 1633, ca al cincilea copil al unui croitor destul de prosper), nu a avut defel ocazia să asiste la diversele episoade ale revoluţiei burghe e (1642-1649), căci la începutul luptelor a fost evacuat la o rudă de la ţară.

Nepotul amiralului...

După revoluţie, Pepys se întoarce la Londra şi devine elev la Şcoala Saint Paul. Este în continuare student la Cambridge şi apoi, la începutul lui 1655, devine secretar particular al unchiului său, amiralul Edward Montagu. O relaţie personală rodnică, pentru că Montagu îl prezintă înaltului funcţionar al finanţelor, George Downing[6], care îl angajează şi el, tot ca secretar particular.

Cînd se restaurează dinastia Pepys (se pronunţă Pips) avea numai 27 ani în 1660, cînd şi-a început notaţiile zilnice. Dar în acei ani avusese loc un întreg şir de războaie civile, al căror rezultat fusese executarea lui Carol I, în ianuarie 1649, şi instaurarea, de către Cromwell[5], mai întîi a republicii, la 30 ianuarie 1649, şi apoi a protectoratului său (1653-1658). La 1 ianuarie 1660, cînd şi-a început Pepys jurnalul, toată Londra politică era în fierbere. Patru soluţii se ofereau atunci ţării: republica, monarhia, un nou protectorat, sub conducerea fiului lui Cromwell, Richard, sau un regim militar. Au trebuit mai multe săptămîni pentru ca situaţia să se clarifice. Au învins partizanii monarhiei. Astfel încît, la 25 aprilie 1660, după un exil de aproape zece ani, Carol II, fiul mai mare al lui Carol I, debarca la Dover. Realizată fără vărsare de sînge, Restauraţia a fost primită cu satisfacţie aproape generală.

---

[1] Despre personalitatea lui Pepys şi, mai ales, despre activitatea lui de cronicar al epidemiei de ciumă din 1665 şi al marelui incendiu care a devastat Londra, în toamna anului următor, *Magazin istoric* a scris în nr. 12/1971.

[2] Scriitorul, omul politic şi gravorul englez John Evelyn (1620-1706) a scris un jurnal, publicat pentru prima oară în 1818, care cuprinde perioada dintre 1641 şi anul morţii sale.

[3] Jurnalul lui Pepys a apărut şi în versiune românească, în 1965, la Editura pentru literatură universală, în traducerea lui Costache Popa şi a Ilenei Vulpescu.

[4] Reproducem acest articol, cu subtitlurile revistei noastre din revista franceză *L'histoire*, nr. 50 (noiembrie 1982).

[5] *Magazin istoric*, nr. 12/1969, 10/1971.

[6] George Downing (1624-1684), cel al cărui nume a fost atribuit străzii pe care se află cunoscuta reşedinţă a primilor miniştri britanici, era fiul guvernatorului coloniei engleze Massachusetts din America de Nord. După ce l-a servit pe Cromwell, George Downing a adus mari servicii în slujba regelui restaurat, Carol II, care l-a numit baronet şi i-a concesionat, cu drept de folosinţă îndelungată, o suprafaţă de teren situată vizavi de reşedinţa regală de pe bulevardul Whitehall. Pe acest teren, Downing a construit o serie de imobile, pe care le-a vîndut, la sume de speculă, celor care rîvneau să locuiască cît mai aproape de Curte. Samuel Pepys are multe remarci caustice, în jurnalul său, despre evoluţia şi speculaţiile financiare ale lui George Downing.

Stuart, Montagu are grijă ca Pepys să primească postul de secretar cu documentele în Biroul marinei, post administrativ principal în cadrul acestui departament, apoi pe acela de secretar al Amiralității[1]. El avea să se releve ca unul dintre cei mai buni administratori din întreaga istorie a marinei regale britanice și într-o epocă în care respectiva instituție a avut o mare importanță, atît ca mijloc de apărare, cît și ca instrument de cuceriri coloniale. În vremea responsabilităților lui Pepys, rolul flotei, mai ales defensiv — exceptînd cei patru ani de război împotriva Olandei (1665-1667 și 1672-1674)[2] — a fost, pe de o parte, să asigure protecția marinei comerciale, în plin avînt (aproape 340 000 tone în 1686, față de numai 200 000 în 1660), în fața atacurilor piraților și ale altor concurenți potențiali (era epoca în care Jean-Baptiste Colbert[3], ministrul francez al finanțelor, constituia o puternică flotă în Atlantic), pe de alta, să favorizeze dezvoltarea plantațiilor în America și Indiile Orientale. Pe scurt, cele două sarcini principale ale lui Royal Navy în perioada Restaurației erau întreținerea flotei de război și organizarea escortelor.

Pepys va înfăptui adevărata reformă administrativă a marinei începînd din 1673, cînd devine secretar al Amiralității. Indirect, prin consilierii privați ai regelui Carol II, el este acum responsabil față de suveran pentru tot ceea ce privește marina de război. De aceea, împreună cu comisarii Amiralității, se pune fără întîrziere pe treabă. În ce consta sarcina lui Pepys? Mai întîi, să asigure serviciile normale ale marinei, în timpul ultimelor șapte luni de război cu Olanda. Apoi, să reconstruiască flota, care nu mai număra, conform estimărilor constructorului de nave Anthony Deane, decît vreo 50 nave[4], adică o treime din flota olandeză sau trei cincimi din cea franceză. În această ultimă direcție, Pepys va avea un rol activ. Începînd din 1675, va fi purtătorul de cuvînt al Amiralității în dezbaterile bugetare din Camera Comunelor (unde a fost ales în octombrie 1673), dezbateri în urma cărora se va vota un credit de 600 000 lire pentru construirea a 30 noi nave de linie.

Printre reformele inițiate de Pepys, reținem crearea unui organism oficial însărcinat cu „definirea obligațiilor locotenentului de marină și examinarea candidaturilor la această funcție". Pînă atunci, nu exista nici o reglementare pentru atribuirea posturilor, ofițerii de marină obținîndu-și numi-

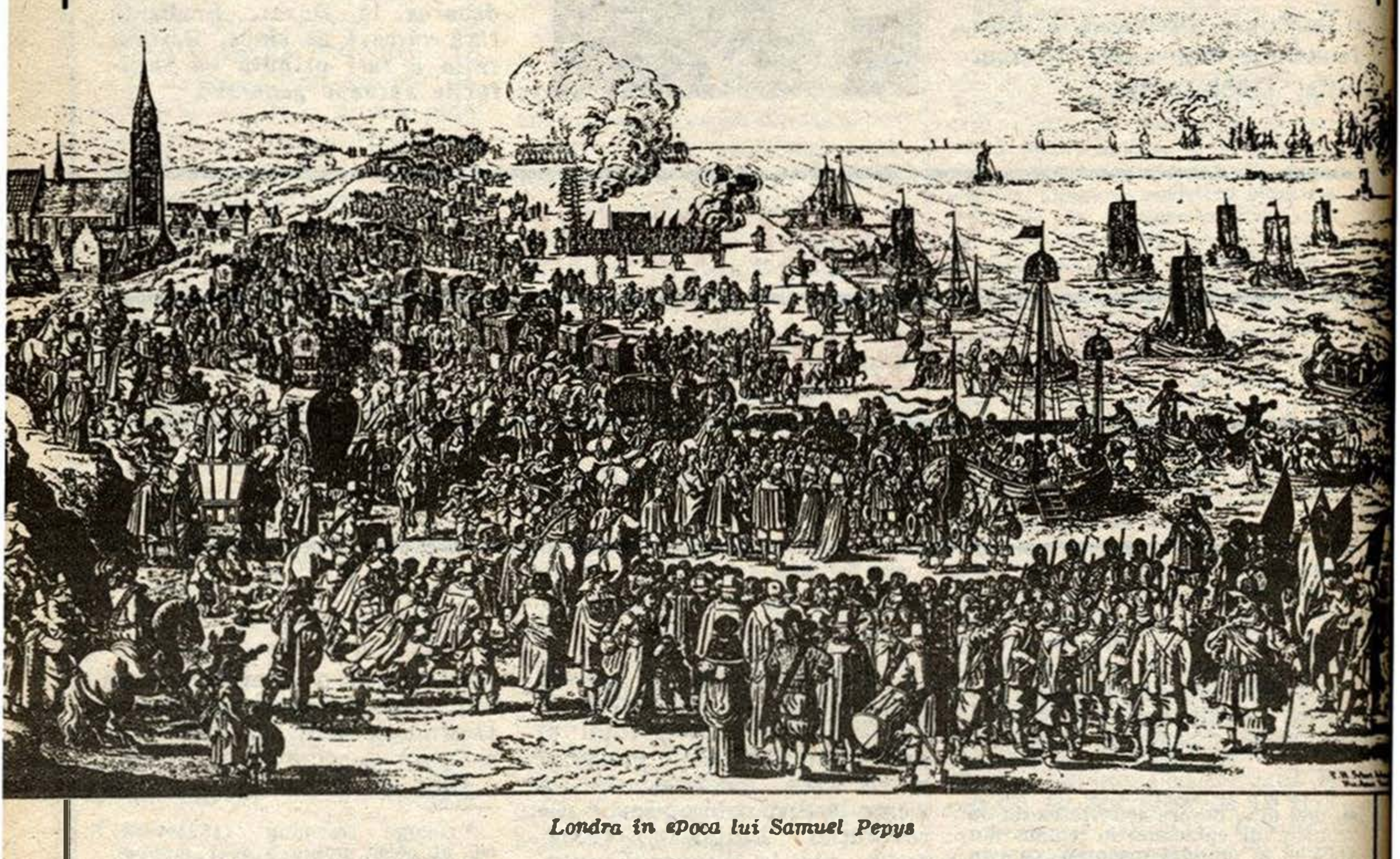

Londra în epoca lui Samuel Pepys

[1] Biroul marinei se ocupa cu problemele curente (intendență, gestiunea arsenalelor etc.), iar Amiralitatea cu cele de interes superior (mișcarea navelor, numirile în serviciu, Curtea marțială etc.). Biroul marinei a fost desființat în 1832.

[2] În sec. XVII, Olanda devine prima putere comercială a Europei, punînd totodată bazele unui întins imperiu colonial, în Africa de Sud, Indiile Orientale, America de Nord și de Sud și concurînd astfel Anglia, ceea ce a generat cîțiva ani de conflicte armate (*Magazin istoric*, nr. 4/1979).

[3] *Magazin istoric*, nr. 1/1985.

[4] Pepys afirmă că Deane exagerează pierderile engleze.

rile numai prin favoritisme, de unde și incompetența lor.

Dar în mai 1679, Pepys este constrîns să demisioneze și înlocuit cu secretarul său. Mai grav pentru evoluția marinei engleze este faptul că sînt numiți noi comisari, „total ignoranți în problemele marinei" — cum spune fostul înalt funcționar. Dar în iunie 1684, el revine în administrație, tot ca secretar al Amiralității Angliei. Pepys depinde acum direct de rege, care este și Mare Lord Amiral. Are rang de ministru.

Foarte curînd însă situația marinei devine deosebit de precară: o datorie navală crescută cu circa 79 000 lire — deși flota fusese redusă cu mai mult de 50 nave și aproape 9 000 oameni —, nave staționate în porturi, într-o asemenea stare de părăsire, încît erau necesare cel puțin 125 000 lire, pentru a spera doar că vor fi repuse în stare de funcționare... În concluzie, pagubele sînt considerabile. Astfel încît, dacă primul mandat al lui Pepys a fost marcat de inovație, al doilea va purta amprenta consolidării.

...își justifică activitatea

Carol II a murit în februarie 1685, fără a citi raportul detaliat al ministrului său secretar, privind starea reală a flotei engleze. Secretarul Amiralității a trebuit să aștepte pînă în martie-aprilie anul următor, pentru ca Iacob II (suveranul Stuart care i-a succedat lui Carol II) să creeze ● comisie însărcinată cu reforma marinei. Comisia se va achita de sarcină, „cu toată priceperea și economia necesare" și chiar cu șase luni mai devreme decît era prevăzut. Cînd, în urma revoluției din 1688-1689[1], Pepys este din nou scos din funcție, el lasă o marină națională practic repusă pe picioare.

Secretarul Amiralității nu va mai reveni în treburile publice după 1688. Are prea puțini prieteni la Curte, iar numele lui este prea legat de vechiul regim. Pînă la moartea lui, în 1703, va duce viața unui om de litere, împărțindu-și timpul între bibliotecă, nepotul său (căruia îi va lăsa moștenire toate bunurile) și progresul științei. Samuel Pepys vine în contact acum cu cele mai alese spirite engleze ale timpului, majoritatea legate de Royal Society[2], înalta academie fondată în 1660, în scopul progresului științelor și al filozofiei, instituție pe care o va și prezida în două rînduri, în 1684 și 1686. Se va împrieteni cu scriitorul John Evelyn, cu Cristopher Wren, marele arhitect care a reconstruit Londra după incendiul din 1666, cu compozitorul Matthew Locke, cu Hill și John Spong, celebri constructori de instrumente muzicale, cu filozoful John Locke, cu economistul William Petty și chiar cu Newton, ale cărui *Principii matematice ale filozofiei naturale*, apărute în 1686, poartă acordul de tipărire al lui Pepys. Semnatarii unor importante lucrări ale vremii i-au dedicat lui Pepys operele lor.

Poate cel mai bine se dezvăluie Pepys, acest om în aparență universal, parcurgînd colecția sa unică de cărți și manuscrise. Biblioteca lui se păstrează la Magdalene College din Cambridge, practic în starea în care se găsea cînd a murit posesorul ei. În total, 3 000 volume minunat legate, purtînd fiecare în interior un *ex-libris*, cu numele lui Pepys, și în exterior ecusonul sau monograma sa cu litere aurite. Totul clasat, potrivit dorinței lui, după criteriul dimensiunii volumelor, nu al subiectelor. Între toate aceste opere se remarcă *Istoria marinei regale*, pentru care lui Pepys îi trebuiseră ani ca să strîngă documente și care totuși a rămas neterminată. De fapt, singura carte pe care a publicat-o vreodată el însuși este *Memories Relating to the State of the Royal Navy* (Memorii cu privire la starea marinei regale), justificare a intensei sale activități în cadrul Amiralității. ■

În românește de Victor CIOC

[1] Este vorba despre „revoluția glorioasă" din 1688, care marchează sfîrșitul dinastiei Stuarților (Iacob II părăsește Anglia, coroana revenind lui Wilhelm de Orania) și despre „Bill of Rights" (Legea drepturilor), adoptate de Parlament în 1689, prin care acest organ capătă supremație politică, prerogativele regale fiind limitate.

[2] *Magazin istoric*, nr. 3/1974.

CLIO ZÎMBEȘTE

Pregătindu-se să-nceapă războiul împotriva perșilor, Alexandru, regele Macedoniei (336-323 î.e.n.), i-a copleșit cu daruri pe apropiații săi, care urmau să-l însoțească în campanie. Cum prin aceasta secătuise vistieria regală, generalul Perdiccas l-a întrebat:

— Și ție ce ți-a mai rămas?

— Speranța, a răspuns Alexandru.

— Atunci, noi, cei care te vom însoți în luptă, o vom împăr i cu tine, a replicat generalul, refuzînd darul oferit.

●

La una din seratele muzicale organizate de celebrul compozitor italian Gioacchino Rossini (1792-1868), o tînără doamnă, invitată să interpreteze o arie din opera *Semiramida*, se tot lăsa rugată.

— Maestre, s-a scuzat ea față de gazdă, mi-e atît de frică!

— Dar mie?!, i-a replicat compozitorul.

●

Chiar atunci cînd se afla în campanie electorală, lui Calvin Coolidge (președinte al Statelor Unite ale Americii între 1923 și 1928) nu-i plăcea să facă comentarii pentru presă. Odată a fost totuși întrebat:

— Aveți ceva de spus despre prohibiție?

— Nu, a răspuns Coolidge.

— Dar despre șomaj?

— Nu.

— Vreți să ne spuneți ce gîndiți despre dezarmare?

— Nu.

— Puteți să ne dați cîteva idei despre ce veți spune Congresului în mesajul domniei voastre?

— Nu.

Cînd, dezamăgit, ziaristul respectiv a vrut să plece, Coolidge l-a chemat și i-a atras atenția:

— Să nu mă citezi!

SEPTEMBRIE 1936

ÎN BUCUREȘTI. ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

● Este ales membru al Academiei Române arhitectul Petre Antonescu, rectorul Academiei de arhitectură. „Reluînd firul unui stil național — scrie Zorile —, Petre Antonescu a reușit să-l adapteze vieții noi, umanizînd și simplificînd izvoarele inspirației autohtone.

● La Londra are loc experimentarea televiziunii... în avion. Timp de o oră, un avion cu o instalație de televiziune la bord recepționează programul transmis de la o stație de emisie terestră. „Avionul — scrie Universul — s-a menținut la înălțimea de 1 500 metri, cu o viteză de 300 km pe oră. Tot programul de televiziune a fost recepționat la bord în cele mai bune condițiuni. Imaginile se proiectau foarte clare pe ecranul aparatului de recepție, iar sunetul devenea din ce în ce mai clar și mai puternic, cu cît avionul se urca. Începînd de la 700 metri înălțime, recepția era perfectă din toate punctele de vedere". (11 septembrie)

● Revue des Deux Mondes publică, sub semnătura lui René Chambe, articolul Intrarea în război a României. Sînt notele și impresiile unui aviator francez care, în 1916, a fost trimis la București într-o misiune militară — organizarea unei escadrile de avioane de vînătoare, compusă din cîteva aparate, cumpărate de România în Franța. „Publicînd aceste impresii după 20 de ani — scrie René Chambe — am voit numai să reaprind în inimile noastre de francezi amintirea recunoștinței ce o datorăm unuia dintre cele mai cavalerești popoare din lume, un popor frate cu al nostru, care a luptat și s-a sacrificat alături de Franța și din iubire pentru Franța, pentru aceeași mare cauză a libertății națiunilor".

● Se împlinesc, la 9 septembrie, 40 ani de la moartea lui Matei Millo, „cel mai de seamă actor de comedie al teatrului nostru — după cum notează

Paginile presei[1] bucureștene din luna septembrie din urmă cu cinci decenii acordă o atenție deosebită Congresului mondial pentru pace, care se desfășoară la Bruxelles.

Congresul își deschide lucrările — care vor dura pînă la 6 septembrie — la 3 septembrie 1936 în prezența a peste 4 000 delegați din 35 țări, reprezentînd 750 organizații naționale și 40 organizații internaționale. În rîndul delegațiilor din România se află și dr. Nicolae Lupu, vicepreședintele Partidului Național-Țărănesc. „Scopul acestui congres, cum bine a precizat președintele [reuniunii], lordul [Robert] Cecil — scrie *Scînteia* ilegală — este organizarea luptei popoarelor împotriva primejdiei care amenință omenirea". Importanta întrunire internațională, scrie la rîndul său *Adevărul* din 5 septembrie, „își ține ședințele într-o atmosferă din cele mai încărcate. Momentul este sumbru și pricinile de alarmă tot mai numeroase. În presa din apus nu se citesc decît pronosticuri pesimiste. Se vorbește acolo de războiul apropiat ca de ceva firesc și care nu mai poate fi evitat. De fapt, oriunde ne întoarcem privirea nu dăm decît de stări excepționale, de nesiguranță și de neliniște".

În numele delegației române ia cuvîntul dr. Nicolae Lupu, care transmite mesajul de pace al poporului nostru, atașamentul său la înaltele idealuri ale păcii, salvgardării culturii și civilizației omenirii. Delegatul român, consemnează *Scînteia*, „în cuvinte bine simțite a exprimat dorința poporului român pentru pace", cuvîntarea sa fiind primită cu viu interes de asistență[2].

La București, se constituie, în toamna lui 1936, Comitetul român pentru pace, avîndu-l pe N. Titulescu, președinte de onoare și dr. N. Lupu, președinte activ. Membrii comitetului sînt personalități de frunte ale vieții politice și culturale românești, printre care Mihail Sadoveanu, dr. Petru Groza, Victor Eftimiu, Mihail Ralea, Petre Andrei, C. Titel-Petrescu, Demostene Botez, I. Clopoțel, O. Livezeanu, C.I. Parhon, Ella Negruzzi.

Comitetul român pentru pace desfășoară o susținută activitate, organizînd adunări și întruniri în București și în orașele din provincie, la care iau cuvîntul scriitori, oameni de cultură, intelectuali, reprezentanți ai clasei muncitoare. Astfel, într-o adunare a tineretului din Capitală, organizată de comitet, iau cuvîntul scriitorul Victor Eftimiu și Gheorghe Rădulescu, președintele Frontului Studențesc Democrat. Se adoptă, cu acest prilej, o chemare către întreg tineretul român, „să stea alături de frontul comun al păcii, fără deosebire de convingeri politice".

---

[1] Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziarele sau din însemnările respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

[2] În nr. 8/1975 al revistei noastre, Valter Roman a evocat întîlnirea sa cu dr. N. Lupu și activitatea delegației române la Bruxelles în 1936.

Sosirea, în Gara de Nord, a noului ministru plenipotențiar și trimis extraordinar al Franței în România Adrien Thierry

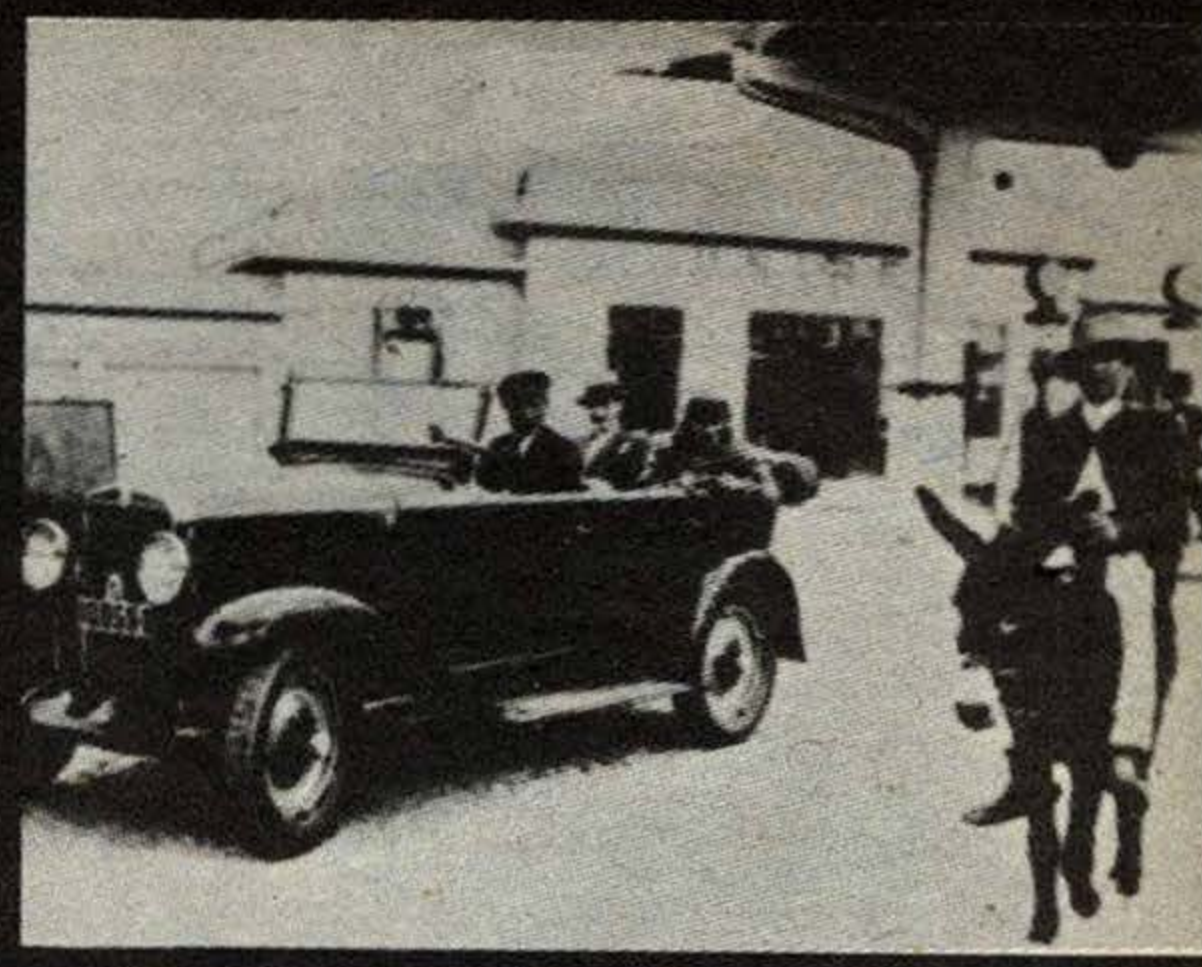

Pitorescul circulației

Salvgardarea păcii constituie preocuparea masivă și a Congresului internațional al tineretului pentru pace (31 august-6 septembrie), desfășurat la Geneva[1], la care par cipă și o delegație a tineretului din țara noastră. Într-un articol apărut în *Cuvîntul liber* din 18 septembrie, Gheorghe Rădulescu precizează că poziția studențimii în fața pericolului războinic a fost exprimată încă din martie 1936 într-un manifest publicat în *Studentul român* sub semnificativul titlu: „Trăiască pacea! Jos trădătorii de țară!".

În același număr al *Cuvîntului liber*, sînt reproduse *Moțiunea* adoptată de Congresul Tineretului de la Geneva și apelul lansat pentru unirea tuturor forțelor progresiste în lupta pentru pace.

Revista *Lumea nouă*, organul Partidului Social-Democrat, cheamă, de asemenea, tineretul la mobilizarea tuturor forțelor și resurselor sale în apărarea păcii. „Astăzi nu mai este timpul visurilor, ci al acțiunii practice — scrie publicația amintită, într-un articol apărut la 20 septembrie 1936. Propaganda de organizare trebuie să fie pe primul plan de luptă. Fiecare tînăr social-democrat trebuie să creeze grupe de tineri pe care să-i pregătească pentru marea misiune a clasei muncitoare. Cadrele vechi și noi ale tineretului sînt chemate să-și facă datoria. La datorie cu toți, căci izbînda stă în puterea noastră!".

În septembrie 1936, se sărbătoresc 75 ani de la întemeiere Astrei — Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român. Cu acest prilej, prof. Ioan Lupaș publică în *Universul* un ciclu de cinci articole consacrate istoricului „celei mai vechi societăți de educație și cultură națională a României întregite".

Ioan Piuariu-Molnar, „cel dintîi profesor român al Universității din Cluj", scrie, în continuare, autorul articolelor menționate proiectase la sfîrșitul sec. XVIII organizarea „așa-numitei Societăți filozoficești a neamului românesc în marele principatul Ardealului (1795). Această societate proiectase tipărirea unei biblioteci cu «vestiri filosoficești și moralicești», cu biografiile principilor munteni și moldoveni, precum și cu «istoria românilor pe larg, culeasă din cele mai vechi adevărate istorii». Pr iectul n-a putut fi pus în aplicare. În 1852, foștii prefecți din timpul revoluției din 1848-1849, Simion Balint și Axente Sever, împreună cu Avram Iancu, au donat un fond de 25 000 florini, depuși la o casă de păstrare din Sibiu, „în scop de a servi ca ba ă financiară la înființarea unei societăți literare românești".

În continuare, sînt evocate momentele care au precedat înființarea Astrei. La 10 mai 1860, Andrei Șaguna a înaintat guvernatorului Transilvaniei „o petiție semnată de 171 fruntași români",

[1] *Magazin istoric*, nr. 3/1972.

Cronică măruntă

Ion Massoff în *Adevărul* din 13 septembrie. Într-o vreme cînd, sub influența teatrului italian, interpretarea grandilocventă — răcnete, gesticulație bogată și dezordonată — făcea ravagii, Mihalo a adus pe scenă vorbirea simplă, gestul măsurat și în genere o interpretare realistă. A avut curajul să treacă peste prejudecata că un om cu mîinile nu se poate urca pe chinuri [scenă], mișcările de acest fiind considerate ca hărăzite celor de jos. Prin mijlocul [intermediului] lui, teatrul românesc și-a îndeplinit rolul de deșteptător și îndrumător al conștiinței naționale. A adus pe scenă, dîndu-le interpretări fără egal, tipuri din viața românească, în această privință fiind un real colaborator al lui Vasile Alecsandri". (13 septembrie)

● În ziarul *Zorile* D. Ahmaș evocă momentul de la 13 septembrie 1916 cînd Capitala a fost bombardată, pentru prima dată, de aviația germană. „[Atacul] s-a soldat, spun comunicatele oficiale, cu 485 de morți și cu peste 1 000 de răniți. Acest prim atac aerian susținut de 42 avioane a băgat groaza în oasele locuitorilor Capitalei. Sîngele curgea din belșug și pagubele erau tot atît de mari cît în urma unei mari lupte pe front". (14 septembrie)

● La Tîrgu Mureș se dezvelește o placă comemorativă pe casa care l-a adăpostit pe Mihai Eminescu în urmă cu 70 ani, cu prilejul trecerii sale prin Transilvania. Placa are următorul text: „Întru amintirea popasului făcut aici, în vara anului 1866, acum șaptezeci de ani, de către marele nostru poet Mihai Eminescu în trecerea prin Tîrgu Mureș. Vizionar la 16 ani, a devenit mai tîrziu cea mai înaltă expresie a poeziei românești și a aspirațiilor de unitate națională a neamului românesc. Admirație și recunoștință nemuritorului poet". (15 septembrie)

SEPTEMBRIE 1936

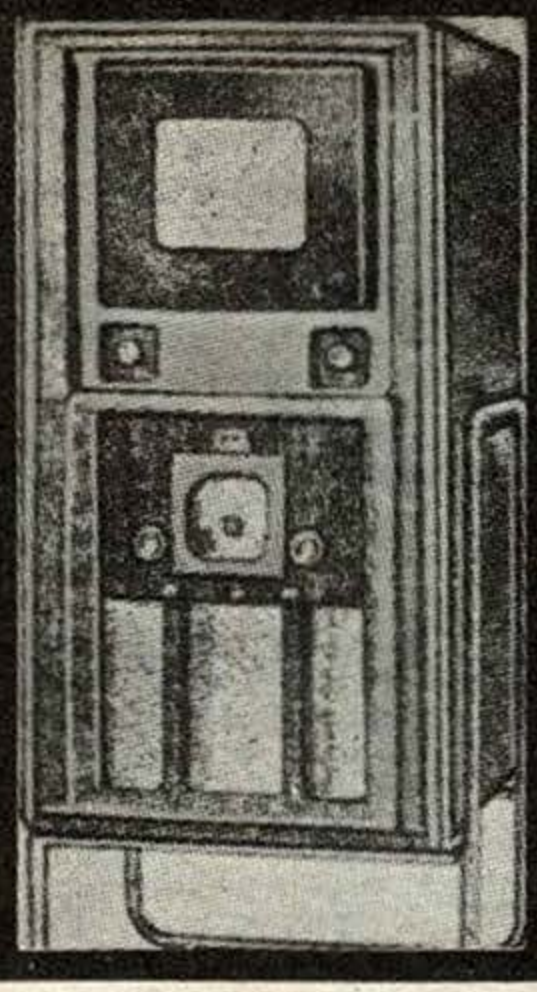

Un aparat de televiziune din... urmă cu cinci decenii

Dolores Ibarruri într-o fotografie publicată de Adevărul

Cronică măruntă

● Noi descoperiri arheologice la Sa mix egetusa Ulpia Traiana, anunță Universul. Astăzi, din vechea capitală a Daciei romane au fost desgropate un amfiteatru, clădirea Augustalilor, zidurile cetății, necropole și alte multe vestigii. Cercetările din vara lui 1936, continuă ziarul, au dat rezultate neașteptate. Lîngă ruinele vechi, foarte bine păstrate, au ieșit la iveală noi monumente, noi ziduri și noi construcții. Toate sînt de aceeași măreție cu cele scoase la iveală în anii trecuți. Din noile descoperiri, am admirat clădirea dezgropată în interiorul cetății și vila de la periferia orașului, construită îngrijit, cu lux și mai ales cu ingeniozitate. Această vilă era prevăzută cu un dispozitiv de încălzire. (16 septembrie)

● Pe aeroportul din Cluj aterizează primul avion de cu să pe linia Moscova-Iași-Cluj-P a-ga. Acest aparat este un „Douglas" cu două motoare de 1420 CP și cu o viteză de 300 km pe oră. Are 19 locuri, dintre care 5 sînt pentru echipaj. (20 septembrie)

● La Roma se deschid lucrările celui de-al cincilea Congres internațional de bizantinologie. Între membrii delegației românе, N. Iorga, G. Brătianu, M. Berza (ultimul cu comunicarea O autonomie periferică bizantină: Amalfi; comunicarea a fost prezentată pentru prima oară cititorilor români de revista Magazin istoric într-unul din numerele recente, 7/1936). (21 septembrie)

● La 22 septembrie 1843, după cum consemnează Universul, în calendarul său istoric și literar, Mihail Kogălniceanu a fost ales, cu unanimitate de voturi, membru al Societății de arheologie și istorie veche a Nordului, societate care avea misiunea să strîngă documente vechi privind popoarele nordice și, în special, Rusia.

pentru a ține la Sibiu „o adunare constituantă în scop de a înființa o societate literară". Înainte de-a încuviința respectiva adunare, guvernatorul a dorit să cunoască statutele societății. Atunci Șaguna, împreună cu I. Pușcariu, Gh. Barițiu și T. Cipariu au alcătuit un proiect de statute, dezbătute și aprobate la 21 martie 1861, fiind trimise guvernatorului. În septembrie a sosit aprobarea pentru înființarea Astrei. La 4 noiembrie 1861, societatea și-a ținut prima adunare. Președinte a fost ales Andrei Șaguna. După cum o arată și titulatura, Astra își asumase misiunea de a lupta pentru emanciparea culturală a românilor transilvăneni; ea a urmărit în același timp obiective politice: dezvoltarea legăturilor cu românii de pretutindeni și, în mod implicit, emanciparea românilor transilvăneni de sub dominația străină și pregătirea unirii cu frații de peste Carpați.

În alte trei articole, I. Lupaș evocă activitatea Astrei pînă la unirea din 1918 și, apoi, pînă în 1932. În acel an, Asociațiunea avea 154 „despărțăminte" (filiale) cu 1 005 membri fondatori și 3 968 membri pe viață, ea remarcîndu-se și printr-o susținută activitate editorială. Pînă în același an, 1932, în colecția „Biblioteca poporală a Asociațiunii" apăruseră 196 titluri.

Nicolae Titulescu, deși îndepărtat din cabinetul condus de Gh. Tătărescu, continuă să se afle în atenția presei și opiniei publice bucureștene. Retras la St. Moritz, în Elveția, diplomatul român trece printr-o perioadă critică de boală, urmărită cu îngrijorare de prietenii, colaboratorii și admiratorii săi, atît din țară, cît și din străinătate.

Realitatea ilustrată din 30 septembrie publică o suită de evocări din viața și activitatea fostului ministru de externe român, începînd cu anii de școală și continuînd cu amănunte din prestigioasa sa carieră politică. „Elevul Nicolae Titulescu — scrie revista amintită — a fost în tot timpul învățăturii sale cel mai strălucit element. Ca elev a fost în toți anii studiilor sale premiat, nu numai în clasa sa, ci și pe toată școala. În liceu, colegii săi îi proroceau un strălucit viitor de poet. Nicolae Titulescu coresponda pe atunci cu colegii săi numai în versuri, care păstrau o înălțătoare formă clasică. Cînd i se spunea că va deveni poet, Nicolae Titulescu se opunea cu înversunare:

— Eu voi fi ministru de Finanțe.

Ceea ce s-a întîmplat cu 20 de ani mai tîrziu".

Evenimentele din Spania — unde se dau lupte încleștate între forțele republicane și rebelii militaro-fasciști — ocupă, de asemenea, un larg spațiu în paginile presei bucureștene. Pe lîngă informațiile despre bătăliile purtate, sînt publicate și relatări despre principalii conducători ai republicanilor spanioli. Între acestea, reținem

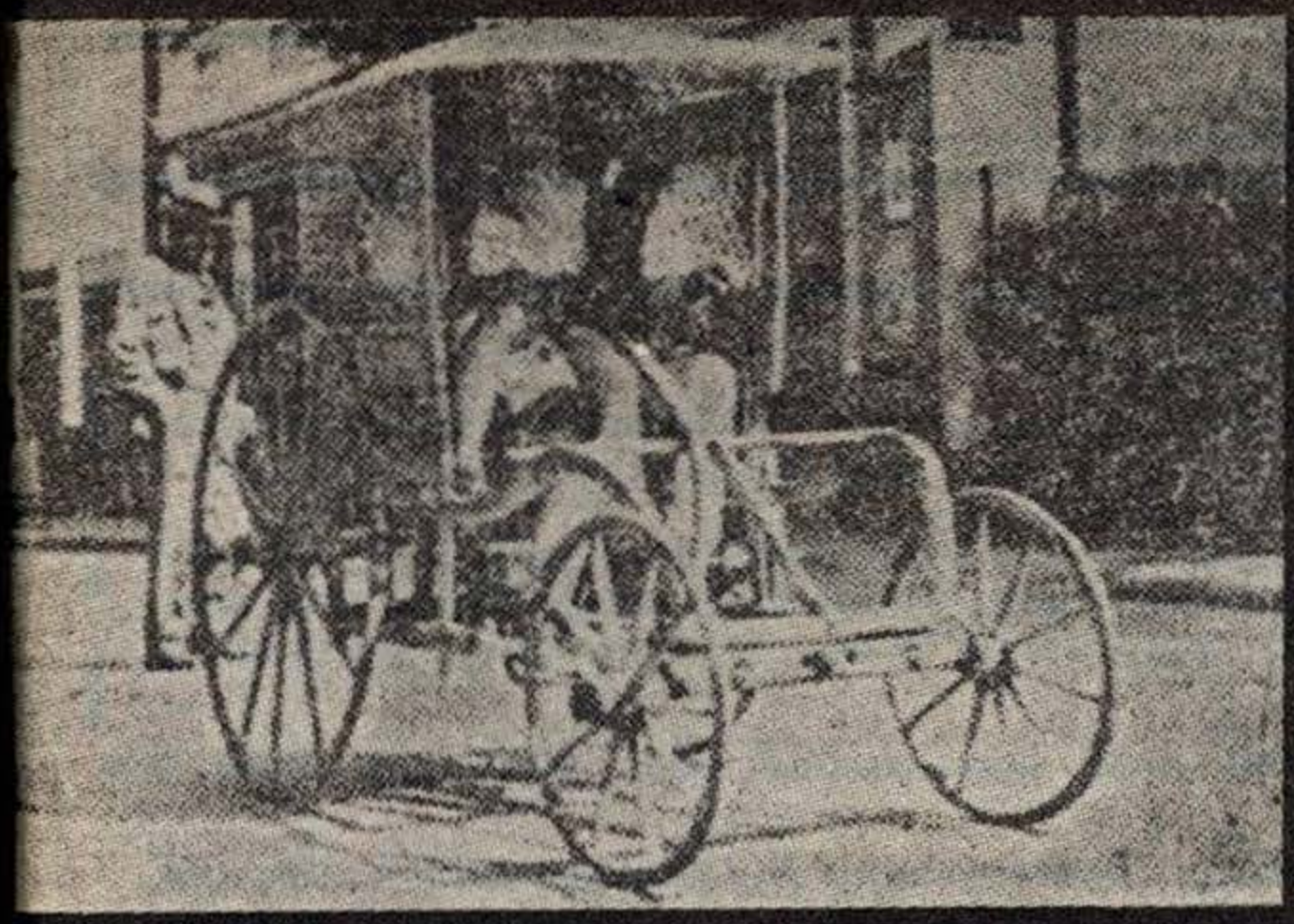

Ingenioasă invenţie a unui ţăran din Cîmpulung-Muscel: brişca fără cai şi motor

Reminescenţă de la început de veac: birjar de lux

atenţia cele scrise de *Dimineaţa* din 6 septembrie (preluînd un articol din *Paris-Soir*) despre Dolores Ibarruri, supranumită „La Passionaria" pentru înflăcărarea şi curajul ei revoluţionar.

Sub titlul *La Passionaria — sufletul Republicii spaniole*, citim în ziarul amintit: „La Passionaria e ţărancă şi a fost soţia unui miner din regiunea Asturiilor. Nimic nu ar fi arătat că această femeie simplă va juca, într-o zi, un rol capital în Spania. Nimic, în afară, de acea flacără personală care îi pîlpîia în ochii pătrunzători. Apoi, într-o bună zi, ea părăsi satul. Un mesaj imperios, o chemare personală şi profundă o îndemnau să plece. Începu să vorbească poporului... De la nord la sud, din Catalonia în Extramadura, ea întreprinse o campanie arzătoare.

Suită pe tribune improvizate, pe ziduri, pe căruţe, ea strînse împrejurul ei pe lucrători, pe mineri, pe plugari. De fiecare dată asistenţa, simţind că în această femeie este o stranie magie, vibra la vorbele ei. Dolores Ibarruri nu mai exista. Pentru toţi aceşti oameni se născuse *La Passionaria*.

În ultimele alegeri — continuă *Dimineaţa* — ea fu aleasă deputat de Oviedo. Odată cu aceasta, deveni vedeta politică a partidelor de stînga şi popularitatea sa începu să crească vertiginos".

Dintre apariţiile editoriale pe teme de istorie din această lună, cu interes este primit studiul *Consideraţiuni critice asupra principalelor operaţiuni militare ale lui Mihai Viteazul* de căpitan Eduard Dragomirescu-Buzne şi sublocotenent Ioan Cupşa.

„Mihai Viteazul nu este numai domnitorul care a reuşit, cel dintîi, să stăpînească Ardealul, Muntenia şi Moldova laolaltă. El este întruchiparea eroismului, a conducătorului de oaste care, cu o mînă de oameni, reuşea să învingă armate întregi, numai graţie îndrăznelii lui şi spiritului pătrunzător al situaţiei", scrie G[eorge] Mac[ovescu] în *Adevărul* din 29 septembrie, recenzînd lucrarea.

Autorii, după cum se subliniază în recenzia amintită, analizează campaniile lui Mihai din 1595 şi 1599, „două din războaiele care au făcut faima domnitorului muntean". Studiul relevă faptul că „atunci cînd tehnica războiului era mai puţin importantă decît eroismul individual, Mihai Viteazul a fost conducătorul care, bazîndu-se pe o tehnică războinică strict personală, a îndrăznit să facă fapte de arme ce au uimit întreaga Europă". Cercetarea celor doi autori este „o lucrare interesantă, care aduce o reală contribuţie la adevărata cunoaştere a trecutului". ■

Rubrică de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ
Selecţia fotografiilor: Radu Ion POPESCU

Cronică măruntă

● La Geneva se semnează Convenţia pentru întrebuinţarea radiodifuziunii în interesul păcii. Documentul a fost semnat de următoarele state: Albania, Austria, Brazilia, Marea Britanie, Irlanda, Noua Zeelandă, India, Danemarca, Franţa, Grecia, Lituania, Luxemburg, Olanda, România, Elveţia, Cehoslovacia, Turcia, U.R.S.S., Uruguay. (24 septembrie)

● Vîrsta telefonului. Sub acest titlu Universul scrie următoarele: „Telefonul e încă tînăr, căci abia împlineşte şaizeci de ani [a fost inventat în 1876 de americanul A. Graham Bell]. Azi, cînd toată lumea spune cu dezinvoltură «Dă-mi un telefon», aproape nu ne vine să credem că străbunicii noştri n-au cunoscut binefacerile şi neplăcerile acestui instrument. Ca orice inovaţie şi telefonul s-a impus cam greu la început. În Franţa chiar, publicul evita să se folosească de un aparat atît de ciudat şi foarte puţini fură acei care urmară îndemnurile administraţiei telefoanelor de a se abona. Toţi voiau să vadă mai întîi cum funcţionează. Dar nu se puteau face instalaţii de încercare şi lucrurile mergeau foarte prost. Într-o zi însă un comerciant parizian din cartierul Luvrului, contravenind regulamentelor, instală un fir telefonic «de încercare», între două din magazinele sale situate în două străzi diferite. El oferi clienţilor săi şi tuturor amatorilor experienţe gratuite.

Ministrul poştelor şi telegrafelor, Cochery, fiind informat de delictul comis de comerciant, în loc de a lua măsuri împotrivă-i, trimise pe propria sa fiică să constate cum funcţiona aparatul. Şi astfel lumea începu să capete încredere şi în curînd cererile de abonament deveniră din ce în ce mai numeroase." (27 septembrie)

POSTA MAGAZIN ISTORIC

IMPORTANT

Nu uitaţi să reînnoiţi abonamentul dv. la Magazin istoric. **După cum ştiţi, abonamentele la revista noastră se pot face la** toate oficiile poştale **şi la** toţi factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc. de la oraşe şi sate.

Precizăm că preţul unui număr este de 6 lei. Abonamentul pe 3 luni — 18 lei, pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei. La aceste sume se adaugă taxa poştală de remitere la domiciliu (25 bani pe număr), taxă care nu se percepe în cazul în care abonatul primeşte revista la locul de muncă.

UN MARE ISTORIC AL REZISTENŢEI ANTIHITLERISTE

La începutul lunii iunie 1986, agenţiile de presă au anunţat că istoricul francez Henri Michel a încetat din viaţă, la Paris, la 5 iunie 1986, în vîrstă de 79 ani. Cititorii noştri au avut prilejul să întîlnească în mai multe rînduri semnătura lui Henri Michel în paginile revistei noastre (nr. 8/1979, 6,8,12/1980). Participant la mişcarea de rezistenţă antihitleristă, distins cu numeroase ordine şi medalii (printre care Legiunea de Onoare în gradul de comandor şi titlul de Mare ofiţer al meritului naţional), Henri Michel s-a dedicat, după război, studierii marii conflagraţii şi mişcării de Rezistenţă franceză şi europeană. El a publicat în acest domeniu peste 20 cărţi, dintre care citîm: Les Courants de pensée de la Résistance; Jean Moulin, l'unificateur; Vichy, année' 40; La Guerre de l'ombre; La Seconde guerre mondiale (2 vol.); Le Procès de Riom; Pétain, Laval, Darlan, trois politiques?; Histoire de la Résistance en France; Les Fascismes. Pentru meritele sale pe plan ştiinţific, în 1980 a fost distins cu Marele premiu naţional de istorie. Totodată, Henri Michel este fondator al cunoscutei publicaţii Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale.

Avizat cunoscător al istoriei poporului nostru, de care se simţea foarte apropiat, Henri Michel nutrea sentimente de aleasă prietenie faţă de România, aşa cum declara revistei Magazin istoric, cu ocazia participării sale la al XV-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice de la Bucureşti (august 1980) şi la colocviul „Propaganda în cel de-al doilea război mondial".

„Cu el — scrie Le Monde, la 7 iunie — şi, în mare parte, datorită lui, istoria celui de-al doilea război mondial a intrat în perioada rigorii critice şi a documentării colective. Toţi cei care, după el, vor porni la cercetarea acestor ani tragici nu-i vor uita pe acest deschizător de drumuri. Pentru toată Europa, chiar şi pentru lumea întreagă, el a fost, vreme de 15 ani, din 1970 pînă în 1985, preşedintele Comitetului internaţional de istorie a celui de-al doilea război mondial".

EROILOR

VALERIU CHIŞIU, director adjunct la I.T.A. Bihor, ne trimite fotografia alăturată reprezentînd monumentul închinat ostaşilor români căzuţi la datorie în primul război mondial şi care se află în cimitirul din Oradea. Monumentul a fost inaugurat la 20 aprilie 1920.

Pe o placă de marmură sînt înscrise numele a 38 soldaţi şi ofiţeri, precum şi alţi 27 eroi anonimi.

În spatele acestui monument, se află mormintele a doi reprezentanţi de seamă ai vieţii politice şi culturale bihorene din veacul trecut şi începutul secolului nostru: Iosif Vulcan (1841-1907), întemeietorul revistei Familia, pe care a condus-o timp de 43 ani, membru al Academiei Române şi, respectiv, dr. Aurel Lazăr (1872-1930), luptător pentru realizarea Unirii din 1918, preşedintele Comitetului Naţional Român din Bihor şi Oradea.

De asemenea, lîngă acest monument se află şi mormintele ostaşilor români căzuţi la 12 octombrie 1944 în luptele purtate pentru eliberarea oraşului de ocupanţii horthysto-hitlerişti.

COMANDANTUL DETAŞAMENTULUI PĂULIŞ

GHEORGHE V. MARTA, din Huşi, ne trimite o scrisoare emoţionantă prin tonul şi conţinutul ei. În calitate de veteran din războiul antihitlerist, şi de participant la luptele purtate de Detaşamentul Păuliş, în septembrie 1944, pe atunci fiind elev în anul II al Şcolii nr. 5 de subofiţeri de rezervă din Radna-Arad, corespondentul nostru ne precizează că numele corect al colonelului comandant al Detaşamentului Păuliş este Alexandru Petrescu şi nu Popescu, cum dintr-o eroare a apărut în Magazin istoric, nr. 5/1986, p.18. De asemenea, ne sesizează un detaliu cu totul semnificativ: fotografia publicată în acelaşi număr la p.16 îl înfăţişează chiar pe elevii din Detaşamentul Păuliş, la întoarcerea lor din zona în care se desfăşuraseră aprigele încleştări cu hitleriştii, fiind înconjuraţi cu dragoste şi admiraţie de populaţia civilă.

HIPOCRAT — UN MIT?

Am citit, în nr. 8 şi 9/1982 ale revistei articolul De la Hipocrat la doctorul Davila, pe marginea căruia am o nedumerire: Hipocrat a existat aievea, sau a fost un personaj legendar? ne scrie PAULA ANDREESCU din Bucureşti.

Colaboratorul nostru Leon Săraţeanu face următoarele precizări: Medicii din lumea întreagă îl recunosc pe Hipocrat drept părintele profesiunii lor. Şi totuşi s-a întîmplat cu Hipocrat ceea ce s-a întîmplat şi cu Homer, anume i s-a contestat de către unii nu numai paternitatea operei, dar şi existenţa fizică. Istoricii cei mai competenţi ai izvoarelor medicinei nu merg însă chiar atît de departe. Sintetizînd opiniile lor, revista italiană Istoria illustrata arată că: „E cert că el s-a născut în arhipelagul insulelor Sporade — mai precis pe insula Kos — şi că a făcut parte dintr-o familie de tămăduitori. Naşterea lui ar fi avut loc în jurul anului 460 î.e.n. Pe insula natală, Hipocrat a făurit ceea ce avea să devină cea mai însemnată şcoală medicală din antichitate. În lunga sa viaţă (se pare că a închis ochii la Larissa în anul 370 [375, după alte surse] î.e.n.) a călătorit mult prin nordul

POSTA MAGAZIN ISTORIC

Greciei de astăzi, prin Tracia, Asia mică şi Libia. Specialiştii cred însă că tradiţia potrivit căreia el s-ar fi dus la Atena pentru a combate epidemia de ciumă din anul 429, ar fi o pură fantezie. Nu e sigur că Artaxerxe, regele perşilor, l-ar fi solicitat să oprească epidemia care-i decima armata şi că Hipocrat ar fi refuzat să-i ajute pe inamicul grecilor. Potrivit lui Platon şi lui Aristotel, celebritatea lui ajunsese atît de mare, încît contemporanii defineau cu numele de Hipocrat însăşi noţiunea de medic. După moartea sa, soţul uneia dintre fiice — Polibiu — a continuat activitatea şcolii medicale din Kos.

În istoria medicinei, Hipocrat e celebrat drept cel dintîi teoretician şi practician care a înlăturat procedee bazate pe supranaturai şi superstiţii, întemeind medicina raţională, iniţiind observaţia clinică şi promovînd ideea unei terapeutici care să ajute natura. Peste 70 tratate, reunite de bibliotecarii din Alexandria, în cel de-al treilea secol î.e.n., sub denumirea generică de Corpus Hipocraticum constituie zestrea pe care ilustrul medic ai antichităţii ar fi lăsat-o urmaşilor. Cercetările făcute ulterior, pornind de la diferenţele de stil, de metodă şi chiar de concepţie, au relevat însă că nu toate lucrările reunite în acest corpus au fost scrise de marele medic din Kos. Alte lucrări sigure sînt: **Despre dietă, Despre diagnostic, Despre epidemii, Despre răni,** ca şi celebrele sale **Aforisme.** Celebru este **Jurămîntul Hipocratic** — cod de conduită morală al medicinii, pe care depun jurămînt şi astăzi medicii, înainte de a-şi începe activitatea de tămăduitori.

DOI FRAŢI ŞI UN BAS

În calitate de vechi colaborator al **Magazinului istoric,** ne scrie **RADU ECONOMU,** din Bucureşti, îmi permit a vă semnala o inadvertenţă apărută la p. 50 din nr. 6/1986 al revistei dv. la rubrica **În Bucureşti, acum 50 ani.** Aici, la **Cronica măruntă,** se relatează despre şedinţa Academiei Române ce a avut loc la 28 mai 1936 şi în care, între alţii, a fost ales membru de onoare şi G.G. Longinescu, profesor la Facultatea de drept din Capitală. S-a făcut o confuzie cu funcţia îndeplinită de Ştefan G. Longinescu (frate cu G.G. Longinescu) care, într-adevăr, a fost profesor la Facultatea de drept din Bucureşti. G.G. Longinescu a fost profesor de chimie la Facultatea de ştiinţe din Bucureşti şi în această calitate a fost ales membru de onoare al Academiei Române.

Pe marginea aceleiaşi rubrici, VALERIU ROGACEV, elev din Bucureşti, **ne sesizează că renumitul cîntăreţ Fiodor Şaliapin nu a fost bariton, ci bas. Aveţi dreptate, dar datorită excepţionalei sale întinderi vocale, Şaliapin interpreta şi roluri de bariton.**

Curier şcolar

Noi veşti primite — în cadrul dialogului iniţiat de revistă — de la cititorii noştri din şcoli, cărora le punem la dispoziţie această rubrică spre a le evidenţia preocupările istorice, publicîndu-le, totodată, mici corespondenţe.

● **Prof. NICOLAE CIUDIN,** de la Şcoala generală Ţuţora, jud. Iaşi: Cercul de istorie de la şcoala noastră a fost înfiinţat în urmă cu mai bine de un deceniu. Bogăţia materialului arheologic recoltat de pe teritoriul comunei Ţuţora ne-a determinat să luăm legătura cu Institutul de istorie şi arheologie „A.D. Xenopol" din Iaşi, cu sprijinul căruia am organizat mai multe „campanii" de cercetări, ale căror rezultate au fost înserate şi în **Repertoriul arheologic al judeţului Iaşi 1984-1985.**

Activitatea micilor istorici şi arheologi din cercul nostru s-a concretizat în organizarea unor concursuri pe teme de istorie sau a unor simpozioane cu prilejul diferitelor evenimente istorice, excursii documentare la muzeele leşene, case memoriale, vizitarea unor monumente istorice de pe cuprinsul Moldovei, întîlniri între tinerii pasionaţi de istorie şi arheologie din mai multe şcoli ale judeţului, întîlniri cu istorici leşeni. Membrii cercului nostru au participat, totodată, la manifestările ştiinţifice organizate la şcolile din comunele Cîrniceni, Tg. Frumos, Moţca, Şcoala Generală nr. 25 Iaşi.

Alături de cercul micilor istorici şi arheologi, în şcoala noastră îşi desfăşoară activitatea şi cel al micilor folclorişti, aflat în legătură cu instituţiile de specialitate din Iaşi — Institutul de Folclor, Muzeul de Istorie şi Muzeul de Etnografie.

Dintre înimoşii pasionaţi ai istoriei din cadrul cercului nostru amintim pe Ababei Teodora, Bogdan Mariana, Dobre Carmen, Dobre Aura, Săcăleanu Ion, Boandă Ionel, Alexa Maria etc. Unii şi-au putut vedea numele înscris şi în **Repertoriul** amintit.

● **LAURA POCOTILĂ,** clasa a X-a seral, Liceul de matematică-fizică din Slobozia, **lucrătoa e la Cooperativa M.L.C.C., secţia legătorie din acelaşi oraş:** Pînă acum nu am fost abonată la revista dv., fapt care nu m-a împiedicat să o citesc periodic. Începînd cu luna iulie sînt abonata **Magazinului istoric,** în paginile căruia găsesc, de fiecare dată, articole foarte interesante.

● **IOAN BERGHIANU,** clasa a X-a, Liceul „Avram Iancu", din Aiud: Doresc să mulţumesc redacţiei pentru sprijinul ce-l acordă elevilor pasionaţi de istorie. Încă de la înfiinţarea rubricii **Curier şcolar** am început să corespondez cu colega noastră Cristina Lesnic din Tulcea.

În continuarea scrisorii sale, Ioan ne trimite cîteva date privind liceul său care, în acest an, împlineşte 64 ani de la înfiinţare.

Ne-au mai scris, de asemenea, următorii noştri prieteni şi cititori din şcoli: TUDOR CIOCIANU, Şcoala generală nr. 4, din Rădăuţi; **CORNELIU GORBĂNESCU,** Liceul industrial nr. 2, din Botoşani; **DRAGOŞ MIHAI FLORESCU,** Şcoala de 10 ani, din com. Priboieni jud. Argeş; **MIHAI RĂZVAN UNGUREANU,** Liceul „Costache Negruzzi", din Iaşi; **ADRIAN ŞTEFAN,** Liceul industrial „Unirea", din Bucureşti; **DAN VERONEL RELU** din com. Măcrina, jud. Buzău.

Tuturor le mulţumim şi le urăm noi şi frumoase succese la învăţătură în anul şcolar care va începe în curînd.

Aşteptăm, de asemenea, în continuare veşti de la voi, dragi prieteni din şcoli, relatări despre activitatea cercurilor voastre de istorie, despre noile voastre descoperiri, despre prietenii revistei din şcoala voastră, despre abonamente, despre colegii şi tovarăşii profesori care se remarcă în popularizarea Magazinului istoric.

ZUGRAV PITEŞTEAN

Pe marginea articolului Meşteri de frumos ai Ţării Româneşti (nr. 3/1986), prof. VICTOR OPRIŞIU, din Deva, **ne scrie:** Şi în Transilvania, în sec. XVIII, au activat meşteri zugravi veniţi din Ţara Românească sau Moldova. Unul dintre aceştia, popa Simion din Piteşti, a pictat mai multe biserici în judeţul Hunedoara, printre care amintim pe cea de la mănăstirea Prislop (1759, împreună cu ucenicul său Nicolae), Haţeg (1777), Subcetate (1783), Bărişor (1785), Bar şi Nucşoara (1787), precum şi iconostasul mănăstirii din Ploscovaia (1780) şi cel al bisericii din Densuş (1789).

Activitatea zugravului piteştean a avut şi un caracter didactic, ei învăţîndu-i meşteşugul său şi pe aiţii. Este amintit în lucrarea **Istoria învăţămîntului românesc din Transilvania pînă la 1800,** de Nicolae Albu.

CONTENTS (Romanian History) Ş. Ştefănescu, C. Rezachevici, V.Z. Teodorescu, V. Rădulescu, G. Cristea Mircea the Great: 600 Years since His Accession to the Throne ● I. Ceauşescu 70 Years since Romania's Entry in the First World War. (The Romanian High Command and the Entante Powers) — II ● A. Rosetti The Romanian Language — Historical Heritage of the Romanian People ● Ş. Pascu Cnezes and Volvodes of Transylvania (V) ● I. Popescu-Puţuri The Arsacids (XIV) ● M. Muşat, I. Ardeleanu 1926-1930. Behind the Scenes of the Dynastic Crisis (III) ● In Bucharest, 50 Years ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) St. Ştefănescu, C. Rezachevici, V.Z. Teodorescu, V. Rădulescu, G. Cristea Mircea le Grand — 600 ans depuis son avènement au trône ● I. Ceauşescu 70 ans depuis l'entrée de la Roumanie dans la première guerre mondiale (le Haut Commandement roumain et les puissances de l'Entente) — II ● A. Rosetti La Langue roumaine — héritage historique du peuple roumain ● St. Pascu Knèzes et voïvodes de Transylvanie (V) ● I. Popescu-Puţuri Les Arsacides (XIV) ● M. Muşat, I. Ardeleanu 1926-1930. Dans les coulisses de la crise dynastique (III) ● A Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Ш. Штефэнеску, К. Резакевич, В.З. Теодореску, В. Радулеску, Г. Кристя Мирча Великий — 600 лет со дня его восхождения на трон ● И. Чаушеску Семидесятилетие вступления Румынии в Первую мировую войну (Румынское Главное Командование и державы Антанты) — II ● А. Росетти Румынский язык — историческое наследство румынского народа ● Ш. Паеку Князья и воеводы Трансильвании (V) ● И. Попеску-Пуцурь Аршакиды (XIV) ● М. Мушат, И. Арделяну 1926-1930. За кулисами династического кризиса (III) ● В Бухаресте, 50 лет тому назад

INHALT (Rumänische Geschichte) St. Ştefănescu, C. Rezachevici, V.Z. Teodorescu, V. Rădulescu, G. Cristea 600 Jahre seit der Thronbesteigung Mirceas des Grossen ● I. Ceauşescu 70 Jahre seit dem Eintritt Rumäniens in den ersten Weltkrieg (Der rumänische Generalstab und die Kräfte der Entente) — II ● A. Rosetti Die rumänische Sprache — ein geschichtlicher Erbe des rumänischen Volkes ● St. Pascu Knease und Wojewoden Transsilvaniens (V) ● I. Popescu-Puţuri Die Arsakiden (XIV) ● M. Muşat, I. Ardeleanu 1926-1930. In den Kulissen der Dynastiekrise (III) ● In Bukarest, vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia rumana) St. Ştefănescu, C. Rezachevici, V.Z. Teodorescu, V. Rădulescu, G. Cristea Mircea el Grande — 600 años desde su subida al trono ● I. Ceauşescu 70 años desde la entrada de Rumania en la primera guerra mundial (El Alto mando rumano y las potencias de la Antante) — II ● A. Rosetti El idioma rumano-herencia histórica del pueblo rumano ● St. Pascu Príncipes y vaivodas de Transilvania (V) ● I. Popescu-Puţuri Los Arsácides (XIV) ● M. Muşat, I. Ardeleanu 1926-1930. Entre los bastidores de la crísis dinástica (III) ● En Bucarest, hace 50 años

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, Bucureşti, Calea Griviţei, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 prsfir.

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100. Telefon 150 200, interior 406 ; 917.

REDACŢIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu Năstăşel, Marian Ştefan
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scinteii" — Bucureşti
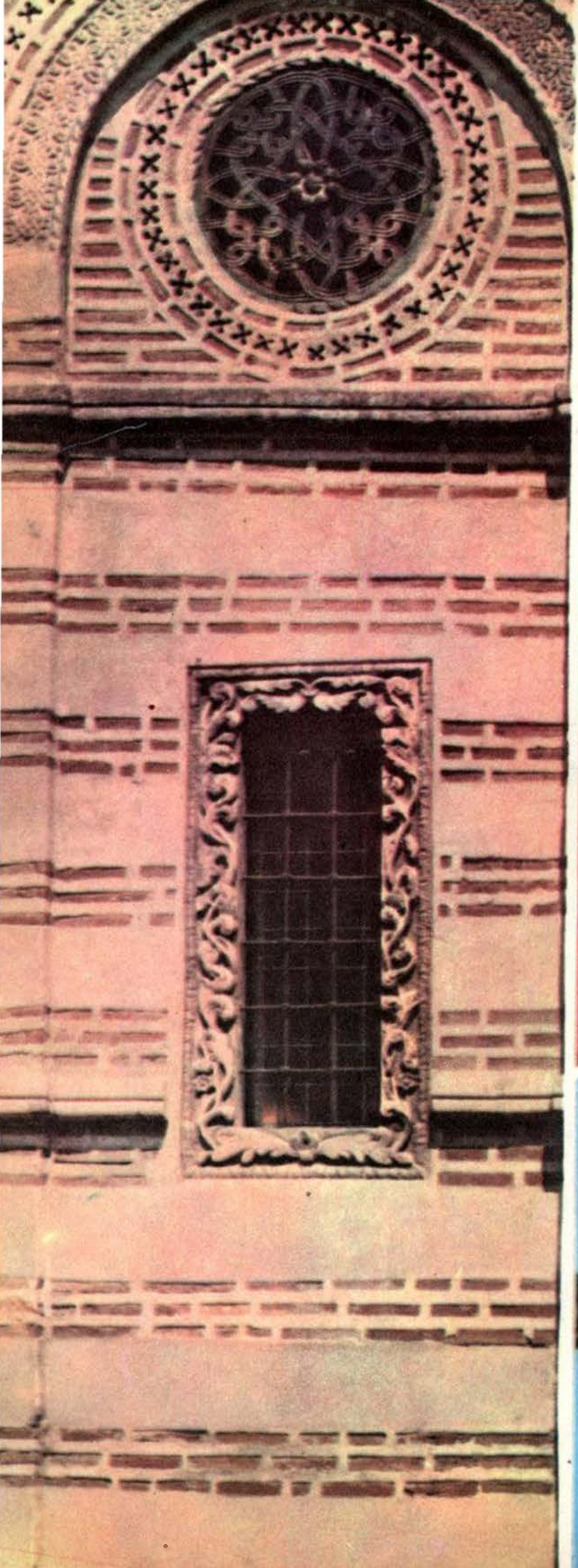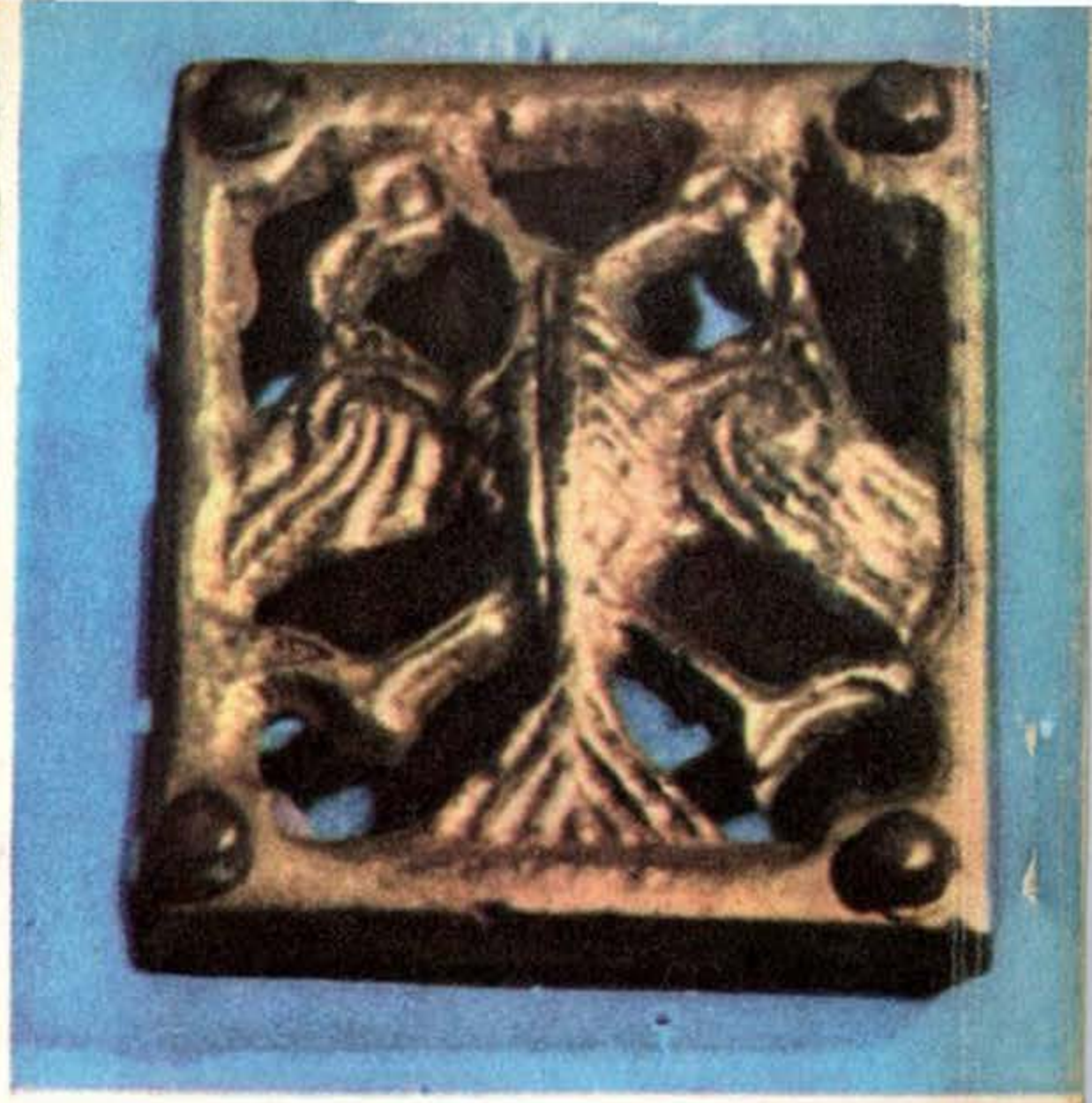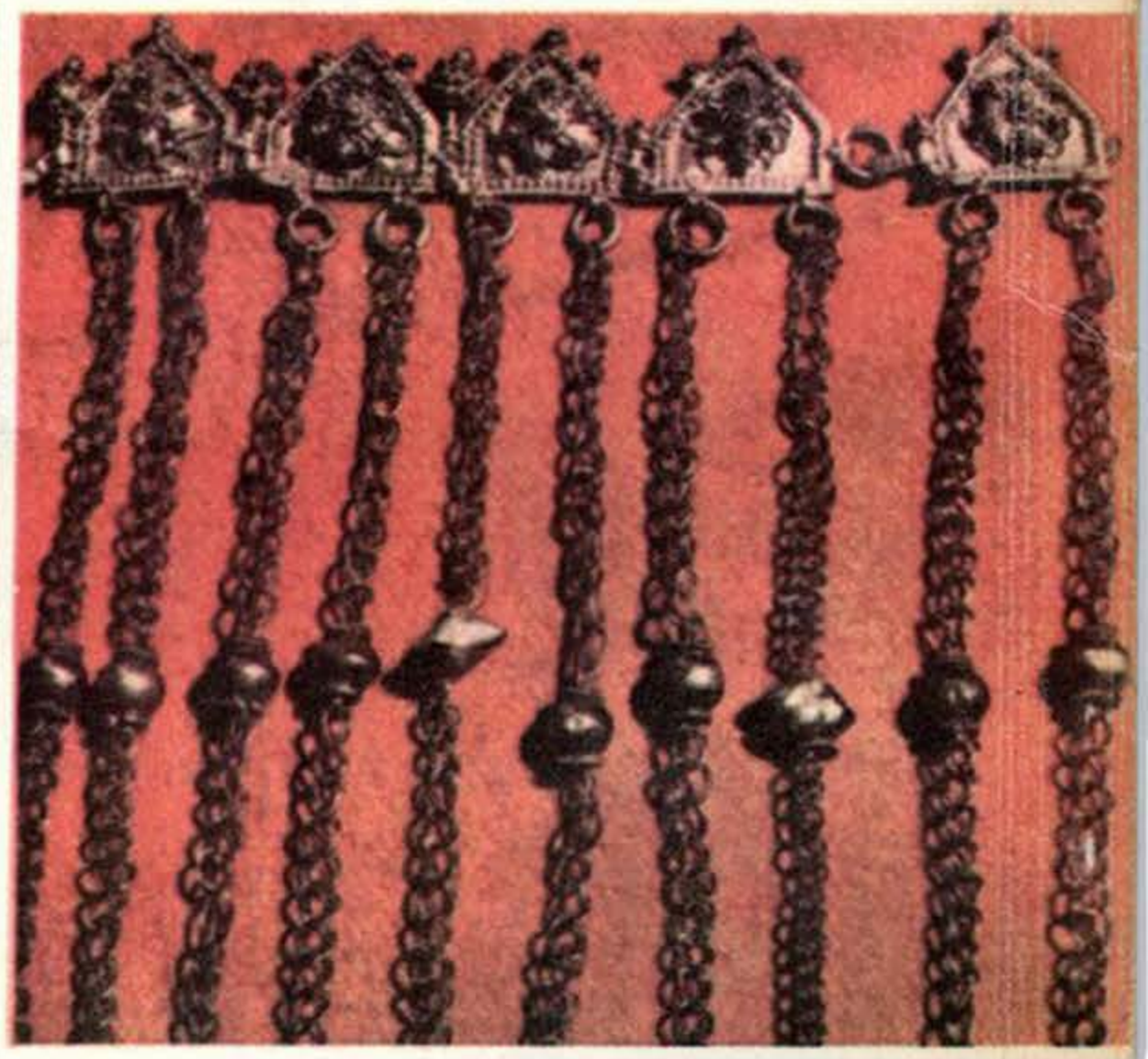
42 427